

**A TISZA ISTVÁN ELLENI
1912-i MERÉNYLET
A HÍRLAPIRODALOM TÜKRÉBEN**

(KÚTFŐKRITIKAI TANULMÁNY)

ÍRTA
DONÁTH REGINA

BUDAPEST
1 9 5 5

TÖRTÉNELMI ELŐZMÉNYEK.

Ferenc József 1912. április 25-én Lukács Lászlót nevezte ki miniszterelnökké s egyúttal a belügyminisztérium és a király személye körüli minisztérium vezetésével is megbízta. Az új kormányfő a Nemzeti Munkapárt támogatásával alakította meg a kormányát, melynek tagjai: Hazai Samu honvédelmi, Teleszky János pénzügyi. Székely Ferenc igazságügyi. Serényi Béla gr. földművelésügyi, gr. Zichy János kultusz, Beöthy László kereskedelmi és Josipovich Géza horvát-szlavon-dalmátországi tárca nélküli miniszterek. Április 27-iki programnyilatkozata szerint „liberális és demokratikus szellemben“, az „érdekellentéték összeegyeztetésével“ akarja megvalósítani a választójogot, „hogyan íztötbeugrás ne legyen“.¹

Ez év tavaszán Törökországban már a bomladozás jelei mutatkoztak, mindenki a török birodalom közeli feloszlásáról, új háborúk lehetőségéről beszélt. Bécsből egyre jobban sürgettek a létszámemelést, a védőreform megszavazását. Az ellenzéki jártok a fegyverkezés szükségességét sajnos nem látták be és iltakozásukat a legelszántabb technikai obstrukcióval fejezték vi. Ez az obstrukció nem küzdelem volt nagy célok érdekében, hanem csak egyszerű pártpolitikai fogás a nemzeti közvélemény visszaszerzésére, részben pedig oly temperamentumok egyetlen működési lehetősége, melyek a hazát másképpen képtelenek vol-
iák szolgálni. Nagy szerep jutott itt az egymás utánzásának és innak a gondolatnak, hogy az az ellenzéki párt. amely az obstrukció dicsőségét másnak engedi át. ezzel saját népszerűségét s aláássza.² A katonai törvények ellen folytatott harcukba beleegyeztették az általános titkos választójog követelését is, amivel megnyerték maguknak a parlamenten kívül álló szociáldemokraták rokonszenvét.

Május 21-én Návay Lajos lemondott a Ház elnökségéről, mert a politikai helyzet kialakulása nem tette lehetővé reá

¹ Asztalos Miklós és Pethő Sándor: A magyar nemzet története 489. lap.

² Szekfn Gyula: A magyar nemzet története: VII. k. 412. 1.

nézve a Ház tanácsokzásainak további vezetését. Bakonyi Samu ellenzéki képviselő kijelentette, hogy Návay Lajos lemondása mögött ott van a többség akarata, amely arra hányni, hogy az elnöki székben ezentúl a házszabályoknak ne az a kezelése folyjék tovább, amelyet Návay Lajos elnök folytatott, hanem, hogy a házszabályok kezelésében rendszerváltozás álljon be. Ez a rendszerváltozás egyúttal abban csúcsosodik ki, hogy a többségnek akarata mindenáron érvényre jusson, holott az elnök hivatali tiszte nem ez, hanem a házszabályok megtartása feletti gondos őrködés. Május 22-én az új elnökválasztásnál az ellenzék féktelenül tombolt. Kovács Gyula gazdapárti képviselő ledobta az asztalról a szavazóurnát, ezért a mentelmi bizottság elé került és 30 napra kitiltották a parlamentből. Az ellenzék kivonulása után választották meg a Ház elnökévé gr. Tisza Istvánt, ki ezt a tisztséget azzal a nemes elhatározással vállalta, hogy végre orvosolni fogja a nemzeti élet működését gátoló okokat. Tisza István beszédében kijelentette, hogy pártatlan elnök lesz, de a Ház rendjét, méltóságát és munkaképességét minden eszközzel meg fogja védeni. Már pedig nem nevezhetjük tárgyalás rendjének az olyan eljárást, mely a tárgyalás természetes céljának elérését, a határozathozatalt meghíúsítja. Sürgős szükség van az obstrukció megszüntetésére.³ Szerinte: „az egyént csak az emelheti fel, ha magasabb céloknak alárendeli magát, csak az teheti valóban szabaddá, ha hivatásának szolgálatába szegődik“.⁴

Tisza István jellemének alapvonása volt az elhatározásaiban és cselekvéseiben tanúsított szilárdság, elszántság és hajlíthatatlanság, a legnehezebb viszonyok közt is megőrzött nyugalom és határozottság.⁵ Kettős célt tűzött maga elé: 1) a védőreformjavaslat keresztülvitelét; 2) a parlamenti élet működését gátoló szinte másféléves technikai obstrukció letörését. Politikai belátása sajnos azonban nem terjedt odáig, hogy az akkori választók szűk köréről a nép széles rétegeire terjessze a választójogot és ezzel új egészséges alapra helyezze a beteg parlamentarizmust, orvosolva nemzeti és társadalmi bajainkat. Meg akarta akadályozni a választójog radikális kiterjesztését, mert ebben a magyar faj hegemoniájának veszélyeztetését látta. Nevelése és osztályöntudata is arra készítette, hogy a hatalmat az intelligencia, azaz a vezető társadalmi rétegek számára őrizze meg. A

³ Képviselőházi naplók. 1910-15. XVI. k. 255-256. 1.

⁴ Magyar Figyelő: I. évf. 3-8. 1.

⁵ Darkó Jenő: Tisza István etikai eszméi. 70-71. 1.

szociáldemokraták tehát Tisza István házelnökségét úgy tekintették, mint az általános választójog elleni hadüzenetet, ezért május 23-án kimondták az általános sztrájkot. Hatalmas tüntetést rendeztek az utcákon az általános választójog mellett. A munkások az utcákon villamoskocsokat, járműveket fordítottak fel, hogy torlaszokat csináljanak belőlük. Amikor a tömeg körmenetet akart rendezni a parlament elé, összeütközött a rendőrséggel. A véres zavargás eredménye 7 halott, 1 életveszélyes- és 260 könnyebb sebesült, a kormány azonban ma maradt a helyzetnek. Tisza István mintaképe volt a férfias erőnek s a szilárd akaratnak. Nem ijedt meg sem a hírlapok által felizgatott ifjúságtól, sem a szociálista mozgalomtól, hanem szilárdan megmaradt elhatározása mellett. Így érkezett el június 4-iké, midőn ismét napirendre tűzte a véderőreformjavaslatot. Ezen javaslat tárgyalását 1911. július 13-án kezdték el és ugyanazon év július hó 18-án az ellenzék, illetve annak egy része rendkívüli eszközöket vett igénybe, hogy a javaslat törvényerőre emelkedését megakadályozza.⁶ Ez sikerült is nekik. Nevezetesebb hozzászólások: 3912. január 15-én Polonyi Géza és csoportja bejelentette, hogy a javaslatához ő és csoportja nem járul hozzá, nem hajlandók több újoncot megszavazni, mert már így is többet adtunk, mint Ausztria, pedig a népesedés aránya szerint Ausztriának kellene többet adni. Követeli a magyar nemzeti hadsereget és a magyar vezényszót. Ugyanezt követeli gr. Batthyány Tivadar is. 1912 január 22-én gr. Apponyi Alhert beszédében kijelentette, hogy a nemzeti követelések megvalósítása után hajlandók csak a véderőt megszavazni. Holló Lajos bejelentette, hogy az ő függetlenségi pártja ugyanazt követeli, mint Appomi pártja, ezenkívül az egyenlő, titkos választójogot. 1912. január 20-án Huszár Károly a néppárt nevelten kijelentette, hogy appropriációról szóló törvényjavaslatot a néppárt nem fogadja el és pedig azért, mert a néppárt keresztény elvi programja merev ellentétben van a munkapárt liberális programjával. nem fogadja el azért sem. mert a munkapárt többségét nem tekintti olyan többségnek, mely szabad választás eredménye s amelyet a munkapárt szabadon megnyilvánuló népakarat választotta folytán kapott.⁷ Január 26-án gr. Andrássy Gyula kifejtene, hogy a kormánynak kötelessége a véderőreform keresztülvitele, mert a külpolitikai helyzet olyan, hogy félhetünk egy

⁶ Képviselőházi naplók: 1912. február 21. Désy Zoltán beszéde XV. k. 71. 1.

⁷ Képviselőházi Napink: 1910-15 XIV. k. 90-294. 1.

esetleges háborútól. A követelések szerinte olyanok, amelyek teljesíthetők, amint Apponyi is mondta, ezek: a címerben ne legyünk a kétfejű sas gyomrában, ne iktassák törvénybe, hogy a katonaság nyelve német legyen. A választójogról a következőket mondja: „Én itt tisztán arra kérem a t. képviselő urakat. — tudom ugyan, hogy eredménye nem lesz, de kötelességein Önökhöz a nyilvánosság előtt azt a kérést intézni, — hogy megfontolják meg azt, vájjon az obstrukció megszüntetésének egyik feltételeként szerepeljen-e az önök által követelt választói jogmegalkotása. Én tehát nem azért kérem az urakat, hogy ne forszírozzák ilyen alakban tovább a dolgot, mert károsnak tartom az általános, egyenlő és titkos választójogot, hanem azért, mert erős a hitem, hogy ha e feltételt fenntartják, akkor nem lesz választói jog, semilyen, nem lesz véderőreform sem, nem lesz létszámemelés, amire szintén szükség van, hanem megmarad a magyar címer a kétfejű sas hasában továbbra is. Lesz válság, válság után. Lesz egy olyan harc a parlamentben, amelyet még a magyar parlament történelme nem ismer. Én azért nagyon kérem, hogy a t. kormány minden körülmények között szívelelje meg azokat, amiket Apponyi Albert itt mondott és azokat valósítsa meg. Én a véderőjavaslatot ebben az esetben sem fogadom el. én azt hiszem, hogy a legelőnyösebb az volna és az volna az igazán helyes politika, hogyha a nemzetet messzebbmenőleg is kielégítenék, hogyha közelebb hoznák a hadsereget a nemzet szívéhez, mint ahogy eddig tették. De hogyha ebben a javaslatban sémi sérelem nincs, akkor azt hiszem, hogy az ellene való obstrukció erkölcsi lehetetlenséggé válik, azt hiszem bűnné válik a nemzet és az ország ellen. Mivel a költségvetési törvény megszavazása mindig bizalmi kérdés volt és mivel én bizalommal nem viseltetem a kormány iránt, a javaslatot nem fogadom el.⁸ Lukács László pénzügyminiszter kifejtette, hogy az a követelés, hogy előbb a választójogot csinálják meg, fizikailag és erkölcsileg lehetetlen, mert a statisztika megcsinálásához 5-6 esztendő kell és erkölcsileg azért, mert mint mondotta: „Lehetetlen, hogy mikor rövid idő választ el bennünket attól, hogy a hivatalos legújabb, megbízható adatok rendelkezésünkre jutnak, a kormány azt ne várja be, hanem az elavult és tökéletesen megbízhatatlan adatok alapján konstruáljon egy, a nemzet jövőjére évtizedekre kiható reformot, olyan alapon, melynek tarthatatlansága talán néhány hónap múlva a hiteles adatok megjelenése után kiderül. Az obstrukciót károsnak és min-

⁸ Képviselőházi Naplók 1912. jan. 26. XIV. k. 38-1. 1.

demkfelett és legnagyobb mértékben veszedelmesnek tartom.⁹ Giesswein Sándor azt mondta, hogy előbb a választójogul intézzék el és addig a javaslatot nem fogadja el.¹⁰ Justh Gyula ugyancsak a választójogot követelte.¹¹

Június 4 én, alig hogy Tisza István gr. a képviselőház ülését megnyitotta, és az elnöki előterjesztéseket megtette, Holló Lajos felállott és a házszabályok 203. §-ához kért szót. De az elnök hivatkozással arra, hogy ezen szakaszhoz való felszólalásra most nincs jogcím, megtagadta az engedélyt. Hasonlóképpen nem engedélyezte Justh Gyulának s az ellenzék többi tagjainak sem, akik ezután fülsiketítő zajban, tombolás és padverdesés között kértek szót a házszabályokhoz. A vihar ekkor már leírhatatlan volt. A képviselők kiugráltak helyeikről és a nagy kavarodásban az elnöki emelvényre zárt ülést kérő ívet vittek fel.¹² Tisza István erre a következőket mondotta: „T. Képviselőház! Húsznál több aláírással zárt ülést kérő ívet adtak nekem át. Méltóztassanak nekem megengedni, hogy elnöki tisztemből kifolyólag és az országnak valóban nagyon komoly helyzetének való utalása. . . Egy hang (a szélső baloldalon) Tudjuk úgy is, hogy mit akar mondani (Zaj balfelől. Halljuk! Halljuk! a jobb oldalon) Elnök: . . . apellálva mindnyájunk hazafias aggodalmára azzal a kérdéssel forduljak . . .

Kun Béla: Pártpolitikai beszéd!

Elnök: . . . Kun Béla képviselő urat rendreutasítom. (Nagy zaj) . . . azzal a kéréssel forduljak a Ház összes tagjaihoz, méltóztassanak végre valahára megállani azon a borzasztó lejtőn . . . (Felkiáltások a bal és szélső baloldalon: Ön álljon meg a lejtőn!)

Justh Gyula: Tessék lejönni! Innen beszéljen!

Elnök: . . . Justh Gyula képviselő urat rendreutasítom! Folytonos nagy zaj és felkiáltások, a bal és szélső baloldalon. Eláll! Eláll! . . . azon a lejtőn, amelyre az obstrukcióval az ország összes közügyeit juttatták. . . (Zajos helyeslés. Úgy van! Úgy van! jobb felől. Nagy zaj a bal és szélső baloldalon.)

Justh Gyula: Tessék innen beszélni! (Nagy zaj és felkiáltások a jobboldalon és a középben: Kendre! Rendre! Rendre! Micsoda dolog ez? Felkiáltások a bal és szélső baloldalon: Tessék elrendelni a zárt ülést!)

Elnök: Én, mint a ház rendjének őre hivatalos kötelessé-

⁹Képviselőházi Naplók 1012. jan. 26. XIV. k. 388. 1.

¹⁰Képviselőházi Naplók 1912. jan. 27. XIV. k. 398. 1.

¹¹Képviselőházi Naplók 1912. február 19.

¹²Nadányi Emil: Parlamenti küzdelmeink 1904-1913 123 1.

gemnek tartozom azzal . . . (Folytonos nagy zaj és felkiáltások a bal és szélső baloldalon: Zárt ülést! Zárt ülést! Justh Gyula közbeszó!) Justh Gyula képviselő urat mégegyszer rendreutasítom. (Folytonos nagy zaj és felkiáltások a bal és szélső baloldalon: Letiporja a házszabályokat! A házszabályokhoz! A házszabályokhoz! A házszabályokhoz!) . . . hogy az obstrukcióval, amelyről azt mondotta gr. Andrássy Gyula, hogy a klotür rosz ember kezében, azzal a technikai obstrukcióval amelyről azt mondta gr. Apponyi Albert, hogy (Folytonos zaj a ház minden oldalán) az ország és nemzet jogait bitang jószágággá teszi. . .

Kun Béla: Tessék a zárt ülést elrendelni. (Nagy zaj!)

Justh Gyula: Nem engedjük! (Folytonos nagy zaj a ház minden oldalán!)

Elnök: Látom, hogy minden további időfecsérlés hiábavaló: a zárt ülést nem rendelem el, hanem felteszem a kérdést: elfogadja-e a t. Ház a véderőről szóló törvényjavaslatot általános-ságban, részletekben és harmadszori olvasásban, az összes határozati javaslatok és ellenindítványok elvetésével, igen, vagy nem? (Nagy zaj a ház minden oldalán.) Akik elfogadják, méltóztassanak felállani. (Megtörténik. Szünni nem akaró nagy zaj és felkiáltások a bal és szélső baloldalon: Zárt ülést! Zárt ülést! Taps és éljenzés a jobboldalon és középen.)

Justh Gyula: Jogbitorló!

Elnök: A többség elfogadta. Ennélfogva a javaslat végleg elfogadtatván, tárgyalás és szíves hozzájárulás végett a főrendi-házhoz átküldetik.

Eitner Zsigmond: Nem lehet ilyent csinálni. Zári ülést kérünk elnök ur. (PTosszantartó nagy zaj)

Einbach Károly Erőszak erőszakot szül! (Hosszantartó nagy zaj és mozgás a ház minden oldalán.)

Justh Gyula: Gazember! Gazember!

Szmrecsányi György: Éljen! (Folyton tartó nagy zaj.)

Justh Gyula: Hitvány bitorló! (Folytonos nagy zaj.)

Eitner Zsigmond: Bitang, gazember! (Szünni nem akaró nagy zaj.)

Elnök: T. Ház! Kötelességéretemből kifolyólag lelkiismeretem parancs szavát követtem (Folytonos nagy zaj) abban a meggyőződésben, hogy a magyar parlamentarizmusnak, a nemzet veszélyeztetett érdekeinek tettem szolgálatot. (Szünni nem akaró nagy zaj a ház minden oldalán.) Ebben imám csak a Ha lehel és mielőbb alkalmat fogok adni a háznak, hogy ha szükségesnek látja, abban állást foglalhasson.

Justh Gyula: Hitvány gazember!

Nagy Sándor: Az ember aki mondja!

Gr. Károlyi Mihály: Nem tárgyalunk vele.

Eitner Zsigmond: Gazember, ki vele! (Folytonos nagy zaj.)

Justh Gyula: Hitvány gazember.

Eitner Zsigmond: Közönséges kapcabetyár, ezt már mondták Önnek!

Elnök: Van észrevétel. . . (Szűnni nem akaró nagy zaj a bal és szélső baloldalon) ... a jegyzőkönyvet hitelesítettnek jelentem ki és az ülést bezárom. (Hosszantartó zajos helyeslés és taps a jobb oldalon és a középben. Nagy zaj a baloldalon.)¹³

A letört obstruktorok felháborodásuknak ezek után leírhatatlan jelenetekben adtak kifejezést. A zajongó képviselők neveit az elnök feljegyezte, majd az illetőket Pavlik rendőrfelügyelő eltávolította az ülésteremből. A mentelmi bizottság bizonyos szánni ülésről kitiltotta őket. Tisza István kétségtelenül házsabálysértést követett el. A következő napokon ismételen botrányos jeleneteket rendeztek az ellenzéki képviselők, a renitens képviselőket ismételen karhatalom távolította el, mire a többiek Apponyi Albert vezetésével kivonultak.

A MERÉNYLET ÉS AZ EZZEL KAPCSOLATOS BÍRÓSÁGI ELJÁRÁS

Az ellenzék nélkül maradt Ház folytatta a tanácskozást. Mindez természetesen a végletekig felkorbácsolta a szenvedéheket.

Junius 7-én az ellenzéki képviselők kivezetése, illetve eltávozása után. Tisza éppen hogy csak belekezdhetett beszédébe, midőn Kovács Gyula pártunkívüli függetlenségi, illetőleg kisgazdapárti képviselő, kit először tiltott ki a mentelmi bizottság, a baloldali hírlapírói karzaton keresztül betört az ülésterembe „Van még itt egy ellenzéki“ kiáltotta és háromszor egymásután Tisza István felé lőtt, majd öngyilkosságot kísérelt meg. Tisza sértetlen maradt. Óriási izgalom és kavardás támadt. A munkapárti képviselők közül többen így Kiss Krnő. Nagy Sándor. Kubinyi Géza és Ertsey Péter felocsúdvá első rémületükből. Kovács Gyulára rohantak és leteperték, nem látva, hogy az már súlyosan megebesítette magát. Kiss Ernő a fegyvert csavarta ki Kovács kezéből. Ertsey Péter elsütötte a revolverét. A golyó Ráth Endre padjába fúródott. A hírlapírók figyelmeztetésén észre-

¹³ Képviselőházi Naplók: 1911. június 4 XVI. k.436-437. 1.

vették a munkapárti képviselők, hogy sebesültet ütlegetnek, felhagytak a dulakodással és a súlyosan sebesült képviselőt a tereméből kivitték. Hogy mily nagyfokú volt az izgalom és hogy mennyire felborult minden józanság és ítélőképesség, arra igen jellemző, hogy a munkapárti képviselők igaztalanul a hírlapírókra támadtak és azzal vádolták őket, hogy ők az okai a merényletnek, mert ők engedték be Kovács Gyulát. Később mikor lehiggadtak, belátták tévedésüket és bocsánatot kértek. Tisza István mindvégig megőrizte férfias nyugalma és a sebesült kivitele után, abban a hitben, — hogy Kovács Gyula meghalt, mondotta: A most lefolyt eset szerencsétlen örültnek cselekedete volt, aki elvonta magát az igazságszolgáltatás keze alól. Azt hiszem az ő eljárása és a sorsa felett azzal a részvétellel térhetünk napirendre, amivel minden örült embernek szomorú viselkedése felett.“¹⁴ Ezzel folytatta beszédét, ott ahol a merénylet megakasztotta, mintha semmi sem történt volna.

Kovács Gyulát ezalatt a családja kérésére a Hertzl-féle szanatóriumba szállították. Itt sikerült műtét útján a golyót eltávolították a fejéből. A sebesült iránt igen nagy volt az érdeklődés. Nemzeti hős, mártírként ünnepelték. Személyes látogatásokban, levelek, sürgönyök és főleg virág ajándékok özönében mutatkozott meg az érdeklődés. Kovács Gyula szanatóriumi szobája valóságos virágkert volt. A folyosókon kosárszámra hevert a sok-sok rózsza, szegfű, idegenek virágai, amelyek már nem fértek be a beteg szobájába és még egyre özönlött a virágküldemény.¹⁵ Ezen virág üdvözlésekben arisztokrata hölgyektől egészen a masamódlányokig, a társadalom minden rétege képviselve volt.¹⁶ Vidéki nemes asszonyok,¹⁷ egyszerű városi munkásasszony,¹⁸ gazdag polgárleány,¹⁹ varróleányok²⁰ és üzleti kiszolgáló-

¹⁴ Képviseelőházi Naplók: 1912. június 7. XVI. k. 17.5. 1.

¹⁵ Budapest 1912. jun. 9. 8. I.

¹⁶ Magyar Hírlap 1912. jun. 15. 6. I.

¹⁷ Világ 1912. jun. 13. — 9. 1. Három vidéki nemes asszony jött ma reggel virágokkal megrakodva. Kovács Gyulát akarták látni, de természetesen nem engedték be őket. Az egyik így szolt: Mondják meg Nekki, hogy nem halhat meg, mert érte milliók imádkoznak.“

¹⁸ Budapest 1912. jun. 11. — 11. 1. — Ma reggel a sebesült képviselő első vendége egy munkásasszony volt, aki egy hatalmas kosár búza- virágot hozod. Megható volt, amint szótlanul betepeget nem kérdezve senkit, elszórta virágjait a szoba körül a folyosón, a kertben az ablak alatt. Azután amint jött, szó nélkül távozott.“

leányok²¹ küldték el virágaikat. A soproni munkások maguk között gyűjtést rendeztek és az összegyűlt összegből egy hatalmas csokrot vettek és azt egy levél kíséretében elküldték Kovács Gyulának.²² A Gottermayer N. könyvkötői műintézet személyzete gyönyörű ezüst plakettet küldött, melybe poétikus hangú, hálálkodó sorokat véstek Kovács Gyulához. Az ellenzéki képviselők egy ívre aláírták neveiket és ezt küldték el Kovács Gyulának a szanatóriumba.²⁴ Sokan személyesen is felkeresték, így Huszár Károly néppárti képviselő,²⁵ Justh Gyula, Egyry Béla függetlenségi képviselők és mások. A gyomai választókerület. Kovács kerületének majd minden községéből küldöttség jött fel Budapestre, azonban nem engedték be őket a beteg képviselőhöz. A küldöttségek erre virágbokrétát vásároltak és azzal az üzenettel küldték be Kovácsnak, hogy a választókerület a legnagyobb mértékben ragaszkodik személyéhez és amíg ő él, nem lesz más képviselőjük.²⁷ Az érdeklődők között igen sok kiváló egyén neveit olvashatjuk, többek között gr. Apponyi Albertét is.²⁸ Az üdvözlések között furcsák is akadnak. Ilyen pl. a következő távirat: „Iván. 9 h. 30 p. nyugodjál: Küzdök helyetted is: A küldöttséget sírodhoz vezetem. A sürgönyt koporsójába tegyék. Szerdahelyi.”²⁹

Kovács revolvergolyójának visszhangja támadt jun. 8-án Zágórában. Itt Jukics Luka horvát diák a nyílt utcán lőtt Cuvaj királyi biztosra, azonban nem a bánt, hanem Hervoics Iván közoktatásügyi osztálytanácsost sebezte halálra: menekülés közben egy rendőrt is agyonlőtt, végre azonban sikerült lefegyverezni.

¹⁹ A Nap 1912. jun. 15. — 4. lap. — Háromszáz rózsa érkezeit a következő felírással: „Kovács Gyulának, egy Igazi honleány. Kuruc Olga.”

²⁰ Világ 1912. jun. 13. — 9. lap. — Egy varrónő egy szép csokrot adott át, rajta ez a felírás: „Legszebb napjaink halhatatlan hősének. Veled vagyunk.”

²¹ Budapest 1912. jun. 11. — 11. lap. A sok virágküldemény közt feltűnt egy szép csokor, a Gerbeaud cukrászda kiszolgáló leányai küldöttek ezzel a felírással: Hat leány.¹

²² Budapest 1912. jun. 16. — 10. lap.

²³ Népszava 1912. június 15. — 8. lap.

²⁴ Budapesti Hírlap. 1912. Június 7.

²⁵ Budapesti Hírlap. 1912. jun. 7. — 5 lap.

²⁶ A Nap. 1912. jun. 8. 8. lap. — Világ. 1912. jun. 3. 6. lap.

²⁷ Budapesti Hírlap. 1912. június 12. 1-2. 1. — Az est. 1912. jun. 12. 8. 1.

²⁸ Pesti Napló. 1912. június 12.

²⁹ Budapesti Hírlap. 1912. jun. 9. 3. lap

Jukics, mint több társa vallotta, Kovács merényletére azt a kijelentést tette, hogy végre akadt egy igazán bátor férfi, itt is kellene egy olyan ember.³⁰ A Visoki Sabore, „Kovács után Jupics Juka“ címmel mondja el a zágrábi merényletet. „A merényletnél sok újságot találtak, melyekben a Tisza István elleni merényletről van szó. Luka Jukics maga is bevallotta, hogy ezek a cikkek roppant hatással voltak izgatott lelki állapotára s hogy Kovács Gyula példája ösztönözte a maga politikai merényletének elkövetésére.³¹

Kovács Gyula, Szúnyog Mihály Justh-párti képviselőnek testvére, a merénylet idején 37 éves volt. Tolna megyében Felső-Iregen született 1875. okt. 4-én. Középiskoláit Pécssett végezte. Később gazdasági tanulmányait azonban a bécsi akadémián folytatta. Később gabona kereskedő és bizományos lett. 1910-ben választották meg képviselőnek a gyomai kerületben, igen heves küzdelem és pótválasztás után kisgazdapárti programmal. A képviselőházban azonban nem csatlakozott a kisgazdák csoportjához, hanem a pártönkívüli függetlenségekhez szított. Mindig a legradikálisabb álláspontot képviselte és buzgó híve volt a technikai obstrukcióknak.

Szlavek F. vizsgálóbíró a szanatóriumban helyezte Kovács Gyulát előzetes letartóztatásba, mentelmi jogának felfüggesztése után pedig vizsgálati fogságba. Ezzel megindult a szokásos vizsgálati eljárás, gyilkosság kísérlete miatt. A vizsgálat két kérdés körül forgott. 1. Előre megfontoltan cselekedett-e? 2, Anyagi romlása feletti kétségbeesés készítette-e a tette? A vizsgálatnak érdekesebb mozzanatait a következő dátumokban jelölhetjük meg. Junius 7-én helyszíni szemle az ülésteremben. A bizottság tagjai: Sélley Barnabás főügyészhelyettes, Szlavek Ferenc vizsgálóbíró és Koródy Béla rendőrkapitány. Ekkor megállapították, hogy Kovács 9 mm-es ötlövetű buldogg revolverből négy lövést tett. Ezt a revolverben talált rézhüvelyek mutatták. Az ötödik hüvely érintetlen volt s a golyó is benne maradt. Két lövésnek a nyomát megtalálták, az elnöki emelvény keményfa deszkáiba fúródva, a harmadik — Tiszára célzott — golyót azonban nem sikerült megtalálni. A negyedik golyót maga ellen irányította a merénylet képviselő, így ennek nyomát nem is keresték: találtak az egyik padba fúródva egy Browning golyót, mely a fentiek alapján nem Kovács fegyveréből származott. Ugyanezen a napon történt a merénylet kihallgatása, ki azt vallotta, hogy nem akarta Tisza Istvánt lelőni, csak öngyilkos akart

³⁰ Friss Újság 1912. június 9. 2. lap.

³¹ Budapesti Napló. 1912. június 9. 10. lap.

lenni, hogy ezzel rájesszen a házelnökre s őt eddig űzött politikájától eltérítse. Mikor látta, hogy az ellenzék kivezetésekor a karzaton a hölgyek közül többen nevettek, nagyon felindult, lerohant az ülésterembe s ott ijesztésül elsütötte a revolverét. Arra a kérdésre, vannak-e bűntársai, a leghatározottabban kijelentette, hogy nincsenek. Június 22-én a képviselőház mentelmi bizottsága Klósz Sándor elnökségével Kovács Gyula mentelmi jogát felfüggesztette. Julius 6-án Ajtay Sándor törvényszéki szakértő vizsgálata és engedélye után Kovácsot a Hertzfel szanatóriumból az Alkotmány-utcai fogházba vitték. Július 7-én Tisza István gróf vallomást tett a vizsgálóbíró előtt. Elmondta, hogy látta, hogy Kovács Gyula célozva lőtt feléje, többször egymásután. Hogy kívánja-e a merénylő megbüntetését, arról nem nyilatkozott. Augusztus 7-én Mándi Sándor vizsgálóbíró (Szlavek helyettese) szabadlábrahelyezést elrendelő végzést közölt Kovács Gyula védőivel, dr. Polonyi Dezső és dr. Gonda Henrikkel. A végzés így szól: „A gyilkosság kísérletének büntetével terhelt Kovács Gyula ellen elrendelt vizsgálati fogságot a Bp. 160 és Bp. 76: szakaszai alapján megszüntetem és Kovács Gyula szabadlábrahelyezését elrendelem: Indokok: Az ezen ügyben Kovács Gyula terhelt elmeállapotának megfigyelésével és az erre vonatkozó orvosi szakvélemény beadásával megbízott Ajtay [K: Sándor és Németh Ödön dr. kir. törvényszéki orvosok a mai napon hozám benyújtott szakértői véleményükben kifejtik, hogy míg jelenleg Kovács Gyula nem szenved elmezavarban, vagy öntudatlan állapotban, még is a vádbeli cselekményt mélyebb öntudatzavarban követte el, mely az öntudatlanság fokáig emelkedett és így akaratának szabad elhatározási képességével a vádbeli cselekmény idejében nem bírt. Nyilvánvaló ebből, hogy így Kovács Gyulának a vádbeli cselekmény be nem számítható és ezért bűnvádi felelősséggel nem tartozik. A vizsgálati fogság megszüntetése ezért megokolt.“ A vizsgálóbíró végzése ellen Sélley Barnabás dr. kir. főügyési helyettes, a budapesti ügyészség vezetője. felfolyamodást jelentett be és egyúttal kérte, hogy az orvosszakértők véleményét a bűnügy összes irataival együtt terjesszék fel az igazságügyi orvosi tanácshoz, felülbírálat céljából. Az ügyészség felfolyamodását a bűnügy irataival és az orvosszakértők véleményévi együtt Mándi vizsgálóbíró még azon a napon betejesztette a büntetőtörvényszék vádtanácsához. A vádtanács döntéséig a vádlott természetesen fogva maradt, Augusztus 9-én a vádtanács úgy döntött, hogy Kovács Gyula tovább is fogva marad és a szakértői véleményt felterjesztik az igazságügyi orvosi tanácshoz, Október 28-án az igazságügyi orvosi tanács vélemé-

nyét a következőkben terjesztette a törvényszék elé: Kovács Gyula sem jelenleg nem szenved, sem a bűncselekmény előtt és után nem szenvedett elmebetegségben. Emellett azonban egyes ideges állapotra vonatkozó funkcionális testi, valamint bizonyos fanatizmusra emlékeztető szellemi jelek oly ingerlékeny idegrendszer mellett szólnak, mely Kovács Gyulát diszponálhatta arra, hogy a kedélyeket általában is alterálni alkalmas, politikai mozgalmak befolyása alatt, a tanúk által is nála észlelt nagyfokú izgatottságot kiváltsa: Ennek alapján kimondja, hogy Kovács Gyula a büntett elkövetésének idejében oly felindult állapotban volt, amely akaratának szabad elhatározási képességét jelentékenyen befolyásolta; az azonban, hogy teljesen kizárta volna, nem állapítható meg. November 23-án az ügyészség benyújtotta vádiratát a törvényszéknek. Az ügyészség szándékos emberölés kísérletével vádolja Kovács Gyulát, noha a vizsgálat gyilkosság kísérlete miatt folyt ellene.

A TÁRGYALÁS.

December 16. és 17-én volt az esküdtszéki tárgyalás. Politikai és jogászai köröknek és a társadalom minden rétegének lázas érdeklődése mellett kezdte meg a budapesti esküdtszék Kovács Gyula ügyének tárgyalását.³² A tárgyalóterembe csak jegygyei juthatott be a közönség. A terem egészen megtelt s a közönség³³ komoly érdeklődéssel hallgatta a tárgyalást,³³ A tárgyalást Baiogy György a büntetőtörvényszék elnöke vezette: Baloghy tárgyilagossá és igazságos bíró volt, bár a Nap szerint hideg, kíméletlen rosszindulatú ember.³⁴ Szavazóbírák: Mikovich Lajos és Horváth Dezső. A vádhatóságot Sélley Barnabás kir. főügyész-helyettes képviselte. Védők: dr. Polonyi Dezső és dr. Gonda Henrik. A 12 rendes esküdt: Mali Konrád bútorkereskedő, Lencz Rezső bőrkereskedő, Nagy Béla cukrász, Baranyai Mihály háztulajdonos, Bleier Artúr bőrkereskedő, Schlissl Antal műszaki hivatalnok, ifj. Szóllás József olajgyáros, ifj. Mocznik Lajos gyáros, Rehák Frigyes m. hivatalnok, Nagy Artúr nyűg, ezredes, Bauer Sándor kereskedő, Bányai Mihály magánhivatalnok. Pótesküdték: Zuckermann Gyula háztulajdonos és Jung Ernő könyvelő. Egy-két arctól eltekintve, a rendes esküdttípusok, jól öltö-

³² Világ. 1912. dec. 17. 6. lap.

³³ Budapesti Hírlap. 1912. dec. 17. 7. lap.

³⁴ A Nap. 1912. dec. 19. 6-7. lap.

zött, rendes külsejű emberek. Egy-két ismertebb ember van közöttük, akiket néha látni lehet, a többiek mind olyan alakok, akiket senki sem ismer.³⁵ Alig hogy a bíróság belefogott a tárgyalásba, az egyik védő kérte, hogy Tisza István grófot miként a többi tannt, küldjék ki a tereméből. Az elnök megmagyarázza a védőnek, hogy a gróf nem csak tanú, hanem sértett fél is s mint ilyennek joga van a tárgyalást végighallgatni. Erre fölkel Tisza István gróf s kijelentette, hogy lemond a sértett fél minden jogáról. Kérte, hogy hallgassák ki mint tanút, hogy mennél előbb távozhassák. Ez meg is történt.³⁶ Előbb kihallgatták Kovács Gyulát, ki az ellenzéki lapok szerint hős módjára csak az igazságát kérte az esküdtektől, nem pedig kegyelmet és ki úgy beszélt, mint aki feltétlenül tudatában van igazának.³⁷ Kovács Gyula azt vallotta, hogy fel akarta áldozni életét, abban a reményben, hogy megmenti vele a veszedelemben került alkotmányt. Lényegesen módosította a vizsgálat során tett vallomását. Akkor beismerte, hogy Tisza Istvánra lőtt. Most azt mondta, hogy egy karzati incidens annyira felizgatta, hogy berontott a terembe, de hogy ott mit tett, mi történt vele, arra nem emlékszik. A vizsgálat során tett vallomásáról melynek szövege: „Én onnan Tisza István gróf felé lőttem, hogy hányat, azt nem tudom megmondani, ezután pedig magamra lőttem.“ — Azt állította, hogy azt meghamisították.³⁸

Kovács Gyula: A karzatra mentem, hogy tanúja legyek a kivezetéseknek. Ott egy incidens jött közbe, ami arra bírt, hogy még is lemenjek a terembe s ott, ha ki akarnának vezetni, föbelőjem magam. Én ennek a hatása alatt, továbbá abban a hitben, hogy tulajdonképpen én ezzel valami jót cselekszem, leszaladtam a lépcsőkön. Arra emlékszem, hogy a hírlapírók karzatra vivő ajtót elkerültem és csak azután vettem észre. Arra nem emlékszem, de úgy hiszem, hogy valakit félrelöktem. Mint a vallomásokból láttam, egyik hírlapíró volt az illető. Ezt nem tudom bizonyosan. De hogy hogy jutottam be a terembe és mi történt a teremben, erről nem tudok számot adni.³⁹

Tisza István gróf a vádlott kihallgatása után, nyugodtan és röviden előadta amit tapasztalt, megfelelt egyszersmind a védelem által hozzáintéztet kérdésekre.⁴⁰ Azt vallotta, hogy tisztán

³⁵ A Nap. 1912. dec. 17. 1-2 lap.

³⁶ Budapesti Hírlap. 1912. dec. 17. 7. lap.

³⁷ Független Magyarország. 1912. d'c 18 4 lap.

³⁸ Budapesti Hírlap. 1912. dec. 17. 7. lap.

³⁹ Budapesti Hírlap 1912. dec 17. S. lap.

⁴⁰ Az Újság 1912. dec. 17. 7. lap.

látta, hogy Kovács Gyula neki szegezte a pisztolyt.⁴¹ Az elnök kérdéseire szigorú szabattal felelt, nem politizált.⁴² Vallo-mására letette az esküt és nyomban távozott.

Éppen belefogtam abba az elnöki enunciacióba, amellyel jelentést akartam tenni a Háznak a lefolyt eseményekről és azokra vonatkozóan kikérni a Ház jóváhagyását, mikor mindjárt az első szavak közben balról az ellen-zék felől egy hang ütötte meg fülemet és oda nézve Kovács Gyula képviselő urat láttam a szélső baloldali padsorok közt lévő folyosón, azt gondolom, hogy körülbelül a harmadik padsor mellett levő asztalkánál, amint felém célzott és azt mondta: „Van még egy ellenzéki képviselő.” A szavak elhang-zása után megtörtént a lövés és ő tovább célzásban maradt. Rövid idővel az első lövés után második lövés — célzást folytatta, a harmadik lövést lát-tam, amidőn egyszerre egy hátrafelé hajló mozdulatot tett a felsőtestével és ugyanakkor célzásban levő karja ellendült, neki balra, tőlem jobb irányban, úgy, hogy a harmadik lövést már nem felém tette a golyó, a karzatok fö-lött valamelyik képbe fűrődhatott. Ezt azzal magyarázhatom, hogy a jobb oldalt álló képviselők közül többen Kovács Gyula képviselő úr közvetlen közelében voltak már és körülbelül két padsort hátrált s akkor valószí-nűen megbotolva, elvesztette az egyensúlyát és a tőle jobboldalt levő pad-sorba beleesett, úgy hogy alsó testével az asztalkán feküdt és amint elesett a hozzá legközelebb álló képviselők vállon ragadták. Ugyanebben a pillan-atban történt a negyedik lövés, amelyet első percben azt hiszem láttam és láttam, hogy a többi képviselő urak eleresztik és ő élettelenül marad.

Elnök: Határozottan emlékszik arra, hogy Kovács Gyula célozva lőtt? — Igen. Mind a háromszor célbavette? Mind a háromszor. Gyors egymás-utánban jöttek a lövések? Meglehetősen gyorsan. Azt is méltóztatott mondani, hogy a golyó becsapódását tisztán hallotta. Azt hallottam. A vizsgálóbíró föl-tette annakidején a kérdést, hogy kívánja-e Kovács Gyula megbünteté-sét? Én azt hiszem hogy föl. És mi volt a válasza? Erre a válaszom az volt, hogy egészen közönyös dolognak tartom. Itt a köztárról és a köztárral újján üldözendő cselekményről van szó, ahol privát ember esetleges bosszúvágya nem döntő.⁴³

A délutáni tárgyaláson a törvényszék és a főügyészi helyet-tes főképpen aziránt érdeklődtek a tanuktól, hogy a merényletet megelőzően árult-e el Kovács Gyula lelki felindultságát, továbbá, hogy célbavette-e a házelnököt, mielőtt a lövések eldördültek. Általában azt vallották, hogy Kovács Gyula nagyon ideges volt. A célzásra nézve eltérők a vélemények. December 17-én délelőtt hallgatók ki a fegyverszakértőket. A törvényszék szakértője ki-

⁴¹ Budapesti Hírlap 1912. dec. 17. 7. lap.

⁴² Budapesti Napló 1912. dec. 17. 9. lap.

⁴³ Budapesti Hírlap 1912. december 17. 8. lap.

kijelentette, hogy kipróbálta Kovács Gyula revolverét és az a meggyőződése, hogy 8-10 méter távolságból embert lehet vele ölni. Homlokegyenest ellenkező véleményen volt a védelem szakértője. A fegyverszakértők kihallgatása alatt Justh Gyula vezetésével több ellenzéki képviselő: Eszterházy Iván, Fráter Lóránt, Györty Gy., Ráth Endre és mások⁴⁴ jelentek meg a teremben. Justh Gyula kezével üdvözlést intett Kovács Gyula felé, aki fejbőlintással köszönte meg a vezér érdeklődését.⁴⁵ Délután hangzottak el a perbeszédék. Sélley Barnabás dr. főügyész-helyettes arra kérte az esküdteket, hogy elfogulatlanul teljesítsék nemes hivatásukat és tartsák maguktól távol a politikai szempontokat. Vádolta Kovács Gyulát, hogy Tisza István grófort szándékosan ; akarta életétől megfosztani. Elismeri, hogy ezt nem aljas indokból akarta megcselekedni, de hazafiúi felbuzdulásból, egyéni értékének túlbecsüléséből, mert azt hitte, hogy esetleg a saját élete odadobásával is megállíthatja azt a politikai küzdelmet, amelyet hazájára nézve kárhozatosnak tartott. A fegyverszakértők véleményéből nyilvánvaló, hogy a revolver alkalmas az ölésre, de különben is nem játékból vette magához, amikor saját élete kioltására gondolt. A védelem panaszolta, hogy el volt zárva az iratoktól és meg volt fosztva jogaitól. Konstatálja, hogy a védelem ettől nem volt elzárva, csakhogy jogát nem vette igénybe. A védelem okozta a fel folyamodásaival azt, hogy a per ilyen sokáig húzódott: A beszámíthatóság érzésében hivatkozik az igazságügyi orvosi tanács⁴⁵ Véleményére, amely szerint Kovács teljesen tudatosan cselekedett. Elfogadja, hogy nem előre megfontolt hidegen kiszámított és tervszerűen végrehajtott cselekedetről van szó, ellenkezőleg a perc hatása alatt rohant a terembe és akkor fogamzott meg lelkében végzetes terve, Kovács Gyula túlbecsülte a maga értékét, amikor azt hitte, hogy halálával befolyásolhatja a politika menetét. Neki nincsenek politikai érdemei, míg Tisza István politikai kiválósága minden vitán felül áll. Értékeket rombolni és a nemzetnek értéket nem adni nem szabad. A verdikt nemcsak e perben döntő, mert felmentés esetén a verdikt megnyitja annak lehetőségét, hogy a törvények hozását revolvergolyó szeszélyének tegyék ki. A verdiktnek példásnak kell lennie, mert itt nem politikai szenvedélyekről van szó, hanem a jogrend durva megsértéséről, amelyről csak marasztaló verdiktet lehet mondani. Polonyi Dezső dr. védő hosszabban foglalkozott a beszámíthatóság kérdésével. Az eset egész lefolyása

⁴⁴. Magyar Nemzet 1912. december 18. 15. lap.

⁴⁵. Budapesti Hírlap 1912 december 18. 6. lap.

mutatja, hogy itt patológiai öntudatlanságról van szó, annak két fázisáról: a cselekvőképes öntudatlanságról, és az azt feloldó cselekvőképtelen ön tudatlanságról, orvosi nyelven szólva, kritikus álomról. Kovácsnak nem volt szándékában Tisza Istvánt megölni, arra a legkétségtelenebb bizonyíték az a levél, amelyet előző este intézett a képviselőház elnökéhez. Ez a halálba induló ember végrendelete és psychologice teljes lehetetlenség, hogy ő így irt volna Tiszának, ha megölésére gondolt volna. Mit szólna a társadalom a közelmúltban főbenjáró bűnügyekben hozott felmentő Ítéletek után, ha most az esküdtszék marasztaló verdiktet mondana arról, aki idealizmusában önmagát akarta a társadalom javára feláldozni, A társadalom nevében kéri az esküdteket, hogy szolgáltatssanak igazságot. Az ügyész nem élt a replika jogával. Kovács Gyula szólott ezután az esküdtekhez. A tárgyaláson nem nyert megállapítást, hogy ő Tisza gróf ellen erős kifejezéseket használt volna. Nem is emlékszik arra, hogy ilyen kifejezéseket használt, habár nem is tartja lehetetlennek, hogy kifakadt ellene. Őt cselekedeteiben tisztán a végletekig fokozott elkéseredés ösztönözte. Nem kér kegyelmet az esküdtektől, Teljesen nyugodt lelkiismerettel áll üt, lekiismeretét nem szennyezte be se gonosz szándék, se önérdek de még a haszonlesésnek legkisebb gondolata sem. De nem szennyezte be azt azzal sem, hogy akár a hosszú vizsgálat folyamán, akár itt a főtárgyaláson, egyetlen olyan kijelentést tett volna, amely a való tényállást nem tüntette volna fel a maga valóságában, vagy az igazságot a legkisebb mértékben sem akarta volna ferdíteni. Beszédjét e szavakkal fejezte be: „Önöket a polgárok köréből a sors jelölte tulajdonképpen, ki. Az Önök verdiktjéből én is a polgárság lelkiismeretének megnyilatkozását várom. Az Önök verdiktje azt hiszem a közhangulatot és a közérzést fogja kifejezni. Én annyira tiszteletben tartom ezeket, hogy tekintve azt, hogy magyar esküdtbírótság az, amely az én ügyemben ítélkezik, előre is kijelentem akárminő legyen az a verdikt, akármit tartalmazzon én abban minden körülmények között és minden esetre megnyugsom.”⁴⁶

Az elnök az esküdtekhez intézendő kérdéseket a következő szövegezésben olvasta fel. Első főkérdés: Bűnös-e a vádlott Kovács Gyula abban, hogy 1912. évi június 7-én délelőtt 11 és 12 óra között élesre töltött és ölésre alkalmas forgópisztolyból, ölésre alkalmas távolságból, Budapesten a magyar országgyűlés üléstermében Tisza István grófra erős felindulásban kelet-

⁴⁶ Világ 1912 december 18. 8. lap.

kezett és rögtön végrehajtott ölési szándékból reálott és így a cselekményt megkezdte, de be nem fejezte? Második külön kérdés: Vádlott a cselekmény elkövetésekor öntudatlan állapotban volt-e igen, vagy nem? Az elnök ezután óvta az esküdteket politikai szentenciák követésétől. Az esküdtek az első főkérdésre nem feleltek. Az elnök erre kihirdette a törvényszék felmentő ítéletét és elrendelte Kovács Gyula szabadonbocsátását. A közönség padsoraiból éljenzés hangzott fel, mire az elnök a termet kiürítette. Kovács Gyulát az uccán is ünnepelte a tömeg.

Baranyai Mihály magánhivatalnok hangjában a remegősnek kiérezhető árnyalatával hirdette ki: Az esküdtek igaz hitük és tiszta lelkiismeretük szerint az eléjük terjesztett kérdésre, nemmel feleltek. El nem fojtható éljenzés hangzott el. Éljen Kovács Gyula. Éljen! kiabálták az utcán mindaddig, míg kocsija be nem fordult egy mellékutcába.⁴⁷ Tetszészaj, tomboló éljenzés és taps hangzott fel a verdikt kihirdetése után. az elnök hiába akarta a nyugalmat helyreállítani, az ováció nem csillapodott. Éljen Kovács Gyula. Az emberek egymást ölelik örömben. Egyetlen disszonáns hang se hallatszik. A folyosón egy buzgó munkapárti duzzog az esküdtekre, de hirtelen elhallgat, amikor kitódulnak a teremből. Elnémítja a közvélemény. . . A fogháziroda előtt egy sereg rendőr és fogházőr állt őrséget. Örömpír futott át arcukon, amikor meghallották, hogy Kovács Gyulát felmentették. Az Isten áldja meg az esküdteket és Kovács Gyulát mondták örömtől csillogó szemekkel az emberek. Amikor kijött Kovács zúgótt, viharzott a Koháry uccában: Éljen Kovács Gyula!⁴⁸

A felmentő ítélet után a közönség nem tudta elfojtani érzelmeit, lelkesen éljenzett, mire az elnök kiürítette a termet. Ezalatt az uccán egyre nőtt a tömeg, amely éljenezni és látni akarta Kovács Gyulát. Kovács Gyula pedig el akarta kerülni az ünneplést, ezért zárt kocsit rendelt. Kovácsot dörgő éljen fogadta, mire gyors mozdulattal helyet foglalt a zárt egyfogatuban. A fogháztól Gonda lakásáig, — a régi Lloyd házában, — eléggé nagy a távolság és mégis akadtak vagy húszan, akik ezt az utat Kovács kocsija mellett futva tették meg és a kocsijából kiszálló Kovácsot ismét éljenezve fogadták.⁴⁹

Az ítélet iránt régen nem tapasztalt érdeklődés nyilvánult meg, nemcsak a főváros polgársága körében, hanem vidéken is. Már a korai esti órákban a büntetőtörvényszék körül nagy tömeg gyűlt össze. Lázás izgalommal leste a tömeg az esküdtek ítéletét. Kaszinókban, utcákon, kávéházakban és mindenütt az ítélet iránt érdeklődtek. Vidékről telefonon szaka-

⁴⁷ Budapest 1912. december 18. 2. lap.

⁴⁸ A Nap 1912. december 19. 6—7. lap.

⁴⁹ Az Est 1912. december 19. 7—8. lap.

datlanul ostromolták a lapok szerkesztősegeit megnyugtató válaszáért. Amilyen feszült volt a várakozás, éppen olyan nagy, bensőségteljes öröm fogadta a felmentő ítéletet. Abban a halk éljenzésben, ami a főtárgyalási terem közönségének, ajkait az ítéletre elhagyta, az egész ország közönségének véleménye és megnyugvása jutott kifejezésre. A szabadlábra helyezett Kovács Gyulát az egyre szaporodó közönség diadalittasan, lelkes tüntetéssel kísérte lakására. Ismeretlen hölgyek virágokat dobáltak kocsijába s zúgó éljenzés, szakadatlan lelkes ováció jelezte a polgárság őszinte örömét és megelégedését a kálváriát⁵⁰ járt képviselő kiszabadulása felett. A konflis nem tudott a tömegtől menni.

Az ünneplő tömeg a kormánypárti lapoknál csak pár emberből áll, az ellenzékieknél 150⁵¹, 300⁵², sőt 600- 800-ra is felmegy⁵³. A legkülönbözőbb üdvözlő sürgönyökkel és express levelekkel halmozták el Kovács Gyulát.⁵⁴ A gyomai választók is üdvözlötet küldtek, ők nagy ováció előkészítésével várták képviselőjüket.⁵⁵ A Justh párt több tagja felkereste Kovács Gyulát másnap délelőtt a lakásán, hogy üdvözöljék felmentése alkalmából. A látogatók között voltak Justh Gyula, Battyányi Tivadar gr., Beck Lajos, Eszterházy Mihály gr., Lovász Márton. Sümegi Vilmos, Vertán Etele és Faragó Antal. Kovács Gyula megköszönte az üdvözlést, mire Battyány Tivadar gr. megállapította, hogy Kovács egészségének cseppet sem ártott meg a fogház levegője. Nagyon jól bántak velem, mondotta Kovács. Mindenki olyan előzékeny és olyan udvarias volt hozzám, hogy igazán semmi panaszom sem lehet⁵⁶. Az ellenzéki képviselők dec. 18-án összegyűltek az Országház kávéházban: a 18 főből álló társaság Justh Gyula és Polonyi Géza vezetése alatt vonult fel a csendőrkordonig, ahol Polonyi felkiáltott: „Éljen Kovács Gyula!“ Az ellenzékiek éljenztek és azután szétoszoltak⁵⁷ Apponyi Albert ezen éljenzést elítélte, mint erről a lapokból értesülünk.

»A Kovács ügyben nagy zivatar volt az. ellenzéken. Apponyi Albert gr. például kezdettől fogva határozott ellenszenvet mutatott Kovács Gyula tétével kapcsolatban. A merénylet után Apponyi azt indítványozta, hogy

⁵⁰ Magyarország 1912. december 19. 7. lap.

⁵¹ Alkotmány 1912. december 18 9. lap.

⁵² Pesti Hírlap 1912. június 8. 3. lap

⁵³ Független Magyarország 1912. december 18. 1 lap.

⁵⁴ Budapest 1912. december 18. 5. lap.

⁵⁵ Neues Politisches Volksblatt 1912. december 18. 7. lap.

⁵⁶ Budapesti Hírlap 1912. december 18. 6. 1. Egyetértés december 19.

⁵⁷ Budapesti Hírlap 1912. december 19. 4. lap.

az ellenzéki pártok tiltakozzanak a tett ellen és tagadjanak meg minden közösséget vele. Akkor azonban Polonyi Géza közbevette magát és megakadályozta, hogy az ellenzék Kovács Gyulát elítélő határozatot hozzon. Amikor most Kovács pöre fölmentéssel végződött, a függetlenségi párt több tagja ünnepelni akarta Kovácsot. Apponyi azonban oly hevesen tiltakozott a terv ellen, hogy az ünneplés elmaradt. Másnap pedig az történt, hogy amikor az ellenzék a rendőrkordon elé ért, Polonyi Géza felkiáltott: Éljen Kovács! Erre Apponyi Albert gróf, aki szintén jelen volt, hevesen tiltakozott a kiáltás ellen és kijelentette, hogy határozottan tiltakozik az ilyen izléstelenség ellen.«⁵⁸

A parlamentben Herczeg Ferenc indítványára a munkapárti képviselők Tisza Istvánt melegen ünnepelték.⁵⁹

A szándékos emberölés kísérlete bűn és Kovács Gyulát az esküdszék felmentette. Nem azt mondták ki, hogy tettét öntudatlan állapotban követte el, (ennyit reméltek elérni, maguk a védők) hanem, hogy nem bűnös! Ez nagyon lényeges, mert egy tekintetben a mi esküdeink eskütartalma úgy az angol, mint a francia eskütől lényegesen és előnyösen különbözött, t. i. abban, hogy kétízben is figyelmezteti az esküdteket arra, hogy a törvényt meg kell tartani és a törvény értelmében kell határozni. Ennek nagy horderejű jelentősége az, hogy a magyar esküdteknek nem szabad a meggyőződés és a lelkiismeret szerinti határozatot úgy értelmezni, hogy nyilvánvaló tényekkel és bizonyítékokkal szemben, a törvény ellenére is, szabad a vádlottat felmenteni.⁶⁰ Önkéntelenül felvetődik az a kérdés, hogy mi az oka ennek a jog- és törvényellenes, szokatlan Ítéletnek? A maga korában az ítélettel meg nem elégedett pártok és hírlapok az esküdszéknek rótták ezt fel és azt hangoztatták, hogy ezen intézmény főnnállásának jogosultsága már megszűnt. Maga Tisza István is, mikor meghallotta, hogy a merénylő képviselőt felmentették, csak annyit mondott: „Nem csak Magyarországon, hanem az egész világon lutri az esküdszék ítélete. Akinek szerencséje van, az jól jár.“⁸¹ Ennek legfényesebb bizonyítéka a következő eset. A Magyar Estilap a Népszava június 4-i számában megjelent cikket szórói-szóra átvette. Mindkét hírlap ellen törvényes eljárást tettek folyamatba. A vétség mind a két esetben ugyanaz volt, de míg a Magyar Estilap ügyében ítélező

⁵⁶ Friss Újság 1912. december 19. 2. lap.

⁵⁷ Az Est 1912. december 19. 1. 1. Pesti Napló 1912. dec. 19. 3. lap.

⁵⁸ Lukáts Adolf: Az esküdtbíróság 81. lap.

⁵⁹ A Nap 1912. december 19. 8. lap. A Polgár 1912. december 19. 5. 1.

⁶⁰ Egyetértés 1912. december 19.

esküdtszék marasztaló, — addig a Népszava, felett ítélező esküdtbíróóság felmentő ítéletet hozott. A Magyar Estilap hírlapíróját Timár Szaniszlót az esküdtszék nyolc napi államfogházra ítélte, míg a Népszava íróját felmentette.⁶²

Az esküdtszék, illetve tagjai csak a felmentés eszközeiként szerepltek. Ez volt a kéz, amely a mechanikus munkát elvégezte, az agy, illetve az eredeti forrás az akkori ellenzéki politika, annak képviselői a pártok, illetőleg orgánumaik a hírlapok. Az a 12 polgár esküdt csak a közvélemény előtt hajolt meg, azon közvélemény előtt, mely Tisza István alakját gyűlöletes és nemzetellenesnek és Kovács Gyulát mártírnak, Tisza István és a haza áldozatának tüntette fel. Ha Kovács Gyula tette úgy került volna az esküdtszék elé, mint egyszerű gyilkossági kísérlet, a büntetés nem maradt volna el, vagy legalább is a fölmentés a beszámíthatatlanság alapján történt volna. Hiszen éppen ebben az időben, azaz 1912. dec. 20-án ítétek el egy villamoskalauzt, aki erős felindulásban kétszer rálőtt egy ellenőrré, de nem talált. A kalauz nem emlékezett arra, amit tett. Az esküdtszék a vádlottat két évi börtönre ítélte.⁶¹ A politikai élet azonban annyira eldurvult, hogy félretéve minden józan belátást, igazságérzetet, az ellenzéki pártok és velük együtt a hírlapok Kovács Gyula mellé álltak és mindent elkövettek, hogy a pör politikai legyen. Tudatosan mellőzték a morális felfogást, Kovács Gyula felelősségét áthárították a házelnök erőszakosságára. Szerintük Tisza István gyűlöletes, erőszakos, nemzet és hazaellenes tetteivel okot és jogot adott Kovács Gyula merényletére. Aki törvényt sért, az ne várjon védelmet a törvénytől. A merénylet nemes felindulásában a nemzetért elkövetett jogos tette miatt felelősségre nem vonható, annál is inkább, mert Tisza Istvánnak semmi baja sem történt, míg ő maga megszenvedett hősi elhatározásáért. Ezt a véleményt sikerült a pártoknak, illetve orgánumaiknak, ráoktrojálni a közvéleményre és ennek eredménye a felmentő verdikt.

Mindezek megértésére nézzük meg, hogy a pártoknak mily erős fegyvere volt a sajtó és épp úgy, mint Európa többi országaiban, úgy Magyarországon is mily nagy hatalom volt a hírlapirodalom 1912-ben és hogyan érték el az egyes hírlapok céljait, a tényeknek minő más beállítása, illetőleg elhallgatásával Minő összefüggés volt a sajtó és közvélemény között.

⁶² A Nap 1912. november 23. 3. lap. — Az list 1912. november 22. 4. 1.

Független Magyarország 1912. november 23. 10. lap.

⁶³ Alkotmány 1912. december 20. 19. lap

A POLITIKAI PÁRT

A politikának célja befolyás a közéletre. Miként az egyén is életét csupán állandó tevékenységben töltheti el, úgy a politika létfeltétele is az állandó tevékenység. Miként az egyén életmódjával meghatározza sorsát, úgy a politika a közéletre gyakorolt befolyásával egy egész nemzet s népkomplexum sorsát dönti el. A politika határozza meg a nemzetek sorsát, de beleszól a magánéletbe és ezáltal a nemzetnek minden egyes tagjára irányító hatást gyakorol. Az egyén akár tudatában van ennek az összefüggésnek, amely közte és a politika közt fennáll, akár szembehelyezkedik a politikával, mint olyan valamivel, ami őt nem érdekli, a politika befolyásától semmi módon nem szabadulhat. A politikai pártok hivatása, hogy közreműködjenek a törvényhozásban. A közélet kialakítása ugyanis, ami a politika célja, elsősorban jogi normák felállításával történik, ezt követi a törvényhozás. Minden politika jogi és törvényhozási kritikán alapszik, abban gyökerezik és arra törekszik, hogy; saját eszméi után egy új pozitív jogrendet teremtsen. Politika: leendő jog. A politika feladatát, a közélet alakítását, csak az esetleg fennálló jog átalakítása és újnak létesítésével érheti el. Ebben a feladatban résztvesz a politikai párt is. Így lesz a politikai párt a törvényhozás orgánumává.

A politikai párt taktikai egyesülése egyforma érdekkörű és világnézetű embereknek azon célból, hogy ezt az érdeket, vagy ezt a világnézetet politikailag egyesülten érvényre juttassák. Ezáltal a párt, mint a politikai valóságnak egy jelensége, egyúttal egy kifejezési formája és jelensége a közéletnek.⁶⁴ A politikai pártra is fennáll az, ami a politikára, hogy munkájának feladata: befolyás a közéletre.⁶⁵ A politikai párt az a gondolati és harcközösségi csoport, mely a parlamentbe küldött képviselőivel igyekszik ideális és materiális érdekeit megvédeni.

⁶⁵ Fritz van Calker: Wesen und Sinn der Politischen Parteien. 8-15. l.

⁶⁶ Fritz van Calker: i. m. 8. lap.

Max Weber szerint⁶⁶ a politikai párt szabad toborzás után keletkezik, abból a célból, hogy a vezetőknek hatalmat, adjanak a csoporton belül és aktív résztvevőinek ideális, vagy materiális lehetőségeket. Az érdekek különbözők: materiális, művész, vallásos, morális, esztétikai. . . stb. A csoportok materiális érdekei megtisztulnak a világnézetek szűrőjében, elvesztik földszagukat és politikai idea lesz belőlük. Ez a politikai idea az egyedüli igaz és mindenkinek a javát szolgálja. Hogy e mögött hatalomvágy van, azt az öntudatban elnyomják. Ha azt mondják, hogy minden néprétegért küzdenek, az nem lehet, de ezt még sem nevezhetjük csalásnak, mert meg vannak győződve, hogy az egészért harcolnak. A politikai pártok saját érdekeiket úgy állítják be, mint közös érdeket, sőt ha lehetséges az emberiség ügyének hirdetik.

Ivan Berg véleménye alapján a politikai pártok néhány ember véleményére épültek, hogy a véleménynek, melyet képviselnek, súlyt adjanak, arra törekednek, hogy a lakosság, vagy egy társadalmi osztály nagy részét, alap gondolatuk képviselőjének megválasztása érdekében egy csatornába állítsák. A vélemény úgy keletkezik, hogy néhány polgár, akik képviselők akarnak lenni, azokat megalkotják, vagyis hatásos jelszavakkal úgynevezett politikai programot állítanak fel és ezért propagandát folytatnak. Ez a propaganda főképpen ígéreteken, szószoki képességen és más vélemények lekicsinylésén alapszik. Egyáltalán nem fontos ezen emberek előtt, hogy minden polgár a véleményüket helyeselni fogja-e, azaz hogy az egész állam az ő elgondolásuk és programjuk szerint kormányozható-e? Ezek az emberek nagyon jól tudják, hogy az ő elgondolásuk a polgárok különbözősége folytán azoknak csak egy részében fog visszhangra találni. Ebből következik és itt van az első és, egy nagyobb hibája a pártpolitikának, hogy egy párt önmagában sohasem tudja az egész népesség véleményét képviselni. Mindig marad egy nagy rész, amely az előadott programot nem helyesli. Mindig lesznek olyan emberek, akik ezen rész számára más programot fognak előterjeszteni, úgy, hogy végeredményben a népképviselő nem más, mint különböző vélemények vetélkedése. Végeredményben a választott képviselő egész célja abban összpontosul, hogy más pártokkal szemben, más fontosabb célok félretétele mellett a maga pártjának többségért harcoljon.⁶⁷

⁶⁶ Max Weber: *Wirtschaft und Gesellschaft* 167. lap.

⁶⁷ Ivan Berg: *Marasmus der Parteienpolitik*. 9—10. lap

Legélesebben világítja meg a politikai párt mibenlétét és szerepét Van Calker. ⁶⁸ A politikai párt szervesen a közéletből nő ki és arra van hivatva, hogy a közéletnek ideális és anyagi szükségleteit szolgálja. Így a szociális életfeltételeknek szükség-szerű jelensége, Megtestesítője és politikai szerve a közéletben uralkodó eszméknek és érdekeknek. A politikai pártok között lejátszódó küzdelemben jutnak kifejezésre a közéletben uralkodó ellentételv. Így megtalálni a politikai pártokban a szociális élet ritmusát, maradiságot és előrehaladást, konzervativizmust és liberalizmust, mindig a politikai párt létezéséhez és ható képességéhez kötve. A pártéletnek hosszabb ideig tartó megbénítása megbénítja ezt a ritmust és megbénítja az államélet szerves fejlődését. A pártok lényege a fennálló állapot megtartása, vagy annak továbbfejlesztése, illetőleg megváltoztatása. Ezért az egyes politikai pártok között fennálló különbség a követendő irány különbségében rejlik. A mai időkben alapján véve. két egymással szembeálló irányzatot különböztethetünk meg. Az egyik a konzervatív, amely a fennálló helyzet megtartására, a másik a liberális, amely annak továbbfejlesztésére irányul.

A konzervatívok képviselői a megtartásra irányuló erő-eknek. Keresik a folytonosság fenntartását, a régi elavult joggal a belső összefüggést a jelen és a múlt között. Keresik a szoros kapcsolatot a közéletben szertesét működő részekben, hogy az egésznek egységét megőrizték. Felfogásuk szempontjából az egyénnek nincs önálló jelentősége, sem egyéni értéke, csak egy sejt a közélet szervezetében. Csupán mint a köznek egy része nyer életet, tartalmat és jelentőséget. Igyekeznek a közt, mint egészet biztosítani, jelentőségét és hatóerejét emelni és állandósítani. Arra törekednek, hogy eszméiknek és érdekeiknek a köz-élet terén, a jogrend segítségével lehetőleg nagy befolyást biztosítsanak. A konzervatívok mindig hajlandók a régi kipróbált dolgoknak előnyt adni az új és ismeretlen dolgokkal szemben.

A liberálisok ezzel ellentétben képviselői minden fejlődésre alapított eszmének és érdekeknek. Nem szégyenlik a szakítást a múlttal, hogyha ez kilátást nyit eddig lekötött erők felszabadítására. A liberalizmus fejlődésre való törekvés. Követelik az ön-állóságra törekvő részek jogát az egészszel szemben. Támogatja az egyént az egészszel, a közzel szemben. Összefogja a fejlődésre törekvő erőket és követeli, hogy azoknak a jogrend átalakításával a közélet terén a lehető legnagyobb befolyást biztosítsák.

⁶⁸ Fritz van Calker: Wesen und Sinn der politischen Parteien. 20-34. 1.

A liberálisok mindig hajlandók az újat, a fejlődést előnyben részesíteni az elavult régi felett.

Így állnak konzervatívok és liberálisok, mini képviselői a két életfelfogásnak: maradás és fejlődés, minden pártalakulatban egymással szemben. Meg kell itt jegyezni, hogy egyes eszmék és egyes érdekek inkább a konzervatív gondolkozási felfogással, mások inkább a liberálissal vannak összekötve. A hatalom és rend eszméje az elsővel, az igazságosság és szabadság eszméje, az utóbbival.

A nagybirtokos és nagyiparos érdekei a konzervatívval, a kereskedő, kisiparos és a munkás érdekei ez utóbbi felfogással., Természetesen egy konkrét konzervatív, vagy liberális párt sem képviseli ezeket az alap gondolatokat kivétel és korlátozás nélkül, minden lehető következményeivel együtt. Minden párt inkább alkalom adtán, különleges politikai helyzeténél fogva és a valóságos szükségletek folytán alap gondolataitól néha eltérni kényszerül. Azonban alapvető iránya érintetlen marad. Ezenkívül még a következőt kell mérlegelni. A partcélok tartalma nem mindig ugyanaz. A mindenkori konkrét jogrend és a mindenkori konkrét állampolitikai helyzet határozza meg a mindenkori konkrét tartalmát a partcéloknak, a szerves fejlődésnek ezen szemszögéből gyűlnek össze a pártok mindenkori irányelvei, konzervatív, abszolutisztikus, reakciói a ríus, radikális, libeális. Mindezek az általános megjelölések kifejezik az általános irányt a pártképződésben. Általában a párt kialakulásainak szabályszerű alapja, a két fősystemához — konzervatív, liberális — való tartozás. Eltérés csak akkor következik be, ha a pártok száma növekszik és a két régi párthoz újak csatlakoznak. Kétféle lehetőség van a fejlődésben, vagy mint középpárt lép az új párt az eddigi két párt közé, vagy pedig még jobbra jobbra vagy balra helyezkedik, mint az eddigi pártok, s mint. radikális pártot jelölik meg. A pártalakulások gyakorlatában mind a két lehetőség a legkülönbélebb variációkban fordul elő. A középpárt kialakulása akkor történik, ha a közösség egy része az alapvető pártok eszméinek megváltoztatására törekszik. Egy ilyen változtatás oly irányban történhet, hogy ezek az új követelések a régiket valamilyen módon letompítsák, vagy hogy egyes követelések a két pártol egymással összekössék. Középpárt keletkezhetik akkor, ha egy kimagasló ideális, vagy materiális érdek, tehát egy közös világnézet, vagy egy erős nemzeti (nacionális) vagy pedig gazdasági érdek, embereket egy pártba tömörít. Ilyen pártban az egyének érdekei és nézetei egyébként messze szétághazhatnak, csak a főszme az összetartó kapocs, míg a részletekben egymástól eltérnek.

A radikális párt kialakulása, ellentétben a középpárt kialakulásával, akkor következik be, ha a közösségben az a meggyőződés merül fel, hogy az alapvető pártok eszméi gyökeres megváltoztatásra szorulnak és ezt új utakon akarják elérni. Erős elfordulás a jelenlegi jogtól a régi jog felé, egy „jobboldal” felé irányított radikális pártot hoz létre, azaz egy reakcionárius pártot, viszont elfordulás e jelenlegi jogtól egy teljesen új jogformához — a közéletben esetleg a magántulajdon eltörléséhez, — egy további baloldalra irányuló párt kialakulásához vezet. Mind-ezen pártalakulások végső fokon ama kérdés körül forognak, hogy milyen álláspontot foglalnak el a jogrend alakításában, azaz hogy milyen jogi szabályokkal akarják megvédelmezni az ideális és materiális érdekeket. Azon tényben, hogy a pártok erre a kérdésre vonatkozólag különböző választ adnak, nyugszik lényegében az ő különbségük. Ez a különbség lehet alapvető, vagy pedig többé-kevésbé alkalomszerű. Épp ezért lehet az előzőket alapvető pártoknak, a másikat pedig alkalomszülte pártoknak nevezni. Az elsónél alapvető lel fogás áll a jogrenddel szemben, mert programmszerű követelése a közélet nagy egyszerűségéből és abban uralkodó világfelfogásból származnak. Ez a felfogás az egyházpolitika, a szociális követelések, gazdaságpolitika terén egyformán érvényre juthat. Minél erősebb a közös világnézet alapja, annál inkább tudja az illető párt a különböző érdekű egyéneket is egyesíteni és még nehéz helyzetben is összetartani. Alkalomszülte párt akkor keletkezik, hogy ha célja időszzerű részfeladat elvégzése.

Mindenütt, ahol az emberi közösség életéi jogszabályokká kormányozzák és alakítják, mindenkor a fennálló jogszabályok ellen kritika keletkezik. A kormányzat iparkodik ezt a kritikát visszatartani és tompítani, ez annál tovább és annál hatékonyabban sikerül, minél erőteljesebben tud akaratának érvényt szerezni. De mindig elérkezik az életfelfogás változásával egyszer az az idő, amikor a fennálló jogrend hiányosnak lünik fel és az életlehetőségek fejlődését és kialakulását megakadályozza. Ebben a kritikában benne van egy jobb, célszerűbb, igazságosabb, tökéletesebb közélet alakításának vágya. Minden korban és minden népnél megtaláljuk ezeket a jelenségeket. Mindenütt szembeállítják azt a jogrendet, ami van, azzal, aminek lenni kellene. Kezdetben csak halk és óvatos kívánságokban, később erőszak és véres forradalomban tört ki a népekből a kívánság, az általános emberi jogok, az igazi, az eszményi jog iránt. A politika, mint a jog életműködése ilyen törekvéseket fog körül és a megvalósítására irányul. Az ilyen törekvések eredményét ak-

kor mondjuk beteljesültek, ha a fennforgó hiányokat legyőzte. A jogrend új alakulata az új élő jog a szociális alakulat hibáit mellőzte, egész addig az időig, míg az új jog érvényessége alatt ismét új életfelfogások és életszükségletek merülnek fel, amik viszont ismét új jogfejlődést kívánnak. Ebben áll a szociális élet körforgása. A tőkéletesség gondolata vezet minket attól a jogtól ami van, ahhoz a joghoz, aminek lennie kell. Azt tanítja nekünk az élő jog, hogy az ő jelentőségében, mint kiindulási pont és alap szerepel minden reformra nézve. Ebből a szempontból mutatja az irányt a távoli eszme felé, azon eszme felé, amely egyedül foglalja magában minden egyének élet és világ-felfogását.

A praktikus politikai életben csak azok érhetnek el valamit, akik valamely párt tagjai. Mert a párt a rendezetlen és szervezetlen tömegeből egyforma akarati impulzusokat gyűjt, ezek teljes összefogásával és egy cél felé irányításával lehetőséget nyújt törekvéseinek megvalósítására. Így létesíti a párt a szükséges politikai élő erőt, amellyel érdekek és eszmék megvalósulni tudnak. A párt így bizonyos fokig, mint források fölé emelt védőépület tűnik fel. mert a politikai akarat a pártban, mint a forrás, fallal vétetik körül. Ott ahol az akarat egy ilyen összefoglaláson kívül marad, alig tud tette válni. Az erők hatástalanul forgácsolódnak szét. Aki valamely politikai párton kívül áll. nem lehet hatékony. Ha még olyan erős is az akarata, eszméje még oly értékes, úgy marad párton kívüli, mint amilyen párton felüli szeretne lenni. A praktikus politikai életben az előterjesztési, célkitűzései hatástalanok.⁶⁹

A pártot a parlamentben a vezetőség képviseli, ez a vezetőség a párt képét adja és a pártban összefogott tendenciákat, mint összekötőkapocs, nép és kormányzat között érvényre juttatja. Nem a vezető alkotja a tömeget, hanem a tömeg formálja a vezetőt. Egy hatalmas vezető azután növelheti a tömeg nagyságát és meg is változtathatja akaratát. A vezetőnek meg kell valósítani valami célt. akár egyéni ösztönből, akár társadalmi ösztönből származzék e cél helyességének felismerése. Ez esetben a vezető vezetheti az egyént.⁷⁰ A nagy demokráciákban, ahol a népuralom egy tanácsoló és elhatározó része az egész népnek, azok a tendenciák, amelyek először a pártokban mint taktikai egyesítő erő léptek fel. a parlamentben közreműködéssel hat-

⁶⁹ Fritz van Calker: i. m. 15—16. 1.

⁷⁰ Jules Rassak: Psychologie de l'opinion. 27. 49. lap

nak a jogra és az állam életének kialakulására is.⁷¹ Az egyes választásoknál a különböző pártok erejében beállott óriási változás világosan mutatja, hogy a lakosság az új választásoknál görcsösen arra a pártra támaszkodik, ahonnan érdekeinek jobb képviselőjét reméli. Erős párthűség a lakosság nagy részében egyáltalán nincs. Maguk a politikai pártok is vélemény változásokból élnek, mert mindegyik párt új propagandát, magát tünteti fel a legjobb színben, beszédekkel és ígéretekkel iparkodik más pártok választóit magához kapcsolni. Viszont azokat, akik tőle eltávoloznak, köpönyegforgatónak nevezi. Erkölcsileg nem valami épületes játék. Felhasználják a legfőbb és leginkább érintetlen jogát a polgároknak, a gondolatszabadságot a politikai életben.⁷² A fentiekben láttuk, hogy a politikai pártok, illetve képviselőiknek, igen nagy szerepük van a politika, a közélet és közvetve a társadalom kifejlesztésében. Vizsgáljuk meg a magyar politikai pártokat 1912-ben.

⁷¹ Fritz van Calker: i. m. 17. lap.

⁷² Ivan Berg: i. m. 11. lap.

A MAGYARORSZÁGI PÁRTOK 1912-BEN.

E kor szelleme a liberalizmus, alapjában nem kedvez pártalakulásnak, illetve azok vezetőinek. Mert aki alkalmas vezér, az tenni és hatni akar. Minden nagy agitátor és államférfi arra törekszik, hogy valami módon rányomja korára bélyegét. A liberális álláspont nem engedi meg egy egyéniség hatalmi elgondolásainak rákényszerítését a tömegekre, hanem épp ellenkezőleg a rejlett erőket kiszabadítani igyekszik. Ez éppen ellenkezője a vezér eszméjének. Ezért vezető egyéniségek nem szimpatizálhatnak a vezér létezésének szükségességét tagadó, illetve feleslegesnek tartó politikával. Liberális kormány már magában is tárgyi ellentétet fejez ki. Kormányzatokat a liberalizmushoz egyhangú népmeggyőződés erejének és hatalmának kell hajlítani, mert másként liberálissá nem lesz. Ugyancsak ebből az okból liberális pártoknak, vagy erősen anarchikus, vagy csupán gyengé indító erejük van. Éppen ebben rejlik a liberalizmus tragédiája, hogy noha az egész összességnek jól felfogott érdekeit támogatja és éppen ezért a kormányzat kötelessége lenne a liberalizmus eszméit keresztülvinni, mégis éppen a kormányzat nem talál vele femmifél érdekkapcsolatot és közösséget. ⁷³ így bár e korban majdnem mindenki liberálisnak vallotta magát és határozottan megbélyegzett volt az antiliberalista, igazi liberális párt. vagy kormányzat nincs. A pártok alakulatának alapja nem bizonyos szellemi irányzat, hanem az állandó közjogi harcok képező 48-as és 67-es álláspont, illetőleg 67 változatlan fenntartása, vagy annak támadása, továbbfejlesztése érdekében. Csak a közjogi kérdéseket tartották a nemzet életére döntő fontosságúnak, e körül fordult mg minden e korban. E harcok megoldójaként a parlamentet tekintették. Így lesz a képviselőház azon kor vezető egyéniségei, pártjai, társadalmi osztályai szemében az állam, a nemzet, a közélet döntőfontosságú faktora, lététől bukásától függ a nemzeti lét. E fontossági látszatot alátámaszt-

⁷³ Walter Sulzbach: Liberalismus Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik 1928. II. füzet 387. lap.

ja és megerősíti az akkor uralkodó liberális szellem, lennek egyik főkövetelménye volt a parlamentáris kormányfőmül. Van-
nak ugyan Magyarországon is a pártalakulatoknak megfelelően
az alapvető pártok mellett alkalomszülte pártok, melyek prog-
ramjukban szociális és társadalmi problémákat is állítanak.
Pl. a néppárt.) Azonban ezek is csakhamar átsiklanak a köz-
jogi harcot mezejére és az adott programm semmivé válik. A
parlamentari pártokon kívül figyelembe kell vennünk a szocialis-
ták és szabadkőművesek működését.

A parlamenti pártok képviselői a 1910. jun. 10-én tartott
választás alapján nyerték mandátumaikat. Ezen választáskor gr.
Tisza István elszánt agitációt fejtett ki az akkor alakult Nemzeti
Munkapárt érdekében és a függetlenségi párt Justh csoportja el-
len, míg a Kossuth pártiaknak segédkezett, amit mutat br. Szte-
rényi Józsefhez írt levele:

»Tisztelt Barátom! Mindenütt, ahol kossuth-párti áll Justh-pártival
szemben, természetesen teljes erővel támogatom az utóbbit. Ezt tettem
Karcagot illetőleg is már szíves soraid vétele előtt.«⁷⁴

A Nemzeti Munkapárt az egész vonalon döntő győzelmet
aratott. A Kossuth pártnak csak mintegy fele a Justh pártnak
mintegy harmadrésze került vissza az új parlamentbe. ⁷⁵ A mun-
kapárt jelöltjei 258 kerületet hódítottak meg. 51-el többet, mint
amennyi az abszolút többség elnyeréséhez szükséges voll. A
függetlenségi párt részéről bekerült a képviselőházba 55 Kossuth
pártig 41 Justh párti és 10 egyik csoporthoz sem csatlakozott
pártonkívüli 48-as képviselő, akiknek sorában gr. Károlyi Mi-
hály személye kezd nagyobb jelentőségre jutni. Az Andrassy
csoport 21. a néppárt 13, a nemzetiségi párt 8 mandátumot tu-
dott megszerezni. Azonkívül bejött még a képviselőházba br.
Bánffy Dezső, aki azonban már 1911-ben meghall, továbbá a
demokratapárt 2, a kisgazdapárt 3 és a keresztényszocialistapárt
1 tagja. ⁷⁸

A Nemzeti Munkapárt győzelmének főoka volt, hogy a kor-
mányzásra képtelennek mutakozó koalíció helyett az anarchiá-
tól való félelem a nemzeti néppárt felé fordította többek
reménykedését, mert az a régi kormányozni tudó szabadelvű
párt halottaiból akart guvernementális pártot teremteni, illúzió-
keltése helyett a megvalósítható realitások, a nemzeti élei egy-

⁷⁴ Báró Szerényi József: Régmúlt idők emlékei. 74-75. lap.

⁷⁵ Pethő Sándor: Világostól Trianonig 102 lap.

⁷⁶ Gratz Gusztáv: A dualizmus kora II. kötet 241. lap.

szerű rendjének helyreállítása szürke programjával. A nemzeti munkapárt pedig ekkor még egyáltalán nem volt egységes. Tisza István és hívei a legelkeseredettebb ellenzékét képezték a választójog radikális kiterjesztésének, ugyanakkor, amikor Lukács és Székely miniszterek a radikálisabb választójogi reformot is hajlandók voltak elfogadni, és maga Khuen-Hédervary is hajlamos volt egy demokratikusabb választójog megalkotására. A pártban egyesültek a merkantilista frakciók legkombatánsabb képviselői, a legharciasabb agráriusokkal; szabadelvűek reakcióikkal; sovének és a nemzetiségiekkel való megbékélés barátai. A munkapárt egységét ezenfelül még nagyban bénítja Tisza híveinek lappangó bizalmatlansága Lukács Lászlóval szemben, mert a koalíció bukása idején Justhékkel és a radikálisokkal keresett megegyezést Tisza akarata ellenére, valamint az, hogy a liberális elemekkel együtt működő Székely miniszter csoportját aggódva figyelik a Zichy János miniszter mögött sorakozó konzervatívok frakciója. Három kérdésben azonban tökéletesen egy a munkapárt: abban, hogy a védőreformot minden áron meg kell csinálni, hogy a parlament munkaképességét biztosítani kell, és hogy a kormányzás egységének a legerőteljesebben le kell törni a pártoskodások és egyenetlenségek okozta anarchia fenyegető rémét. Andrássy Gyula felosztatta pártját, az alkotmánypártot és abból Zichy János gróf és Návay Lajos vezetése alatt többen beléptek a munkapártba.⁷⁷ A nemzeti munkapártot Tisza István teremtette meg azért, hogy a folytonos közjogi küzdelmekkel előidézett krónikus közéleti válságokat kiküszöbölje s a 67-es közjogi alap megtartásával a király és nemzet között az utóbbi években megingott politikai viszonyt helyreállítsa. Elsősorban a véderőreformot akarta keresztülvinni. A Nemzeti Munkapárt 1911. február 14 én alakult meg. Folytatása volt a régi szabadelvű pártnak, ha nem is~Teljesen az. Programja: 1) A vitás közjogi kérdéseket leveszi a programújról; 2) A nemzet gazdasági megerősítésére törekszik, de a közös bank szabadalmát meghosszabbítja. 3) A választójogot kiterjeszti, de csak később foglal állást. 4) A katonai kérdésben magáévá teszi a 9-es bizottság programját. 5) A vidéki városok gazdasági és kulturális fejlesztésére törekszik.⁷⁸ Tisza István indítványában szerepel egy 50 tagú szervező és a részletes program kidolgozására kiküldendő bizottság is. A nemzeti munkapártnak beígért részletes programja nem jelent meg

⁷⁷ Kun Andor: A Munkapárt uralma 333-334. lap.

⁷⁸ A Nap 1910. február 20. 3. lap.

Az általános jellegű manifesztum alapkövetelése, hogy ne bolygassák az 1867. évi XII. te. közjogi rendelkezéseit és a hadsereg vezérlete, vezénylete és belszervezete körüli alkotmányos fejedői mi jogok gyakorlása terén ne akarjanak újabb reformokat kierőszakolni az uralkodótól, mert ő ezen a téren már is tekintetbe vette a nemzet kívánságait. A végrehajtásra váró teendői, között szerepel elsősorban a kilences bizottság vívmányainak végrehajtása. A gazdasági kérdéseknél a fennálló viszonyok fenntartását óhajtja.⁷⁹

Az ellenzék szerint az egész munkapárt tulajdonképpen nem egyéb, mint a létszámemelés megvalósítására alakult társaság. Erre kellett nekik Ausztriának, ennek a megszavazására gyűjtötte össze s támasztotta fel őket a szabadelvű párt nagy politikai temetőjéből. Ezért kaptak Ausztriától pénzt és hatalmat.⁸⁰ Továbbá, hogy ők azok a politikusok, akik a 67-es rezsimnek újbóli feltámasztására és megerősítésére vállalkoztak. Egyfelől vakmerő cinizmussal hangoztatják, hogy egyedül a 67-es kiegyezés szilárd alapja állami önállóságunknak és nemzeti fejlődésünknek, másfelől az egész vonalon a jogaink érvényesüléséről való lemondásnak apostolai.⁸¹ A párt csúfneve volt „mumgók“, azaz fejbőlintók csoportja. Az akarták ezzel jelezni, hogy tagjai teljesen akaratnélküli bábok és mindenre fejüket bólogatják, amit Tisza István mond. Ezt cáfolja Tisza Istvánnak 1914. július hó elsején Hegedűs Lóránthoz intézett levele:

»Senki sem kívánja nálamnál inkább azt, hogy a munkapárt önállóan gondolkozó emberek öntudatos egyesülése legyen, kiknek kölcsönös bizalomtól áthatott, vállvetett közreműködését nem csorbítja, hanem hatékonyabbá teszi az egyéni vélemények kölcsönös tisztelete.«⁸²

Kétségtelen azonban az, hogy Tisza István hivatott pártvezér volt. Személye varázserővel hatott pártjára és az még akkor is ragaszkodott hozzá, mikor ő megbukott. A párt tagjai valóságos bálványozással vették körül, bár azok érzékenységet igen gyakran megsértette, mert Tisza István az Igazságosság embere nem ismerte a hizeikédést. Tiszának erőt és hatalmat adott a párt, mert bizonyos időkben és helyzetekben korlátlanul rendezkedhetett vele.

Az egyesült függetlenségi 48-as párt 1867-ben alakult Madarász József, Csiky Sándor és mások vezetése alatt. 1904.

⁷⁹ Mérei Gyula: Magyar politikai pártprogramok. 92—93. lap.

⁸⁰ Magyarország 1911. június 14. 1. lap.

⁸¹ Magyarország 1910. április 8. 1. lap.

⁸² Gróf Tisza István: Összes munkái negyedik sorozat II. k. 8. lap.

november 18-án gróf Apponyi Albert, a Nemzeti párt és Ugrón Gábor pártja csatlakozott mire a párt hatalmas fejlődést ért el. A párt többször szakadt kisebb részekre és fuzionált egymással. Így az 1909. november 11-iki értekezleten Kossuth Ferenc Holló Lajos határozati javaslatával szemben azt indítványozta, hogy a párt a gazdasági önállósítást ismerje el első feladatául anélkül, hogy az önálló bank felállítását határidőhöz kötné. Indítványa azonban 120 szavazattal 74 ellenében kisebbségben maradt. Kossuth erre lemondott a pártelnökségről, Apponyival és 74 társával együtt kilépett a pártból és megalakította a függetlenségi és 48-as Kossuth pártot.⁸³ A függetlenségi és 48-as párt később 5 csoportra oszlott: 1. Kossuth Ferenc és Apponyi Albert vezetésével működő párt; 2. Justh Gyula pártja; 3. A pártönkívüliek csoportja Egry Béla elnöke alatt; 4. Azok a pártönkívüliek, akik az imént említett csoportból kiléptek. 5. A kisbirtokosok, illetőleg gazdák pártja, elnök Szabó István. 1912 május 14-ike után az ellenzék egységes akciója érdekében mozgalom indult meg s a legfőbb elvek körvonalazása után Kossuth Ferenc június 2-án beterjesztette a közös tervezetet, melyben a választói jog ügyében a jogosultságot 6 elemihez, ill. az utolsó öt évben bírt választói jogosultsághoz, továbbá 10 évi magyar állampolgárság és 1 évi helybenlakás cetén írni, olvasni tudáshoz. A szavazás titkos legyen. A véderő tekintetében pozitív közjogi sérelmek kiküszöbölése, de közben nem gátolják a 2 évi szolgálati idő behozását, az újonctartaléknak a népesedési arány szeriül való megállapítását.⁸⁴ A párt magáról azt állította, hogy Kossuth Lajos szellemében a 48-as követelések hordozója. Ennek ellentmond az a tény, hogy valójában a 67-es kiegyezést (ami 48-nak tökéletesebb megvalósítása) támadták, követelvén a personál-uniót, nemzeti hadsereget, önálló bankát, önálló vámterületet stb. Radikális, minden liberális és demokratikus eszmé zászlovívőjének tekintette önmagát.⁸⁵ Valójában határozott programjuk nem volt. csak üres szólamok, formalizmust hajszol, tak. komoly reformtörekvések helyett. Jellemző rájuk a kuruc-kodó szellem. Jelszavakkal: önálló vámterület, önálló bank. magyar vezényszó, általános választójog stb. tartják ébren a meddő közjogi harcot és terelik el a nemzet figyelmét a komoly társadalmi és más problémáktól. F párt nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a nemzet reálpolitika helyett az illúziók és ábrándok vilá-

⁸³ Pethő Sándor, i. m. 160. lap

⁸⁴ Mérei Gyula. i. m. 135. lap. és Magyarország 1910. jan. 14. 4. 1.

⁸⁵ Magyarország 1910. ápr. 5. Búza Rarna: Pártalakulások 1. lap.

gul kövesse.⁸⁸ A párt radikálisabb szárnya Justh Gyula vezérlete íllatt a többi pártokét túlhaladó szociálpolitikával külön utakon járt. Azt vallotta az a párt, hogy a nemzet függetlenségi törekvéseit, mint komoly realitást fogja fel és a nagy nemzeti célt egybekapcsolja a demokratikus és szocialista haladás iránti törekvésekkel.⁸⁷ Az általános titkos választójog követelésének érdekében együttműködést kerestek a nemzetiségiekkel és a szocialistákkal. Ez a követelmény, is azonban csak egyik láncszemévé lesz a közjogi küzdelmeknek.

A néppártot az egyházpolitikai törvények körül hullámozó küzdelmek hozták létre. A párt megalakítója és vezére Zichy Nándor gróf volt, kinek véleménye szerint a liberalizmus gyermekének, az egyházpolitikai törvényeknek nyomán könnyen lehet kaput nyitni az erkölcstelen irányzatnak; éppen ezért szemközt kell állítani az ébren levő, cselekvő, tiszta katholicizmust, szeplőtelen erkölesös irányjaival. A megindult hatalmas és ellenséges áradás ellen keresztényi erőt kell szemközt állítani.⁸⁸

1894. november 17-én Székesfehérváron tartott katolikus népgyűlésen Zichy Nándor többek között a következőket mondta: „Mi politikailag magyar katolikus párt akarunk lenni. Programunkban benn van a fejedelem iránti hűség, a katholicizmus és a katolikus hit fenntartása, az egyházpolitikai törvények ellenzése, most és mindenkor; benne van mindaz, ami a munkás, a kisbirtokos sanyargatott néposztálynak érdekében áll. Hazánkban élő nem magyarokat oly jó hazafiaknak tekintjük, mint mi vagyunk, hogy annak a nyelvét a templomból, ha más nyelvet nem ért, az iskolából, ha más nyelven nem működhetik, kiszorítani ne engedjük.”⁸⁹ A néppárt hivatalos megalakulása 1895. január 28-án történt az eszterházi palotában. Gróf Eszterházy Miklós, Móric szerint: „A gyűlésnek 200—250 tagja volt. A párt elfogadta az 1867-iki kiegyezést, követeli az egyházpolitikai törvények revízióját, a választási jog kibővítését és a szociális reformok egész sorozatát.”⁹⁰ A párt programjában mint követelmények még ott szerepelnek: A népoktatási törvényekkel biztosított közoktatási szabadság védelme és kiterjesztése; a kisgazdák érdekei az adó-, vám- és forgalmi politikában, a kisgazdák és kisiparosok hiteligényeinek kielégítése állami támo-

⁸⁶ Szeffü Gyula: Magyar történet. VII. k. 397—413. lap.

⁸⁷ Gróf Batthyány Tivadar: Beszámoló 87. és 7. lap.

⁸⁸ Domonkos István: Zichy Nándor élete 19—20. lap.

⁸⁹ Bonitz Ferenc: gr. Zichy Nándor 282—283. lap.

⁹⁰ Bonitz Ferenc: gr. Zichy Nándor 302. lap.

gatás mellett létesítendő szövetkezeti és egyéb megfelelő intézmények útján; a mezőgazdasági és kisipari terményeknek kedvezőbb értékesítésének lehetősége; az adókezelés egyszerűsítése: munkásvédelem; munkaadó és munkás közötti viszony szabályozása; sürgette a szociális alkotásokat, követelve a földadó leszállítását, szigorú uzsoratórvény, börzeadótorvény alkotását és a létminimum megállapítását. A párt a nemzetiségek iránt teljes előzékenységgel kíván viseltetni és igényeiket, amennyiben azok a magyar állam egységével és nemzeti jellegével megegyeztetetők, méltányolni fogja és őket igazságos, méltányos eljárásban kívánja részesíteni.⁹¹ A párt el akarta tehát érni, hogy a magyar birtokát, azt a darab földet, melyet örökölt, vagy verítékével szerzett, megtarthassa, azon megélhessen és ezen a biztos alapon a hazához igazán hű családot állandósítson és jó magyar állampolgárokat neveljen. Az iparos ipara, a munkás munkája után tisztességesen megélhessen, mert a munka, az életfenntartás eszköze és nem az értéktermelő rabszolgája.⁹² Az egyházpolitikai kérdésekben a kötelező polgári házasság és az állami anyakönyvvezetésről szóló törvények revízióját kívánják, küzdenek a kereszténység szellemével ellenkező javaslatok ellen.⁹³ Ezen programok Zichy Nándor szellemét tárják elénk. Az ő vallásossága sokkal mélyebb volt, semhogy otthon találta volna magát az akkori divatos liberális és szabadszellemű politikai éiet világában. Gazdasági tudása sokkal mélyebb és alaposabb volt, semhogy belevethette volna magát az optimista gazdasági liberalizmusnak árájába, amely nyakló nélkül kezdette üzni a grundolások rendszerét s a szegénység növekvő veszedelmét, a középbirtok elkerülhetetlen katasztrófáját meg sem látta. Világosan látta, hogy a közjogi harcokban nem merülhet ki a nemzet élete, ha valóban élni akar.⁹⁴ Zichy Nándor politikájának alap gondolata volt az egész állami életet keresztény alapra helyezni és gátat emelni a liberális keresztény, de különösen egyházellenes politikának. Megvédeni az Egyház jogait épp úgy, mint az alkotmányt, mint a nép szabadságának és jogainak bástyáját. Közjogi tekintetben 67-es volt és ezen alapra helyezte pártját is, erős meggyőződéssel lévén, hogy a *pragmatica sanctio*

⁹¹ Zboray Miklós: A Néppárt története. Politikai Magyarország IV. k. 113—116. lap.

⁹² Alkotmány 1896. január 1. Zichy Nándor: Programm c. vezércikke

⁹³ Mérei Gyula i. m. 161. lap.

⁹⁴ K. Török Mihály Miklós: A közéletben. Emlékkönyv Zichy Nándor gróf születésének 100-ik évfordulójára 82—33. lap.

és az 1867:XII. tc. alapján lehet Magyarországnak területi épségét és minden külföldi befolyástól mentes függetlenségét, valamint gazdasági előnyét biztosítani, az alkotmányt és közszabadságot teljes épségben fenntartani. Útmutatása szerint a párt arra törekedett, hogy a közélet tisztasága, a korrupció elnyomása érvényesüljön; úgy ő, mint a párt is legélesebben elítélte, hogy a politikai és politikát egyéni és anyagi előnyeire használja fel. Politikája nemcsak a nép etikai javát célozta, hanem az anyagi jólétét is kívánta szolgálni. Amint láttuk, a párt programjában már a kisgazda, iparos és munkás érdekeit védő és előmozdító törvényekről van szó, amidőn a többség teljesen a kapitalizmus szolgálatában állott és ennek az érdekeit képviselte. Zichy Nándor a Deák Ferenc-féle nemzetiségi politikáéin ve volt, ezt tekintette az egyetlen orvoslási lehetőségnek, az egyetlen kibékülési módnak.⁹⁵ Az akkori korszellem és felfogás értelmében a liberális felfogás kétségbevonása is már sértésszámba ment, tehát természetesen ultramontánnak, rendbontónak, a hazára veszélyesnek jelezték Zichy Nándor szereplését *azok*, kiknek a liberálisizmus a hazafiasság monopóliumát jelentette, ha ugyan egyszerűen le nem sajnálták, múltó tüneménynek nevezve óriási szervező energiájának bámulatos eredményeit.⁹⁶ Nem az ő hibája volt, hogy a párt csakhamar letért erről az alapról. Eredeti programját kikapcsolva, áttért a népszerűbb és több sikerrel kecsegtető közjogi küzdelemre, magáévá téve a nemzeti vezényszó követelését, az obstrukciós ellenállást, és a többi akkor divatos jelszavakat. Ezért már 1904. november 18-án Zichy János és több párthíve kilépett a pártból. 1912-ben a párt már teljes erővel küzd az egyesült ellenzék mellett.

A Szabó féle kisgazdapárt még alig jutott a nagybirtokkal szembeni ellentétek világos öntudatára.

A keresztény szociálista párt sohasem tudta magát a főpapság, az udvar és a klerikális nagybirtokosság befolyása alól emancipálni. A Giesswein Sándor nemes egyéniségének vezetése alatt álló kis csoport mindvégig túlságosan izoláltan küzdött.

A Vázsonyi-féle demokrata párt annyira felekezeti jellegű volt, s az ország komoly gazdasági és szociális kérdéseivel annyira nem foglalkozott, hogy működése voltaképp kimerült egy úgynevezett liberális kommunális politikában. A párt a főváros törvényhatósági életében jutott inkább szerephez.

⁹⁵ Rakovszky István: A néppárt politikája vi. o. 114—115. lap.

⁹⁶ Eszterházy Móric gróf: Visszaemlékezés. Zichy Nándor emlékk. 175.

A Gallilei kör az egyetemi fiatalság önképző szerve volt, s felvette a harcot a különféle kongregacionista, vagy lumpoló ifjúsági egyesületekkel. Intenzív tanuló és ismeretterjesztő munkája mellett a Gallilei kör mindinkább szocialista jellegű diák-szervezetté vált, és egyre nagyobb mértékben a zsidó hallgatóság vitte a vezérszerepet.⁹⁷

A liberalizmus a régi hűbéri kötelékeket kettétörte és az egyént egyenjogúan állította az egyén mellé, ezzel előidézte azt, hogy a szegény sokkal inkább párhuzamba állítja magát a gazdagokkal, mint a régi hűbéres jobbágy. A szabad munkás ugyanis a liberális gondolatvilágból azt a meggyőződést mentette, hogy őt a kapitalistáktól csupán az eredmény nagysága választja el. A szocialista nem hiszi, hogy gazdasági eredményeket az életben kiváló tulajdonságoknak köszönhetni. Éppen ennek következtében mindenütt kifejlődik az osztályok közti ellentét ott, ahol az emelkedési lehetőségek természetes módon hiányoznak — pl. Európában, — és ez az ellentét a marxizmus hatására egész osztályharccá fajult.⁹⁸ Budapesten és nagyobb vidéki városainkban a marxista szocializmus hódította meg a munkásságot. Nálunk a munkáskérdés nem fejlődött hazai talajból, hanem importált. A munkások elégedetlenségének fejlesztése elsősorban a külföldről jött. Munkásaink szociális mozgalmát leghívebben írja le a budapesti fő- és székvárosi magyar királyi rendőrség működéséről szóló 1894 évi jelentés, melyet a következőkben átvesszünk: 1890. december 7—8-án tartott országos kongresszuson a szocialista párt „A Magyarországi Szociáldemokrata Párt” címét vette fel és ezzel, valamint az elfogadott elvi nyilatkozattal is nyilvánosan kimondotta, hogy a nemzetközi szociáldemokrata párthoz tartozik. A párt részére egy, az osztrák pártszervezetnek megfelelő, új pártszervezetet létesítettek s ezen kongresszus határozatai folytán terjesztették ki az agitációt a földművelő munkás népre is. A kongresszuson elfogadott elvi nyilatkozat a következőképen hangzik: A magyarországi szociáldemokrata párt arra törekszik, hogy minden népet nemzetiségi, faji és nemi különbség nélkül a gazdasági függés bilincseiből kiszabadítsa, politikai jognélküliségét megszüntesse, valamint, hogy a munkásnépet a szellemi satnyulásból kiemelje. A magyarországi szociáldemokrata párt programmja a proletárságot szervezni, azt helyzetének és feladatának tudatára ébreszteni s azt szellemileg s testileg harcképesé tenni.

⁹⁷ Jászi Oszkár: Magyar kálvária. Magyar feltámadás 30—32. lap.

⁹⁸ Walter Sulzbach: i. m. 387. lap.

hogy világtörténelmi hivatásának megfelelőhessen. Ezen program megvalósítására minden célhoz vezető és a nép természetes jogérzetének megfelelő eszközt felhasznál. Általánosságból a következő alapelvek irányadók: 1) Magyarország; szociáldemokrata munkáspártja, nemzetközi párt, mely nem ismeri el a nemzetek, a születési és birtok előjogait s kinyilatkoztatja, hogy a kizsákmányolás elleni harcnak nemzetközinek kell lenni, mint amilyen maga a kizsákmányolás. 2) A szocialista eszmék terjesztésére fel fogja használni a nyilvánosság minden eszközét, a sajtót, a gyűléseket stb. és a vélemény szabad nyilvánítása elé gördített akadályok a sajtótörvény, az egyesülési és gyűlekezői jogot korlátozó rendeletek megszüntetésére törekedni fog. 3) követelni fogja az általános egyenlő és titkos választási jogot, minden képviseleti testületben, mint az agitáció és szervezkedés egyik legfontosabb eszközét, anélkül azonban, hogy a parlamentarizmus értéke fölött csalódásba ejtené magát. 4) Hogy a mai gazdasági rendszer keretében a munkásosztály élettartásának hanyatlása és fokozódó elsatnyulása némileg megakadályozható lehessen, követelik mélyreható és becsületes munkás-védőtörvényhozást. 5) Díjtalan és vallásfelekezeten kívüli oktatást. 6) Állandó hadsereg helyébe általános nép felfegyverkezést. A munkások között voltak számosan, kik a szociáldemokrata párt nemzetközi tendenciáival megbarátkozni nem tudtak. Az aradi vértanúk emléksobrának leleplezése alkalmával ezen munkások az ünnepélyen résztvettek, de a pártvezetőség kijelentette, hogy ezen részvétel a nemzetközi szociáldemokrata elvekkel ellenkezik, mert a munkásnak sem hazája, sem nemzetisége, nincsen. Ezen nyilatkozat a magyar érzelmű munkásokat mélyen megsértette, ezért 1890. november 23-án gyűlést hívtak egybe és megalakították a magyar nemzeti demokrata munkáspártot. Kijelentették, hogy a magyar munkás mindenekelőtt hazafi. nemzetí és hazáját soha és semmiféle körülmények között megtagadni nem fogja, hogy a magyar munkás Magyarország alkotmányát és törvényeit tiszteletben fogja tartani és azok keretén belül iparkodik a magyar munkás helyzetét javítani. 1894. május hó 13-14-15-én tartott gyűléseken a szociáldemokrata állásponton álló két frakció végleg kibékült.⁹⁹ 1907-ben a hivatalos kimutatás szerint a húszmillió lakosság közül, csak 153,332 a szervezett szocialisták száma. A szociáldemokraták tömegesen s főleg Budapesten s még néhány nagyobb városban vannak,

⁹⁹ Matlekovits Sándor: Magyarország közgazdasági és közművelődési állapota 1000 éves fennállásakor. II. rész 481—497. lap.

ahol agilitásuk, mozgékonyosságuk s különösen ügyesen vezetett sajtójukkal sikerült a közérdeklődést maguk iránt állandóan ébrentartani.¹⁰⁰

A radikális polgári párt három csoportja a következő: 1) A tulajdonképpen polgári radikálisok. Ezek az ipar és kereskedelem azon elemeiből kerültek ki, akik hajlandók voltak anti-feudális politikára, főleg radikális birtokreformra, de mindjárt berzenkedtek, mihelyt a mozgó tőke érdekeinek komolyabb veszélyeztetéséről volt szó. Egyik szárnyuk kispolgári tömegekből állott, olyanokból, akiket a Vázsonyi lagymatag demokráciája nem elégített ki. 2) A marxista szocialisták, ezek olyan intellektuellekből állottak, akik a szociáldemokrata párthoz nem csatlakozhattak, részint taktikai és erkölcsi okokból, részint társadalmi állásukból kifolyólag, részint pedig azért, mivel a polgárság forradalmosítását a szocializmus előfeltételeinek tartották s ezt a munkát vállalták, mert szorosan vett polgári elemek erre a feladatra nem akadtak. Soraikban sok komoly, nagytudású, tiszta jellemű ember volt. Ez irány élén Szende Pál állott. 3) A szabad szocialisták, Jászi Oszkár csoportja, szocialisták voltak ugyan, de a marxista ortodoxia hibáit és tévedéseit egyre inkább felismerték. Világnézetük a szociáldemokráciával szemben részint a szellemi munka alapvető szerepét vitte a társadalomba, részint a földkérdésben látta a kapitalista világregnd tulajdonképpen alapokát, részint a szabad kooperációt és decentralizációt hangsúlyozta a marxista etatizmussal szemben, részint az osztályharcnak dogmaként hirdetését helytelenítette.¹⁰¹

A magyarországi szociáldemokrata pártot kizárták, a törvényhozásból és a közigazgatás irányításából. A párt tagadta a magyar nemesség politikai vezetését, mellőzte a közjogi sérelmeket s szembeszállott az egész polgári társadalom nemzetiségi ideológiájával. Híveinek tömegét bármikor az utcára dobhatta, hogy követeléseinek hangos és nyomatékos kifejezést adjon. 1912-ben az általános egyenlő, titkos választójog követelése egyesítette az ellenzéki pártokkal.¹⁰² Ezen egyesülés is mutatja, hogy a pártokat nem komoly elvi ellentét választotta el, vagy csatolta egybe, hanem a közjogi program. Éppen ezért állandóan nagy hullámszám van a pártok között. A képviselők minduntalan átlépnek egyik pártból a másikba. Ezen örökös közjogi és nacionalista csatározások elvonták a közvélemény figyelmét

¹⁰⁰ Kristóffy József: Magyarország kálváriája. 189. lap.

¹⁰¹ Jászi Oszkár: Magyar kálvária 30. lap.

¹⁰² Pethő Sándor: i. m. 128. lap.

a komoly gazdasága társadalmi és szociális problémáktól. Könynyelmű és lelkiismeretlen játék folyik, irigység, gyűlölködés és uralomvágy a döntő tényezők. Nacionalista jelszavak „uralják a közfelfogást és jaj annak, aki reál politikát akar követni a nemzeti ábrándok e korszakában. Az összes jelszavak közül legghatásosabb a magyar vezényszó követelése volt. A nemzeti küzdelem látszatával bíró közjogi pártviszályok mind durvább és durvább fordulatokba csapnak, nemcsak szóban és írásban folytatnak guerilla-harcot, hanem a parlamentben is tintatartókat és törvénykönyveket dobálnak a képviselők egymáshoz.¹⁰⁸ A beszédek közben minduntalan kvalifikálhatatlan gorombaságokat kiáltanak egymásnak, és a parlament nivóját az utca színvonalára szállítja le. Ezen pártok harcai és harci eszköze a sajtó, alakította ki e kor közvéleményét.

A KÖZVÉLEMÉNY

A közvélemény a közös gondolkozási mód, valamely csoportnak társulati szelleme, abban az értelemben, hogy annak véleménye gondolkozás és tudás, hit és tekintélyre épül fel. Mindez legegyszerűbben a mindennapi élet dolgaiban nyilvánul, egy szociális rétegnek közös haszna és közös összekapcsolt eszméiben, főként azoknál, ahol az érdekek tudatosak.¹⁰⁴ A közvélemény a hatalom birtokába jutott és hatalmát gyakorló Ítélete annak a társadalmi rétegnek, amely képes volt véleményét más véleményekkel szemben keresztülvinni és diadalra juttatni. Ha ennek a rétegnek ítélete általános, úgy ezt a jelenlegi közvéleményt, mint uralkodó véleményt lehet megjelölni. A hatalom birtoklása magába foglalja a túlsúlyt ez pedig elnyomásra vezet. Ebből következik, hogy az uralkodó közvéleménynek is mindig számolnia kell az ellene küzdő ellenközvéleménnyel és azt újra és mindig le kell győznie.¹⁰⁵ A csoportokban kialakult közvélemény, a csoportban elismert vezetőnek gondolkozásában kristályosodik ki. Még itt is a közvéleményként szankcionált Ítélet küzdelemből következett. Ez a küzdelem a csoport belsejében folyt le a vélemények elsőbbségéért és vagy győzelemhez, vagy pedig a hatalmon levők véleménye elismeréséhez vezetett. Az így elismert vélemény uralkodik és a csoport ítéletére rá-

¹⁰³ Képviselőházi Naplók. 1904. december 13.

¹⁰⁴ Ferdinand Tönnies: Kritik der öffentlichen Meinung. 78. lap.

¹⁰⁵ Gerhard Müntzner: Öffentliche Meinung; und Presse 36. lap.

nyomja a bélyegét. Ha elég erős ahhoz, hogy hosszabb ideig uralkodjék, úgy a kialakulása ahhoz fog vezetni, hogy az egyedülálló Ítéletét a vezérnek (vezér lehel szemelv, újság. . . stb.) meg erősíti és befolyásolja a hozzátartozóknak gondolkozásmódját. Ez a gondolkozásmód, ha elég erőssé válik, megtalálja az utal, hogy az alapáramlatba kapcsolódjék. A közvélemény közösségben hat. Bizonyos fokig elvont formája egy közös akaratnak, amely benne kifejezésre és megformázásra jut. A közvélemény tömeggondolkozásban gyökerezik: a vélemény ítéletté és az ítélet hatalommá lesz. A közvélemény ezek szerint nem egy bizonyos körnek, vagy meghatározott csoportnak az ítélete, hanem a tömeg ítélete. Ez a csoportok közvéleményével szorosan összefügg, minden fázisban azokkal kapcsolódik, a közösségből és a közösségért hat.¹⁰⁶

A tömeggondolkozás és cselekedetről meg lehet állapítani, hogy általánosságban hajlandó befogadni az ő értelmi felfogásához átalakított beállításokat, hogy ezek iránt annál gyorsabban és erősebben reagál, minél inkább az érzelm és fantázia beállítására alapul.¹⁰⁷ Mindaz, amit a tömeg hisz és remél, a vezérben összpontosul. A vezér állítja a tömeg elé az illúziókat és veszi körül a tömeget a tisztelet nimbuszával, amit iránta — legalább úgy mutatja — érez. Ez a vezér lehel egyén, lehet újság is. Mindkét esetben a módszere egy. Nem érvel és érvekkel igyekszik meggyőzni, hanem megállapításokat ismétel. Ha a megállapítás egyszeri ismétlése nem hozza meg a kellő eredményt, úgy sokszorosítja azt. Véleménye a tömegbe beledolgozódik, beleverődik azáltal, hogy nem egyszer, de többször, sokszor, százszor is ismétli ezen megállapításokat. Az ismétléssel még indokolás és érvelés nélkül is nő ezen megállapítások ereje és végül eléri a kívánt hatóerőt.¹⁰⁸ Hogy a tömeget cselekvésre bírjuk, nem elég intelligenciájukra és érdekükre halni, hanem az ő tudatalatti ösztönüket, emlékeiket és más tudatalatti óhajukat kell mozgásba hozni. A száraz doktrína bármilyen igaz, igazolt és tudományosan megalapozott, ha nem képes egy tudatalatti és egy tudatban elrejtett érzést felszínre hozni, hatástalan. A propagandát nem az elvekre kell felépíteni, hanem azon emberi lelkekre, akiket meg akarunk győzni. Két módja van ennek: 1) egy oíy tudatalatti érzést felébreszteni, hogy ahhoz egy t. a. elfelejtett emlék kapcsolódjék. 2) Felébreszteni egy érzést, pro-

¹⁰⁶ Gerhard Müntzner: i. m. 4fi—57. lap.

¹⁰⁷ Wilhelm Bauer: die öffentliche Meinung. 11. lap.

¹⁰⁸ Gerhard Müntzner: i. m. 29. lap.

vakálván egy tudatalatti ösztönt vagy egy t. a. szokást, vagy egy tudatalatti emléket, illetve óhajt. A tudatban elrejtett érzés hatalmas mozgatója a politikai véleménynek.¹⁰⁹ A tömegszenvedéllyel mindig és mindenkor számolni kell, mert ez fejezi ki szabályszerűen és állandóan az embertömegek vágyait és hitét. Ez a szenvedély tehát azt a lényt fejezi ki, hogy a tömeg az ő együttes gondolkozásában olyan eredményeket von le, amelyek a megfontolt egyén előtt, semmi esetre sem fognak, mint jogos, vagy akár csak hihető is feltűnni. Tömegszenvedély uralkodik egyébként szellemileg egészséges emberek felett is.¹¹⁰ Miért viselkedik a művelt ember a tömegben úgy, mint egy vadember? Mert mint egyén a magánéletében elegendő ismeretei vannak a logikára, ezzel szemben az összesség ügyeiről nincs semmi ismerete.¹¹¹ Az egyén a tömegben egész másképen gondolkodik és cselekszik, mint ha önállóan, saját felelősségére! kellene gondolkoznia és cselekednie. Ennek egyik oka, hogy az együttérzés az egyformán gondolkodó és ugyanazt akaró tömegben, fölöslegessé teszi a felelősséget saját értelme előtt. Ez megmagyarázza, hogy miért tud és miért képes az egyén a tömegben minden ítélőképesség nélkül gondolkodni. A másik ok megmagyarázza, miért akar így gondolkodni az egyén, ez az ok a közös felelősségérzetben rejlik és a tömegben uralkodó egyéni büntetlenségben.¹¹²

A közvélemény a csoportra vonatkoztatva agitátorként szerepel és propaganda célokat szolgál. Ez a használatos és téves közvélemény, egy csoportnak a véleménye, amely Ítéletét taktikai okokból mint általános Ítéletet adja elő. Az ideális formája a közvéleménynek ezáltal egy csoportvéleménnyé, az eszme taktikává, intrikává és számítássá alakul át. Ennek a közleménynek meg van az a tendenciája, hogy magát mint „közvéleményt“ determinálja. Ilyen, ha egy társadalmikörre koncentrált csoportvélemény, ha elég erős ahhoz, hogy propaganda és agitáció útján át a tömeggel szemben mint általános ítélet mutatkozzék. A számbeli túlsúlya egy csoportnak a közvélemény kialakításában nem játszik jelentős szerepet. Még egy kis réteg is tudja véleményét, mint uralkodót feltüntetni, ha az ehhez szükséges agitáció eszközei felett rendelkezik. Az uralkodó vezetőnek a tömegre

¹⁰⁹ Jules Rassak: i. m. 73—89. lap.

¹¹⁰ Kurt Basctvwitz: Der Massenwahn seine Wirkung und seine Beherrschung. 39. lap.

¹¹¹ Jules Rassak: i. m. 37. lap.

¹¹² Kurt Baschwitz: i. m. 71. lap.

gyakorolt hatalma magyarázza meg, ezt a látszólagos paradoxont, ez a hatalom abban csúcspontja ki, hogy egyetlen személytől a közösség akarat nélkül vezethető és azt határtalan odaadással, istenítéshez hasonlóan követi. így már nem tűnik fel csodálatosnak, hogy bizonyos rétegekben megtestesült közösség sokkal erősebben és despotikusabban uralkodik más osztályok lelett, mint pl. a vezető, sőt az uralmat sokkal könnyebben és surlódásmentesebben tudja gyakorolni. Ha a vezér a saját véleményét csak nehezen tudja közvéleménnyé tenni, akkor a mögötte álló uralkodórétet ezt már pusztán technikai fölényénél, t. i. számánál fogva könnyebben keresztül viheti. Ezzel a gondolatmenettel könnyen az a gyanú merülhet fel, hogy minden egyén képes közvéleményt alkotni. De nem így van. Az alapáramlat, az előfeltétele és talaja az egyénnek, ha egy a nyilvánosságban ható, véleményt alapoz meg. Kívül álló erőktől szuggesztív ítélet bázis létezése nélkül, a levegőben lebegne és hatása nem lenne. Ebből következik, hogy az alapáramlat, az alap gondolkozásmód, talajául szolgál minden közvéleménynek. Ezen küzdenek a különböző vélemények és iparkodnak egymást legyőzni. Majd ez, majd az nyeri meg a hatalmat.¹¹³ A közvélemény a legkritikább esetben egységes, mert ellenkezés még a legerősebb egység idején is felvetődik. Ilyen ellenzéki áramlatok, többnyire sokkal erősebbek, mint ahogy azt a szemlélő közvetlen közletről látja. Ebből az következik, hogy a közvélemény, mint egysége és egyöntetősége az egész nagy nyilvánosság véleményének, nem létezik. Van tehát közvélemény, vagy vélemény a nyilvánosság körében, küzdenek egymással, csoportok, pártok, szövetkezesek képviselik azokat, de „a“ közvéleményt egyik sem jelenti. Minden párt egy közvélemény élére állítja magát, mintha annak lenne vezére és szócsöve. Minden nap olvashatjuk, hogy pártok a közvélemény érdekeiért cselekednek és lépnek fel.¹¹⁴ A közvélemény eredmény, a közösség alapulásán épül fel, nem egység, hanem összetettség végtelen sok variációban. Újjáalakulás, hasonlóan a kollektív lélekhez, az egyén ítéletén nyugszik ugyan, de nem kell szükségképpen minden egyén véleményével egyeznie. Ha a véleményt alkotó egyének azt egyesülésük után, mint közös nyilvános ítéletet hirdetik, azonosak szociológiai értelemben a csoporttal. Miként a tömeg gondolkozásának színvonalja eltolódik a tömegben, ugyanúgy a gondolkozás eredménye, az ítélet, az ujonan létrejött alakulatban keletkezik.

¹¹³ Gerhard Müntzner: i. m. 57—58. lap.

¹¹⁴ Emil Dovifat: Zeitungswissensch. 117. lap.

Az izolált egyén gondolkozása helyére lép a közösség gondolkozása és a gondolkozás „a” közösségben. Így a sokaság gondolkozásának eredménye különbözni fog az egyénétől. A tömegítélet újalakított gondolategységé lesz. Közvélemény, véleménye a sokaságnak, sokaknak, a tömegnek. Ebben a közvéleményben nem szerepelhetnek a szellemi magasságai és meredek lépcsői az intellektuelnak, hanem a sík mezői a kedélynek. Kényszerül tehát színvonalat a tömeghez alkalmazni. A közösségre, mint a közvélemény hordozójára kihat annak hatalma és megerősíti automatikusan struktúrájával. Hivatkozás másokra, akik éppen úgy cselekszenek, a legerősebb argumentum a tömeg cselekvésének és gondolkozásának befolyásolására. Értelmetlen cselekedtek, melyeknek ellentmondását és haszontalanságát az egyén elszigetelten, vagy akár csak nyugodt utánagondolás mellett, minden további nélkül belátja, másoknak hasonló eljárása folytán, megdönthetetlen axiómákká lesznek. A gondolkozás a közösségben, nem törődik az ellenőrzéssel és vizsgálattal, hanem az érzelem hangsúlyozta befolyásra figyel, mert az egyesek kölcsönösen hatnak egymásra. A tömegben minden vizsgálat nélkül kölcsönös egymásra hatással és befolyással létrejött megismerések hatnak és állanak meg. így lesz világossá a bizonytalan tény uralma és a híresztelés hatalma. A közös ítélet nem óhajt komplikált gondolkozásmódokat alkotni, a tömeg gondolkozás a legalacsonyabban gondolkodó tagjának értelmi színvonalán mozog. Jelszavak, primitív — a tömegízlésének megfelelő — formulára hozva, jellemzik ezt az ítéletet. A tömeg gondolkozása érzelmen és nem észbeli indokolásokon alapszik, ezért nehezen lehet argumentumokkal befolyásolni. Hisz könnyen hihető tévedéseket, és elmellőz felismerni igazságokat, még akkor is, ha azok helyességét nyilvánvalóan kimutatták. A közvélemény, ha egyszer elindult, széles és kitaposott utakon gördül tovább és tarthatatlanságát bizonyító argumentumokat figyelmen kívül hagyja. Az egyetlen, mire a tömegítélet hallgatni tud és akar a megtévesztésnek argumentuma. Abban a pillanatban mikor a tömeg az eddigi gondolkozásának helytelenségét és az abból folyó ítélet helytelenségét belátta, rendszerint beáll a káros következménye ennek a fenntartott ítéletnek. Csalatkozik reményekben és kétségbeesik a vezető miatt és a nemrég még kőnP rajongott vezér, a tömeg ítéletében árulóvá lesz.¹¹⁵

Éppen úgy, mint az egyéni véleményeknél, úgy a szociális, az általános, a közvéleménynél is különböző halmazállapotokat

¹¹⁵ Gerhard Müntzner: i. m. 59—63. lap.

kell megkülönböztetni. Szilárd, cseppfolyós és légnemű, utóbbi a napi közvélemény, vagy pillanatnyi vélemény.) Erősségi foka, foka az egységességüknek is. A szilárd közvélemény cseppfolyós sá lesz, bogy ha- mozgásija hozzák és ez valamely gondolat, valamely tapasztalat, vagy értesítéssel történhetik, ez a közösségei, a közvélemény alanyát, megragadja. A szilárd közvélemény egy általános megingathatatlan meggyőződése a közönségnek. Ilyen meggyőződésnek hordozója az egész nép, vagy még szélest:!)!) körben, az egész emberiség, általános eszmék iránt, a közvélemény a legteljesebb egységben van, ezt már a nyelv kifejezései is bizonyítják, ilyen szavak pl. tyranizmus, despotizmus, barbárság, A közvélemény célja mindig az irányadás. Ezt a céljai többkevesebb eredménnyel éri el. Minél eredményesebb, annál inkább törekszik ana, hogy általában mint „a“ közvéleményt tekintsék, a többé-kevésbé jól elhallgattatott ellentmondások ellenére. A vélemények állandó küzdelmei a közvélemény arénájában, a sajtóban és a közélet minden más területén folyik. Ezek a küzdelmek főleg a légnemű közvélemény körül zajlanak és az egyes pártok közti különbségek szerint csoportosulnak. Éppen ezért állandó, vagy mindig ismétlődő ellentétben állanak ebben a küzdelemben a kormány és az ellenzék, a konzervatív és a reformirányzat.¹¹⁶

A közvélemény tevékenysége a közélet terén elsősorban kritika, tehát az uralkodó kormánnyal szemben fennálló az elégedetlenségből keletkezik. Ez az elégedetlenség kezecieiben főként érzelmi, majd lassanként mindinkább gondolkozó és fontoló lesz. Eleinte néma és tompa, majd mindinkább hangos és érthetőbb lesz. Először szétszórt és hatalomnélküli, majd összefüggővé. hatalmassá és szervezetté válik.¹¹⁷

¹¹⁶ Ferdiiand Töimjes: Kritik der öffentlichen Meinung
137—138—141. lap.

¹¹⁷ Ferdinand Tönnies: i. m. 121. lap.

A SAJTÓ ÉS KÖZVÉLEMÉNY ÖSSZEFÜGGÉSE

Az út a közvélemény általános lényegétől, a sajtóig, mint olyanak egyik szervéig, közelálló. Politikát mindenekelőtt politikai eszközökkel kell elérni. Mindenekelőtt figyelemmel kell tehát lenni az összefüggésre, a sajtó és a nép politikai nevelése között. Különösen azt a felismerést nem szabad szem elől téveszteni, hogy politikai haladás haladó politikai sajtó nélkül lehetetlen. A politikai nevelésnek két oldala van: nevelés arra, hogy az állam felet gondolkozzanak és nevelés arra, hogy Tíeíekedjének az államért. Mind a két politikai nevelést a sajtó végzi. Ebben nyugszik végső fokon létezésének jogosultsága. A sajtónak legfőbb ideálja ezek szerint a közvélemény nacionizálása.¹¹⁸ A sajtó egy részéről szerve és tényezője a közvéleménynek, másrésztől azonban hasznóhajtó módon épül fel. A saját ideális pozíciója háttérbeszorul a pénzügyi befolyást gyakorló csoport irányelvei miatt. Ez a befolyás kiterjed a sajtó színvonalára, tartalmára és pártállására. Ebből következik hogy egy befolyásmentes sajtó gondolata, mint az objektivitás megtestesülése fikció és ábránd. A sajtó emberek eszköze és az emberek nem akarathatnklüli semleges lények, hanem egyének, gondolkozással, érzéssel és törekvésekkel, főleg hatalmi-törekvéssel. A sajtó a tömegben és a tömeg alapjára hat és egyesektől, vagy csoportoktól kiinduló befolyásokat erősíti a rendelkezésére álló finom mechanizmus útján. A sajtó tehát erősít és pedig oly heveséggel, hogy a tömeget cselekvésre indítja. A sajtó nem szerve az általános közvéleménynek, mert hatása így megmagyarázhatatlan lenne, hanem képviselője a pártvéleményeknek. (Pártok alatt nem csupán politikai, hanem minden egyéb sajtó mögött álló pártot kell érteni.) A sajtó szerve a bizonytalan egymással küzdő és egymást megsemmisítő véleményeknek. A sajtó lényegében változó, egymással küzdő napi véleményeket közöl. Küzdőszerv, de igen erős

¹¹⁸ Friedrich Schönnemann: Die Kunst der Massenbeeinflussung in der Vereinigten Staaten von Amerika. 104—112. lap.

hatóerővel. így a sajtó a közvéleményt befolyásolni tudja, (le- nem azt alkotni. Ítéleteket egy bizonyos irányban vezetni és szervezete segítségével egy csoport ítélőképességének fejlődése felett örködni tud és azt irányítani, de nem tud a közvélemény alapgondolata ellen küzdeni. Lehetetlen számára az Ítézőképesség fejlődésének bázisát, a tömeg szellemi alapáramlatát megváltoztatni. Ebből következik, hogy a sajtó, nem tud valamely nép alapáramlatával szembeszállni. Ha hatni akar, úgy ahhoz kell alkalmazkodnia, engednie hogy a közvélemény hasson reá és csak így lehet az erősítő tényezője a napi közvéleménynek. A sajtó nem csinálja a közvéleményt, hanem kimondja azt, s a nép körében uralkodó érzelmeket kifejezésre juttatja. Hatalmának erejét a néphangulatból meríti, megerősíti azt és úgy adja vissza. A sajtó nem ok, még kevésbé hatás, hanem eszköz. Nem képviseli a közvéleményt, hanem segíti az erősebb hatáshoz, mert eszköze, componense, nem pedig egyedülálló ereje annak. Vesz és visszaad. Vesz az anyagot az alapáramlat befolyásolási ereiből, átdolgozza azt, alakítja és formálja és így viszi vissza a nyilvánosságba. A sajtó befolyása akkor lesz hatalommá, ha mint erősítő szerepel. Ha azonban valamely nép alapgondolkodásával szembeszáll, úgy hatástalan. Ereje haszon nélkül oszlik el. Ha a sajtó felismerte az alapáramlatot és annak hatékony erejével viteti magát, úgy hatalmi eszközzé lesz és hatalmi szervé fejlődik. Így a sajtó fegyver. Hat mint harcieszköz, s a vele szembeszálló közvélemény ellen irányul. Az eszmékre alapít, megerősíti, közzéteszi azokat. A szellemi eredetiség az eszme teremő ereje, gondolkodóktól indul ki, de a sajtó ragadja meg. kiterjeszti azokat és így az alkotószellem magánvéleményéből kifejleszti a nagy csoport véleményét. A sajtó sokszorosítja, erősíti, a gondolatokat. Keresztülvezeti a kerekein és mechanizmusának hatalma széles rétegekben elterjeszti és megnagyítja azokat.¹¹⁹

Kimondhatjuk tehát azt, hogy a közvélemény és a sajtó szoros kapcsolatban van egymással függ és hat egyúttal egymásra.

¹¹⁹ Gerhard Müntzner: i. m. 82—83. lap.

A HÍRLAP

Az emberek egy közvéleményben való egyesítésének legfontosabb eszköze a periodikus sajtó, illetőleg leginkább a napilap, melyet joggal a közvélemény orgánumának neveznek. Míg a cseppfolyós közvélemény szembeszáll a sajtóval, vagy legalább is kétellyel és bizalmatlansággal áll vele szemben, addig a légnemű közvélemény a sajtótól függ, a sajtó félrevezeti, megcsalja, megmérgezi és elrontja. Ez természetesen leginkább és elsősorban a pártvéleményre vonatkozik, ez ugyan csak egy része, esetleg túlnyomó része a közvéleménynek, de mint túlnyomórész „a” közvéleménnyé is lehet. Ez gyakori eset a politikai életben. Ha a sajtó egyszer egységes, vagy ha egy pártvélemény csak gyenge ellenállásra talál, irányadóvá fejlődhetik. Egységes lesz a sajtó természetszerűleg akkor, ha saját érdekeiről van szó, pl. egy fenyegető törvénnyel szemben. Akkor is egységes lesz, ha egy megfelelően erős közvélemény áll a háta mögött, így nyilvánvaló hazafias tendenciájú dolgoknál. Ez az egységesség azonban nem gátolja, inkább elősegíti, hogy egy nagy részét, vagy talán az egész közvéleményt a sajtó egy része és a mögötte álló irányítók, akár miniszterek, akár pártvezérek, félrevezessék és megcsalják.¹²⁰

A hírlap a XVII-ik században keletkezett és lassanként növekedett, már a XVIII-ik században mind nagyobb és nagyobb politikai és társadalmi hatalommá, a XIX-ik században pedig, már egy jelentős általánosan elismert, mélyreható hatalom. Teljes, félelmetes erejével csupán csak a XX-ik században jelent meg. Jelenleg a hírlap a legelőnyösebben használható és leginkább is használt eszköz, vélemények ismertté-hatékonyá tételére, illetőleg ellentétes vélemények megtámadására, meggy ültetésére és megvettetésére. (Különösen politikai küzdelmekben bontakozik ki a sajtó hatalma. Itt a pártok, vagy kormányok, több-kevesebb ügyességgel és energiával használják fel, egyrészt hogy véleményeket, kívánságokat, követeléseket és érzelmeket

¹²⁰ Ferdinand Tönnies: i. m. 187. lap.

kifejzenek, egymással szemben ütőkártyaként kijátszák, másrészt, hogy a pártatlan vagy részben pártatlan olvasókat maguk számára megnyerjék.¹²¹

A politikai propagálásnak és politikai öntudattal rendelkező csoport létrehozásnak legfontosabb eszköze a napi sajtó. A Deutsche Presse (a német hírlapírók szaklapja) szerint a hírlapíró több mint egyszerű hivatalnok, akinek fizetésért bizonyos nézetet kellene papírra vetni.

A hírlap a munkaadótól független nyilvános hivatal, célja nyilvános érdekeket megvédeni és erkölcsi ideákat terjeszteni. Ezt tudományos részről tagadják, Bücher¹²² azt mondja, hogy ez egy vállalat, annonce részeket ad és elad. Posse¹²³ azt mondja, a hírlap magángazdasági foglalkozási ág. hírekkel, hirdetésekkel és közvélemény csinálással köt üzleteket. A hírlap általános része kizárólag a nyilvános résznek, a hirdetési rész a magángazdasági résznek szolgál. Mai napig sincs azonban egyik állítás sem megalapozva. Ezért csak azt mondhatjuk, hogy a hírlap egy produktum, a kapitalisztikus államrend egy sajtósága, nem csupán fontos eszköze a közvéleménynek, hanem egyúttal haszonra törekvő üzleti vállalkozás is. A kapitalizmus szolgálatába állított sajtó fejlődése üzleti alapon történik. ítéletekkel és véleményekkel kereskedik. A sajtó így elsősorban a mögötte álló tőkéktől függ, mert ez teszi létezését lehetővé. így anyagi és ezzel együtt majdnem mindig szellemi függés áll fenn-, mert a sajtónak oly értelemben kell működnie, mint azt pénzügyi kívánják. Ez a legnevezetesebb és legtragikusabb oldala a kapitalisztikus befolyásnak a sajtóra. Ugyanis a sajtó befolyásoló képessége a közvéleménnyel szemben igen erős. így a legveszedelmesebb fegyver lehet azoknak kezében, akik a csoport és pártérdekeik vagy pedig pénzügyi érdekeik részére erejét használni tudják. Befolyásolnak csoportokat, szellemi áramlatokat, hatalomhoz és hatóerőhöz juttatnak.¹²⁴ A nagy és befolyásos hírlapok mögött pénzhatalom, vagy véleményhatalom áll. Ezek a költségükön előállított hírlaptól elvárják, hogy külön érdekeiknek eszköze legyen. Minden rájuk nézve káros önálló véleményt, letörnek amennyiben ellentétes vállalkozást gazdaságilag tönkretesznek. Az ellentétes véleményt azért semmisítik meg, nehogy az ő hírlapjukban terjesztett közhangulatot megzavarja és a tömeget.

¹²¹ Ferdinand Tönnies: i. ni. 91. lap.

¹²² Karl Bücher: Die deutsche Tagespresse und die Kritik. 91. lap.

¹²³ Posse: Über Wesen und Aufgabe der Presse 22. lap.

¹²⁴ Gerhard Müntzner: i. m. 81—89. lap.

kellemetlen esetekre tegye figyelmessé. Ezt a tömegekre való hatást, a reklámokkal még inkább fokozzák és a tömegnek a politikai életben folyton előrehaladó jelentőségével mindig növekszik a tömegbefolyásolhatóság művészete.¹²⁵ Így a tőke képviselői, a gazdagemberek csoportja, egy meghatározott üzleti tervet követnek s a sajtóra gyakorolt hatalmuknál fogva, eredményre tudják érdekeiket a közönségre ráerőszakolni. A közönséget könnyen félre lehet vezetni, mert ügyes módon az eseményeknek mindig csak egyik oldalát tárják elébe, mialatt az ellentétes elgondolásokat agyonhallgatják, vagy pedig túlkiabálják.¹²⁶ Már pedig tekintve, hogy korunkban a hirlap a szócsöve annak a széles és nagyrészt még ismeretlen területnek, amelyet általában, mint „közélet” szoktunk megjelölni, Világos, hogy egy korrupt, vagy akárcsak hanyag és könnyelmű sajtó a nemzet közéletében nagy rombolást vihet véghez.¹²⁷ Könnyen jut abba a veszélybe, hogy híreket meghamisít, hogy céljait szolgálják. Érzelmeket felkorbácsol, egymással szemben tüzel, kiszélesíti és elmélyíti a meredek szakadékot, pártok között áthidalhatatlan mélységekké. A legszélsőségesebb megjelenési formái a boulevard (Az Est) és szenzáció sajtó (A Nap). A sajtónak ez a csoportja felhasználják a legmesszebbmenő aktív és passzív korrupciót és aláaknázzák a tág látókörű és fáradtsággal felépített épületét, a becsületes sajtónak.¹²⁸ Különbséget kell tenni a hirlap közvetlen és közvetett befolyása közt. A közvetlen hatását politikai cikkekkel és kommentárokkal éri el. Közvetett hatását pedig a hírek megválogatásával.¹²⁹ Egy háromsoros híreknél néha nagyobb a hatása, mint ezer vezércikknek. A vezércikk iránt az olvasó gyakran bizalmatlan, mert tudja, hogy befolyásolni akarják, de a hírről azt hiszi, hogy csak tényeket tartalmaz.¹³⁰ Ezenkívül a felületes hírlapolvasó megelégszik a legújabb hírekkel, vagy sok esetben csak a feliratokkal.

A hír a naponta történő eseményeket egy bizonyos objektivitással adja át az olvasóközönségnek. A hirlap nem szokta a híreket pusztán közölni. A sovány és rideg eseményeket felöltözteti a kommentárok tarka ruháiba, s tudósításaiban egyúttal ál-

¹²⁴ Wilhelm Bauer: Die öffentliche Meinung 367, 368. lap,

¹²⁵ Ferdinand Tönnies: i. m. 79. lap.

¹²⁶ Emil Dovifat: Wege und Ziele der Zeitungswissenschaftlichen Arbeit

¹²⁷ lap. és Friedrich Schönmann i. m. 105. lap.

¹²⁸ Gerhard Müntzner: i. m. 78. lap.

¹²⁹ Jules Rassak: i. m. 231—232. lap.

¹³⁰ Jules Rassak: i. in. 239. lap,

lást foglal az eseménnyel szemben. Ezt határozott irányban teszi meg, küzdve nemcsak a vélemények elnyeréséért, hanem a politikai hatalomért is.¹³¹ A hírlap ügyes elrendezés és az érdekeinek megfelelő hírek kiadásával, bizonyos Ítéleteket hív elő, másokat teljesen elnyom.¹³² A híreknek különösen a politikai híreknek, csupán egy része áll valódi és igaz hírekből. Elferdítik tévedések, félreértések, hanyagságokkal, de nagymértékben szándékosan, célzatosan. A megtévesztés hazugságokkal itt is, mint másutt az emberek érintkezésében, eszköz, bizonyos célok elérésére.¹³³

A hírlap hatásának eszközei ismétlés, befolyásolás, szuggesztív jelszavak és féligazságok használata. A hírlap a jelszót, mint egyforma értékű eszközt szolgálatába állította. Természetesen azt a hátrányt le kellett győznie, amit az írott szó hidegsége képez szemben a közvetlenül, a hallásra alapított és retorikai intenzitással rendelkező beszéddel. De ezzel szemben erősebb mértékben áll rendelkezésére az ismétlésnek technikája, ha a szó nem gyűjt az első alkalommal, úgy azt ismétlik és állandóan SZÍVÓS makacssággal vésik be az emlékezetbe. A hírlap Írásban és képben, naponként és óránként az olvasó szeme elé viszi ugyanazt, úgy, hogy az olvasó nem függetlenítheti magát a befolyásoló erőtől még akkor sem, ha azt óhajtaná. így megmagyarázható lesz, néha érthetetlennek feltűnő reklámszavak hatalma. A taktikából született szavakat technikával terjesztik el és állandóan izgatják a figyelmet.¹³⁴ A jelszó nem minden körülmények között vetődik fel önmagától, hanem gyakran tervszerű megfontolással ültetnek jelszavakat a világba, a közvéleménybe.¹³⁵ A jelszavak karakterisztikáját jellemzi az a követelmény, hogy tömeghatásra alkalmas legyen. Formája rövid és pregnáns, mert csak így van eshetősége a lebilincselésre. így érthető a jelszavak hatása, mert villámlik, gyűjt és generalizálja a tudatlan formanélküli gondolkozását a tömegnek azzal, hogy egy formát tár eléje, melyet a közösség, mint saját gondolkozásának eredményét ismeri el, mint gyümölcsét saját szellemi munkájának, nem tudva azt, hogy azt gondolkozásába célzatosan beültették.¹³⁸ A jelszó egyidőben hat értelemre és akaratra.

¹³¹ Emil Dovifat: Wege und Ziele der Zeitungswissenschaftlichen Arbeit 9. lap.

¹³² Gerhard Müntzner: i. m. 74. lap.

¹³³ Ferdinand Tönnies: i. m. 97—98. lap.

¹³⁴ Gerhard Müntzner: i. m. 68. lap.

¹³⁵ Wilhelm Bauer: i. m. 22. lap.

A jelszó felvillanyoz.¹³⁷ A jelszavak hatásának ereje megerősödik abban a fokban, amennyire a szendergő érzelmi hangulatnak szembejön. Hatásának titka, apellálás az érzelemre.¹³⁸

Dean Walter Williams columbiai egyetemi tanár az újságíró hivatásának alapjait a következőkben foglalta össze: „Én hiszek az újságíró hivatásában. Tiszta gondolkozás és tiszta megállapítás, pontosság és becsületesség az alapjai a jó újságírónak. Csak azt szabad írnia, ami belső meggyőződésével megegyezik. Tudósítások közlése bármily más okból, mint a közjó, megbocsát-hatatlan. Megvesztegetést sem elfogadni, sem alkalmazni nem szabad. Hirdetések, tudósítások, vezércikkek egyforma módon kell, hogy szolgálják az olvasók legjobb érdekeit. A hírlapíró tudatosan független, előítéletek és hatalomra való törekvések nélkül, építő és nem romboló, türelmes, de sohasem közömbös, mindig önkritikával dolgozó és nyugodt, mindig tekintettel van az olvasóra, de sohasem aggodalmaskodó, ha arról van szó, hogy a kötelességet kell teljesíteni. Hamar felháborodik minden jogtalanságon, de sohasem alkalmazkodik a magánemberek kényszeréhez, vagy pedig az ucca nyomásához. Mindenkit meghallgat és mindenkit enged védekezni, amíg azt törvény, jog és embe-riesség megengedi.”¹³⁹

A hírlapírók ideális működése így volna kívánatos, de a gyakorlatban ez nem érvényesülhet. Ezen kérdésben fontos, hogy a hírlapírók és szerkesztők jómóduak-e, vagy szükségük van a fizetésre. Utóbbi esetben nem igen szállhatnak szembe a kiadók kívánságaival. A szerkesztők legtöbbször, a második csoportba tartoznak, a hírlapíróknak nincs vagyonuk.¹⁴⁰ Rendszerint a lap tulajdonosa maga írja elő, hogy mit és miről kell írni a vezércikket. Általánosságban minden szerkesztőségi tagnak meg van a maga meghatározott területe, amelyről szakszerűen írni tud. Sok esetben azonban a szerkesztőknek saját meggyőződésük-től nagyon is távol álló véleményt kell kifejtetniük.¹⁴¹ Kezdetben a szerkesztő ellentáll, azonban minél nagyobb lesz a vállalat, annál inkább hivatalnokká lesz és mint ilyen szabályoknak lesz alávetve. Rendes körülmények között a hírlap menetét, hagyják tradíció és hajlam szerint folyani, ha azonban egy nagy pénzér-

¹³⁶ Gerhard Müntzner: i. m. 65. lap.

¹³⁷ Ferdinand Tönnies: i. m. 82. lap.

¹³⁸ Gerhard Müntzner: i. m. 65. lap.

¹³⁹ Emil Dovifat: Der Amerikanische Journalismus. 175. lap.

¹⁴¹ Wilhelm Carle: Weltanschauung und Presse. 64—65. lap.

¹⁴² Edwin L. Schumann: Practical Journalismus. New-York 93. lap.

dek, vagy ilyesvalami forog kockán, akkor a hírlapirodalom élén álló üzletember kiadja a jelszót, hogy holnaptól kezdve az egész olvasókört bizonyos eszmekörrel árásszák el. Egy pártnak megsemmisítése lesz ennek a következménye, vagy bűntényeket átalakítanak erkölcsileg kiváló tettekké, vagy egy pénz hatalom önzése az önzetlenség szelíd fényévé alakul át, irracionális ítéleteket racionális eszközökkel mulatnak ki és célzatosan idézik elő.¹⁴²

Nem csoda, ha a hírlapíróknak szemére vetik, hogy az esemény a sajtóban történt visszaadás közé állnak, mint egy szita és ez a szita csak azt engedi át, ami a sajtó irányítói számára hasznos és kellemes.¹⁴³

Ha a hírlapírók maguk is osztják a kifejezésre juttatott nézeteket és érzelmeket, úgy ez mindenesetre megkönnyíti feladatukat. Valószínűleg a legtöbb esetben így is van, mert nem ritkán a kifejezés gyakorlásával maga a meggyőződés is bekövetkezik, de szükségesnek egyáltalán nem mondható ez a meggyőződésbeli megegyezés. A fizetett író, mint más zsoldosok a zászlót, úgy szolgálja a hírlapot, mert az ad neki táplálékot és ígér számára zsákmányt. Ha meggyőződése is van, úgy az táplálék hiányában teljesen összeaszalódik és elsatnyul. Tapasztalásból arra az eredményre fog jutni, hogy annál könnyebben és biztosabban tud bizonyos előirt nézetnek kifejezést adni, minél kevésbé alkotott magának róla nézetet. Nem maga számára szükséges az, hanem kizárólag a többiek részére, szolgálatában a felette álló hatalomnak, a feletteseinek. A hírlap nagy kapitalisztikus vállalkozás és főcélja az, hogy hasznot és üzletet szerezzen, következőképpen az íróknak e szerint a cél szerint kell igazodniuk, ehhez kell alkalmazkodniuk. Ki kell mondaniuk azt, amit az követel, elhallgatni ami hátrányára van. A hírlap érdekei vezetik a szellemet híradásaiban.¹⁴⁴

A hírlap érdekeinek legjobban szolgál, a látszólagos érdektelen ajánlás, a látszólag meggyőződésből fakadó dicsérete az Írónak, vagy egy látszólag tárgyilagossággal ítélő szerkesztőség. Ilyen ítéleteket lehet idézni, lehetnek azok többé-kevésbé igazak és pártatlanok, mint ahogy kétségkívül egyes ítéletek, könyvek vagy más dolgok felett azok is, de épp úgy betöltik céljukat, hogy ha kitaláltak, vagy hamisítottak, vagy megvesztegetettek. Még jobban hatnak az ilyen ítéletek, ha látszólag nem megvesztegetettek.

¹⁴² Wilhelm Bauer: i. m. 368—369. lap.

¹⁴³ Emil Dovifat: Zeitungswissenschaft II. kötet 42. lap.

¹⁴⁴ Ferdinand Tönnies: 5. m. 179. lap.

hanem kizárólag az író asztaláról erednek, az olvasó ezeket a legnagyobb bizalommal fogadja, és nem kételkedik helyességük felett.¹⁴⁷ A gyakorlott hírlapíró ügyel arra, hogy olvasóinak hangulatához és értelmiségéhez képest írjon és az olvasó mintegy a saját gondolatait lássa a papíron, mint ahogy a jó népszónok is a nép hangulatát fejezi ki.¹⁴⁸ Az olvasóval egyenlő szír, vonalra állítja magát a hírlap. Széles rétegekben terjed szét, azt akarja, hogy a nagy nyilvánosság fogadja he és ebben akar hatni, nem személyes tekintély, vagy elismert méltóság alapján, hanem mint az ismeretlentől, az ismeretlenhez beszélő tárgy és a legbiztosabb benyomást teszi a szabályos megújításaival, a legtisztábban hat ebben az értelemben, a szerző ismeretlenségével. Ebből az következik, mintha nem is egy bizonyos ember beszélne, ima, hanem maga a „hírlap“. Ezáltal a pillanatnyi tekintély növekszik, de ez tisztára tárgyi. A személyek akik az igazi írók, a háttérben maradnak.¹⁴⁹

AZ OLVASÓKÖZÖNSÉG

A nyilvánosság óriási kiterjedése államban, társadalomban, irodalomban, tudományban, magával hozta, hogy a hírlap, mint összekötőkapocs szerepel a nyilvánosság ezen részei között. Ebből következik, hogy a hírlap forrasztja össze ezeket egységgé, vagyis a publikummá és sok tekintetben irányadóvá lett az emberek ítéletére vonatkozólag.¹⁴⁸ A közönség térben egyesült embereknek, férfiaknak és asszonyoknak, tömege. Lehetnek igen különböző emberek, mégis egy közös vonásuk van, hogy az alkalom, az érdek összehozta és összetartja őket. A nagyközönség közös érdekeinek előterében állnak a gazdasági és ezzel szoros összefüggésben levő politikai ügyek. A gazdaságiak politikaiakká válnak azáltal, hogy politikai pártokat mozgatnak meg. A nagyközönség politikai közönség, sokkal jobban, mint akár mely más közönség, nemzeti jellegű és egy állam jellemző sajátosságaival meghatározható, legfőképpen politikai érdekei és politikai követelményeivel.

A hét és a nap küzdelmeibe élénk részvétellel kapcsolódik bele a kortárs. Ezek körében gyűjt a szó, legyen az írott, vagy

¹⁴⁵ Ferdinand Tönnies: i. m. 181. lap.

¹⁴⁶ Wilhelm Bauer: i. m. 370. lap.

¹⁴⁷ Ferdinand Tönnies: i. m. 94. lap.

¹⁴⁸ Wilhelm Bauer: i. m. 369. lap.

mondott. Szónokok és írók terjesztik véleményüket, segítségükre van az érdekükben szerveződött propaganda, agitáció és felvilágosítás. A közönség nagy részében erős gyökeret vernek ezen gondolatok.¹⁴⁹ A sajtónak, hogyha hatni akar a tömeg színvonalához kell alkalmazkodnia. A színvonal a tömegben alacsony. Az egyén értelmét. Tömeg érzelve elnyomja. A ráció helyére az érzelmi gondolkodás lép. Az egyén következtetései helyébe az ugráló, izgatható tömeggondolkodás. A hírlap, ha egy eszmét vet fel, úgy ezt organizációjának hatalmánál fogva el is tudja terjeszteni a tömeg között és diadalra vezetni. A hírlapok naponta megkísérik a sajtó befolyás hatása és hatalma segítségével az emberekben a kijelölt orgánus érdekében álló véleményt előidézni.

A szónok, az elszórt idea, jelszó sokban járul hozzá a tömegképzéshez és tömegszínvonal képzéshez, de a sajtónak hatalmasabb és erősebbi) segédeszközök állnak rendelkezésére. Állandóan a folytonos ismétléssel a magamögött álló olvasótáborára támaszkodik. Nem erőszakolja rá a tömegre a nekik nyújtott anyagot, hanem inkább úgy látszik, hogy a tömeg kívánja azt tőle. A sajtó a látszólagos exponense a tömeggondolkodásnak, a nép akaratnak. A tömeg szolgájának látszik, mert minden alkalommal úgy igyekszik gondolkodni, ahogy a tömegben uralkodó érzelmek követelik, valójában azonban a sajtó uralkodik a tömeg felett. A közönség mindenben elárulja a tömeg szimptomáit és a hírlap uralkodik ezen az érzelmi alapokon nyugvó sokaságon. A hírlap nem a keveseknek, a kiválasztottaknak színvonalára helyezkedik, hanem az általánosnak az alakulata. Az átlagolvasó gondolkodásához alakítja anyagát. Bár a valóban értékes lapok általában arra törekednek, hogy ilyen irányú közleményeket lehetőleg korlátozzák, még sem tudnak ez elől kitérni. A hírlap egységesíti a gondolkodást, amennyiben a tömegben egyforma ítéleteket visz és egyformán ható reakciókat hív elő. Rézettel önállótlanúságot idéz elő a közönség ítéletében, meri a megjelenése célzatos.

A sajtó alakítja ki a tömegből a közönséget. Az alakatlan csoportok köré kötelet sző és az alakatlan tömeget orgauizált és zárt egységgé vonja össze, pontos meghatározás szerint kialakítja a közönséget, az olvasót. Merészen és gyorsan alkot ítéletet és hogy ha ez csupán elégtelen érveken nyugszik is, a tömeg számára megdönthetetlen bizonyosság lesz. Az olvasóknak s elemi hiúságból ered az, hogy ezt mint a saját ítéletüket mondják

¹⁴⁹ Ferdinand Tönnies: i. m. 90. lap.

ki, jóllehet kritika nélkül vették át, a nyomtatott papírról. A hírlap ezt a meglepő hatást növelni tudja, mert a tömeg kritikátlanlanságának szemhéjon, ingadozó bizonytalanságokat lényekké alakít át, úgy hogy másokra hivatkozik, akik az ítéletet kimondtuk és akiknek ítélete kompetens érvényű, Szócskák, mint ismeretek óriási kiterjedésű és mély alapú argumentációkat váltanak ki és ezeket csak nehezen lehet megváltoztatni. A sajtó az olvasót meggyőzi látszólagos meggondoltságáról, azt a meggyőződést kelti benne, hogy ő képviseli az igazi hatalmat, ezt azért teszi, hogy ne vegye észre, hogy őt csupán vezetik. A tömegben nimbuszaival és tekintélyével uralkodik. A pusztán csoportosítása a mondatoknak, az ügyes alkalmazása a semmitmondó jelszavaknak állandó ismétlése retorikai sziporkáknak beburkolva a gépek hatástkeltő módszereibe, mindezek a tényezői hatalmának. Az olvasónak nem hagy időt, elveszi a léleketét, mert állandóan, hazszolja értelmét a millióféleképp elterjesztett, egységesített és a tömegben uralomra jutott Ítélet felé. A hírlap tekintélye abban a tényben rejlik, hogy az olvasó a nyomtatott papírral szemben tiszteletet érez. A hírlap ezt a tiszteletet ki tudja használni és ezt úgy forgatni és alkalmazni, hogy a közönség ennek kihasználását nem veszi észre. Hízeleg az olvasónak azzal, hogy a tömeghez illő gondolatokat alkalmaz, és elhiteti vele azt, hogy saját gondolatai tükröződnek vissza a papíron. Az egyén, mint a tömegnek tagja, a vezérben óhajtott gondolatainak megtestesülését látja, a vezetőjét utánozza abban a tudatban, hogy az csak egy része a lényének. Hasonlóan ehhez az olvasó a hírlapban közölt gondolatokról azt véli, hogy ő vetette fel azokat, ezért megnyugvást és örömet okoz neki, ha nyomtatott formában jelennek meg. A tömeg viszont az ő színvonaláról ismét visszasugározza a befolyásokat, a felépítésével pedig kényszeríti a csoportokat és a hírlapokat, hogy a tömeg sajátosságait számításba vegyék.¹⁵⁰

A hírlap mérhetetlenül sokat hoz és így mindenkinek hoz valamit, majdnem enciklopédiának mondható. A véleménye azért igen könnyen behatol a társadalom minden pórúsán. Mert pl. ha valaki igen képzett tudományos téren, vagy nagyon ismeri a külpolitikát, nem következik ebből, hogy irodalmi, zenei téren is tapasztalt legyen. ezért az erről szóló híreket és ítéleteket kritika nélkül fogja a hírlapból átvenni. Akármilyen fennsőbbiséggel tekint le a hírlapra, nem segít semmit, mert az egyén kora jelenségeinek legnagyobb részét csupán abból a tükörképéből ismeri meg, amit neki a journalismus arról ad. Az olvasó ismereteket, tapaszt-

¹⁵⁰ Gerhard Müntzner: i. m. 76—80. lap.

találókat, ember és világismereteket nem legutolsó sorban a mindennapi hírlap elolvasásból gyűjt. Még az sem szabadul befolyása alól, aki maga teljesen mellőzi az újságolvasást, mert a környezetéből feléje áramló ítéletek, nézitek és vélemények hatással vannak reá, ezek pedig végeredményben mégis csak a napi hírlapokból származnak. Az ellen, aki szembeszáll a közvéleménnyel, és az újság hatalmával. — egyik legnagyobb fegyver a nyilvánosság. Mindent nyilvánosságra hoznak róla. de még sokkal élesebb fegyver az elhallgatás. Ennek alkalmazása természetesen ellenkezik az emberi jogok beteljesedésekor hirdett sajtó szabadsággal. Azonban hamisan ítélnénk, ha a sajtó hatalmát tulbeesülnők. mindenesetre nagy és jelentős híveit inkább a városban, főleg nagyvárosban kell keresni. A nagy város minél inkább elszakad a földtől, annál inkább hajlamos fantáziák befogadására és hajlik a romantika felé, bérházainak pusztasága között. A jelenének sivatagában minden szenzációnak utánaszalad és hihetlent, hihetőnek tart. Született olvasói az úgynevezett boulevard újságoknak. Ez nem gátolja őket azonban abban, hogy az elhatározás idején kedvenc hírlapjuk-ellen forduljanak.¹⁵¹

Az átlagolvasó, még a műveltebb is, egyáltalán nem szán időt arra, hogy alaposabban átnézze a lapokat és a tények előadásait nem magának a ténynek kedvéért keresi, hanem — ami minden hírlapban emellett még meg van — a működő és praktikus érdekek gyanítása miatt. A hírlap ezzel állandó és tudatos befolyást gyakorol az olvasóra, szellemi irányítást, röviden céltudatos propagandát. Ez magyarázza meg, hogy a politikai újdonságokat miért nem csupán mint híradásokat közlik, hanem majdnem mindig felvilágosításokkal együtt. Ezzel ugyanis az olvasót mindjárt a kívánt véleményhez segíti, vagy legrosszabb esetben ráerőszakolnak egy kialakított kész véleményt.¹⁵² Az átlagolvasó rendszerint csak egy újságot tart, s az egész gondolkozását és politikai életét befolyásolja. A rendes újságolvasó a saját véleményét, érdekeit és pártjának eszméit a „saját“ újságjában akarja kifejezve, megerősítve látni, hogy ez által ismét a saját véleménye megerősödjék és bátorítást nyerjen.¹⁵³ A „saját“ hírlapjának véleményére ügyel. Itt kezdődik éppen a tudatos befolyásolás, a szűkebb értelemben vett véleményképzés. Az átlagember kb. ugyanolyan vakon követi saját hírlapját, mint a kormányzatot, vagy pártját, társadalmi osztályát, vagy hivatásbeli köteles

¹⁵¹ Wilhelm Bauer: i. m. 369—370. lap.

¹⁵² Friedrich Schönemann: i. m. 109. lap.

¹⁵³ Ferdinand Tönnies: i. m. 94. lap.

ségét. Ez a vakság annál reménytelenebb, minél kevesebbet tud pl. egy vezércikk keletkezését előidéző tényekről és életkörülményekről.¹⁵⁴

A sajtó befolyásolási hatalma azonban csak bizonyos határig tart. Az emberek mindig fenntartják részben egyéni ítéletüket és erre hivatkozni lehet, továbbá ha egyszer valótlanságnak nyomára jutottak, az érzékenység és gyanakodó előrelátása már éhei marad, nehogy megint tévútra vezessék. A hírlap. ha hitelét és befolyását nem akarja elveszíteni, még a legskrupulózusabb igazgató mellett is. nem teheti meg, hogy fontos tényeket elhallgasson, vagy azokat saját Ízlése szerint különböző hazugságokkal tömje meg. Mindazonáltal találunk ilyen hibás alapelvek szerint megalkotott hírlapot is. Ez azonban nemcsak a szakmában járatlan, de üzletileg is oktalan állásfoglalás. Csupán a laikusok és a tapasztalatlan hírlapírók mondják azt, hogy egy érdekeltség vagy párt számára a távol álló egyének vonzalmát téves tanok hirdetésével is könnyen meg lehet szerezni, mert az embereknek nincs ítélőképességük, hanem mindent el lehet velük hitetni. A tömegszennvedéllyel együtt úszó hírlap megsokszorozítja és megerősíti az általános szellemi zűrzavart, részben hogy minden ítélet nélkül befogadja és tovább terjeszti az izgató hazugságokat, részlten hogy egyidejűleg beszédes hallgatással azokat helyesli.¹⁵⁵

Egyesek azt vitatják, hogy a hírlap azt írja, amit az olvasó szívesen hallana, mások arról panaszkodnak, hogy a hírlap az olvasók önálló gondolkozását megsemmisíti és az olvasót szellemi függésbe hozza. Általánosságban azt mondhatjuk, hogy az, olvasó világnézetét (különösen az átlag olvasót, aki egy hírlapot olvas és arra esküszik) a hírlap befolyásolja és pedig nemcsak nyílt kimondásokkal, hanem agyonhallgatással is. Ez a befolyásolás azonban csak bizonyos határig lehetséges, tehát Baschwitz¹⁵⁸ helyesen mondja, hogy alapjában véve a sajtó hangja csak azon rétegekben talál visszhangra, melyek materiális vagy ideális érdekeit szolgálja, vagy amelyek mentalitásának megfelel. Erre mindn hírlapnak tekintettel kell lenni, ha nem akar előfizető nélkül maradni. Az előfizetőkön kívül, még a hirdető is befolyásolja a hírlapot. A nagyhirdetők hatalmára tekintettel kell len-

¹⁵⁴ Friedrich Schöнемann: i. m. 128. lap.

¹⁵⁵ Kurt Baschwitz: Der Massenwahn. Ursache und Heilung des Deutschenhasses. 133—141. lap.

¹⁵⁶ Kurt Baschwitz: Der Massenwahn seine Wirkung und seine Beherrschung. 259. lap.

nie.¹⁵⁷ A hirdetőik fontosságát Eberle mutatta ki. Szerinte 1912-ben, számos hírlapnál a szerkesztési és kiadói költségeknek mindössze egyharmad részét fedezték a verseny miatt alacsony előfizetési árak, a kiadásoknak kétharmadrészét és a nyereséget a hirdetési díjakból fedezték illetve kapták.¹⁵⁸ A hirdetéseknek ez a rendkívüli nagy jelentősége, természetesen arra vezetett, hogy a lap szellemi része lassanként a hirdetőik szolgálatába szegődött s az igazság rovására a hirdetőik érdekeit tartotta szem előtt. Jelszóvá lett: a nagy hirdetőiknek nem szabad kellemetlenségeket okozni, el kell hallgatni, a reájuk nézve káros dolgokat; gyakori hirdetőiknek hízelegni kell, az olvasókat pedig azzal kell megnyerni, hogy csupa hízelgő dolgokat írjon a hírlap róluk és fantáziájukat ábrándképekkel töltsse el. A közönséget szenzációéhségre kell szoktatni és ezt a vágyat azután kielégíteni. A hírlapok demoralizációjának egyik oka a hirdetési rovat volt.¹⁵⁹

A nagy kölcsönöket felvevő hírlap függő helyzetben van, mert hitelezőit nem kritizálhatja. A politikai hírlapoknak pedig egy közelálló pártra kell tekintettel lenniök. Az érdekek nemcsak materialisak lehetnek. Lehet, hogy a hírlapíró csak erkölcsi ideának szolgál. A hírlap jelszavai magával ragadják az egyént, azt hiszi, hogy szabad akaratából harcol érte, pedig csak csoportszuggeráció alatt áll.¹⁶⁰ Mindezen szempontokra tekintettel kell lennünk az egyes hírlapok elbírálásánál.

¹⁵⁷ Wilhelm Carle: i. n. 55—57. lap.

¹⁵⁸ Joseph Eberle: Grossmacht Presse Enthüllungen für Zeitungsgläubige, Forderungen für Männer. 262 lap.

¹⁵⁹ Jules Rassak: i. m. 255. lap.

¹⁶⁰ Wilhelm Carle: i. m. 59—61. lap.

TISZA ISTVÁN ALAKJA

A politikai pártok féktelensége, határt nem ismerő szemtelensége a parlamenti tárgyalások tónusa, anarchia szerű jelenetei, a síphangversenyek ízetlensége, a tárgyalási hang eldurvulása, eredményezték, hogy az ellenzék hovatovább nein a képviselőháznak beszélt, hanem az uccának, azon a hangon, amelyet az utca ért meg. Ez elődézte a botrányt és a durva parlamenti jeleneteket. Ezzel egyidejűleg jelentkezett akkor egy általános destruktív irányzat a sajtóban és az irodalomban is. Színpadokon a legképtelenebb gúnyolódásokkal pertraktáltak bizonyos politikai szerepeket és egyéneket, nem kímélve cseppet sem az állam és társadalmi rendet fenntartó elveket sem, Nevezetes férfiak, a haza és nemzet büszkeségei aljas szidalmazás és becsmérlő gúny tárgyává lettek. Nem volt már emberben erő, tekintély, becsület, szeplőtlenség, önzetlenség, amelyet le nem becsméreltek, sőt meg nem gyanúsítottak volna.¹⁶¹

A gúnyolódások és gyűlöletet keltő írások egész sorozatával árasztották el a kor egyik legkiválóbb és legimpozánsabb alakját, gróf Tisza Istvánt. E kor nemzedéke szinte a Tisza István elleni gyűlöletben nevelkedett. Azok, akik semmi lényegeset sem tudtak Tisza Istvánról, még olyanok is, akik csak valami udvari fogadtatáson, vagy más futólagos összejöveten egy-kétszer látták őt, elég merészek voltak, nem csak tehetségéről, tulajdonságairól, jelleméről torzképet adni, hanem hírlapokban, pampfletben, reklámcélokot szolgáló üzletszerű pályaudvari olvasmányban, róla írni. Tisza István korában nem volt népszerű, a népszerűséget soha nem kereste, de nemcsak ez okozta, hogy őt nemzet és hazellenesnek látták. Az akkori divatos nemzeti ábrándképek, az emberek tisztánlátását elhomályosították és ez homályosította el Tisza István igazi alakját. Ezeket a téves illúziókat a hírlapok és a pártok vállalva okozták, illetve erősítették meg. A magyarság lelkét 400 éves függetlenségi küzdelmek ideáljai töltötték be. E

¹⁶¹ Budapesti Hírlap 1912. június 9. 1—3. lap.

küzdelmek politikai frazeológiája vérvé vált. A 18-as rövid nemzeti kormányzatra következő két évtizedes abszolút uralom, a hatalom iránt ellenségessé, 67 után is gyanakvó és bizalmatlan ná tette a magyart. Húsz évig álmokból élt. Az álmok, amelyek a nemzet évezredes igazságából táplálkoztak, túlélték a 67-es ébredést. A magyarság politikai meggyőződése 67 után a nemzet nagy igazságához való örökletes szent igazságából, az elnyomtatás alatt titkon melengetett álmok továbbszövögetéséből, a nemzeti múlt dicsőségén táplálkozó büszkeségből és a függetlenség iránti olthatatlan vágyakozásból, tehát lényegében érzelmi tényezőkből, tevődött össze. Aki politikai célkitűzései, különösen frazeológiája révén e közhangulatba beilleszkedett, — bárhonnan jött — népszerűsége számíthatott.¹⁶² Ilyen körülmények között reálpolitikát hirdetni a politikai közvéleményt érzelmi légköréből leszállítva, értelmi alapokra fektetni, hálátlan vagy népszerűtlen feladat, s ezt tette Tisza István. Hazafias érzése, semmivel sem állott hátrább, mint a közéleti nagyságok bármelyikének magyarsága, őt azonban államférfiúi józanság jellemezte, mély belátással számolt az akkori közjogi és nemzetiségi viszonyokkal.¹⁶³ Tisztult erkölcsi világnézete és puritán egyszerűsége. — mely szigorú protestáns neveléséből fakadt, — élesen kiütözik a körülötte gomolygó társadalom beteges felfogásából.¹⁶⁴ Az akkoriban divatos nemzeti ábrándok, melyek annyi kortársának tisztánlátását homályosították el, soha egy pillanatra sem tévesztették meg. A harmincmillió magyarnak síppal-dobbal népszerűsített fantomja se zavarta meg józan ítéletét. Tisztán, világosan látta, hogy a magyar nemzet geográfiai helyzetében egymagára utalva, nem tudná magát fenntartani, s ebben méltó követője volt Széchenyi Istvánnak, ki egész politikai rendszerét erre a gondolatra, mint sarkköre építette fel.¹⁶⁵ Jól tudta Tisza István, hogy hazánk teljes területi épségét a monarchia, mint nagyhatalom, szövetségeseivel együtt inkább megvédheti, mint százmilliónyi ellenséggel szemben egyedül a magára hagyott maroknyi magyar nemzet.¹⁶⁶ A nemzeti politika jól és komolyan felfogott érdekében a dualisztikus monarchiának, a 67-iki kiegyezésnek

¹⁶² Zsitvay Tibor: Tisza István és az igazság. 1928. október 31-én tartott beszéd. Tisza évkönyv 48—49. lap.

¹⁶³ Balogh Jenő: Az igazi Tisza István. 4. lap.

¹⁶⁴ Kristóffy József: Magyarország kálváriája. 85. lap.

¹⁶⁵ Kristóffy József: Magyarország kálváriája 694. lap.

¹⁶⁶ Balogh Jenő: i. m. 4. lap.

volt híve, mint Deák Ferencnek, a haza bölcsének rendületlen követője.¹⁶⁷ Deák Ferenc, a 67-iki kiegyezést a 48-as jogok teljesebb kifejtésének és változhatatlannak tartotta, mert a kiegyezés indoka is változhatatlan volt. Deák Ferenc mondta: „A kiegyezésben kivítottaknál többet kívánni, a birodalom veszélyeztetése, melyben a felbomlás magva van.¹⁶⁸ tehát a kiegyezésnek továbbfejlesztési irányai ellenkeztek Deák Ferenc elveivel, Tisza István egész politikai pályáján a 67-es közjogi alaphoz szigorúan ragaszkodott, s mert ezt a hazára nézve szükségesnek látta, ennek útjából kész volt erőszakosan is eltávolítani az akadályokat. Hajthatatlan szilárdságát nagyon könnyű volt politikai ellenfeleinek elvakult és végzetes makacsság, a maga egyedüli csalhatatlanságába vetett hit gyanánt megvádolniok, Ez a vád alaptalan.¹⁷⁰ A 67-iki kiegyezés nem a szív, hanem a számító ész alkotása volt. Némely áldozatot, némely önkorlátozást követelt a magyar nemzet szuverenitásától és ezt az áldozatot, ezt az önkorlátozást a növekvő nemzeti önértzet (vagy talán a nagy politikai tömegek félrevezetett hiúsága) egyre nehezebben tűrte. A magyar népet elkápráztatta a 48-as idők glóriája. Nem szerette azt a 67-et, amelynek éppen Tisza István volt az utolsó leghatalmasabb védője. Mi sem jellemzi jobban, az illúziókkal telt közhangulatot, mint az, hogy midőn Tisza figyelmeztette a nemzetet, hogy 67 mellett ki kell tartani, mert ez az országra nézve létfeltétel, rémlátónak mondták őt.

»Aradon Tisza megint mint a nagy Ijesztő mutatkozott be. A nemzet Nagy Ijesztője, aki örökösen szörnyű veszedelmek rémképeit testi az ország elé s Isten nevére kéri a nemzeti, hogy ne mozduljon, ne ellenkezzék, hódoljon meg mindenben Ausztria előtt, mert égszakadás-földindulás következik, ha Bécs haragjában össze találja vonni a szemöldökét.«¹⁷²

Az ország közjogi helyzete magyarázata annak, hogy a hadseregre kért minden áldozatot a közvélemény méltatlan táma-

¹⁶⁷ Szász Károly: Tisza István erkölcsi nagysága. 1927. oll ober 31-én tartott beszéd. Tisza évkönyv 16. lap.

¹⁶⁸ Kónyi: Deák Ferenc beszédei. IV. 5.

¹⁶⁹ Berzeviczy Albert: Bevezető szavai Tisza István Összes munkáihoz. 5. lap.

¹⁷⁰ Berzeviczy Albert: Bevezető szavai Tisza István Összes munkáihoz. 4. lap.

¹⁷¹ Barabási Kun József: Ünnepi beszéd 1927. május 27. Tisza évkönyv 90 lap.

¹⁷² Magyarország 1911. február 1. Búza Barna: A rémlátó. első lap. (Vezércikk).

dásnak tekintett. A véderő-kérdés örökös küzdelem magva azok közt, akik természetesnek tartották, hogy az állam biztonságáért semmi teher sem elég súlyos, — és a nemzet közt, mely megszegyenülten, sokszor a szilaj és kétségbeesett düh kitöréseivel, úgy érezte, hogy a hadsereg fordított minden áldozata idegen érdekeektől hízal. Egyrészt még a legnagyobbjainknak is a nemzeti önállóság eszméjén csüngő nagy és önáltató optimizmusa, másrészt Ausztria gögös és lenező merevsége, hogy mi csak gyarmatának számítunk, sohasem szerezhette meg a hadsereg és a nemzet közt a harmóniát, már pedig ez a tartalma és ereje mindenütt a nacionalista politikának.¹⁷³ A véderőreform keresztülvitelére (Szükség volt és így Tisza István kötelességének tartotta ennek létrejöttét lehetővé tenni. Ehhez azonban előbb a parlamenti obstrukciót kellett leigáznia. Az obstrukciótól nem a maga hatalmát féltette, — mint ahogy némelyek ráfogni szerették, — hanem a magyar alkotmányt, a parlamentáris rendszert, a nemzeti önrendelkezést; pedig ezeknek minél hatásosabb biztosítása volt fő - fő politikai célja.

Nemzeti politikájának sarkigazságává azt a felfogást, azt az elvet tette, hogy az országgyűlés képviselőházában, mint a nemzeti organizmus legfőbb életszervében fejeződik ki a nemzet akarata, tehát benne érvényesülnie is kell ennek az akaratnak. Tisza István a parlamenti államforma létezését életkérdésnek tartotta és nemzeti katasztrófának a parlamenti kormányforma megszűnését.

Tisza István mondotta: »A parlament a jelen kor nemzeti közéletének az a formája, amely szabadságot és rendet, egyéni szabad mozgást és szervezett nemzeti erőt a legtökéletesebben egyesít magában és amelynek egészséges fejlődése a szó legszorosabb értelmében életkérdés miránk nézve. Nagy nemzetek életerejé minden jogi formánál nagyobb hatalom, elpusztíthatatlan élő valóság, mely diadalmasan fogja túlélni alkotmányos intézményeinek válságát. De mi nem angolok, németek, vagy franciák, hanem magyarok vagyunk; ennek a maroknyi nemzetnek tagjai, amelyik csak parlamentjében élhet nemzeti életet, érvényesítheti saját akaratát. Nekünk nemzeti létünk függ parlamentarizmusunk virágzásától. Nemzeti létünk elpusztulásáért pedig nem kárpótolhat e kerek világon semmi sem. Ha magyarunk akarunk maradni, ha mint nemzet akarunk élni, a magyar parlamentáris kormányzatot fenn kell tartanunk és a tekintély, megbecsülés és hatalom magasabb polcára kell felemelnünk.«¹⁷⁴

¹⁷³. Bethlen Oszkár: A véderőviták története. Politikai Magyarország II. kötet. 1. lap.

¹⁷⁴. Tisza István: Választójogi tanulmányok. Tisza István Összes munkái. I. 218. lap.

Ezen felfogásával Tisza kissé túlértékelt a parlamentet, ami amellet szól, hogy az akkori liberális kor tévedései alól ő sem tudta magát teljesen kivonni.

Tisza népszerűtlenségét növelte, a választójoggal szemben képviselt álláspontja, ez volt politikájának egyik tévedése, Tisza nyíltan megmondta és állást foglalt a főrendiházban az általános titkos egyenlő választójog ellen. Szóban és írásban állandóan harcolt ellene. Már pedig Tisza István olyan tényezője volt a többségnek, hogyha ő nem akarta az általános választói jogot, akkor azt nem is lehetett keresztülvinni.¹⁷⁵ Ezért a szocialisták és mindazok, kik az akkori választójog értelmében a törvényhozás sáncain kívül állottak, Tisza Istvánban látták a nép törekvéseinek legkonokabb, legveszedelmesebb ellenfelét.¹⁷⁶ Azt terjesztették róla, hogy ellensége a népjogok kiterjesztésének, hidegen hagyja a nemzetnek a gazdasági felszabadulás iránti törekvése, nincs érzéke a nagy nemzeti és szociális problémák iránt. Ezért durvábbnál-durvább támadásokat és gúnyolódásokat intéztek ellene, különösen a Népszava és ez a tónus lett általános az összes hírlapokban Tisza Istvánnal szemben.

Tisza másik tévedése volt agrárpolitikája. Mereven elzárkózott minden agrárreformtól és így nem segített a kis és középbirtokosokon és nem gátolta meg a tömeges kivándorlást. Tiszának ezen állásfoglalása liberális voltából fakadt.¹⁷⁸ Mégis főleg a liberálisok támadták őt ezért és a kivándorlásokért egyedül őt tették felelőssé.¹⁷⁹ Ezzel újabb tápot adtak a személye ellen irányuló gyűlöletnek.

Tisza István egyrészt a nemzet érdekében a 67-es közjogi alapot igyekezett minden energiájával fenntartatni, másrészt megvédte a magyar érdekeket az osztrák kormánnyal, a katonai körrökkel, az összm monarchia tervezőivel szemben. Tisza István tragédiája volt, hogy korában a magyar nemzet nem értette meg vagy félreismerte. Nemzeties hazaellenesnek, császári önkény végrehajtójának, Ausztria készséges szolgájának tartották. Hogy ez nem így volt mutatja hogy Ferenc Ferdinánd trónörökös Magyarországin a „három gróft“ (Apponyi Albert, Andrássy Gyula, Tisza István) gyűlölte a legjobban, mert bennük látta aka-

¹⁷⁵ Képviselőházi Naplók- 1912 január 27. gr. Batthyány Tivadar beszéde. XIV. kötet, 411. lap.

¹⁷⁶ Népszava, 1912. december 17. 8. lap.

¹⁷⁷ Magyarország, 1910. január 7. 1. lap

¹⁷⁸ Szeffü Gyula: Három nemzedék 376. lap.

^{178A} Nap 1910. április 29. Zákopce című vezéreikkében is ilyen vádak emelnek Tisza István ellen.

dályát ideáljának a monarchia egységének. Ferdinánd és a centralisták legjobban Tisza Istvánt gyűlölték, mert hatalmában és energiájában látták leginkább tervük elgáncsolását.¹⁸⁰ Tisza István személyét, akaratát, minden tehetségét a haza és a nemzet szolgálatába állította. Egyenes jellemét és puritán becsületességét a nobilis ellenfél is elismerte. Előtte csak nagy célok lebegtek, önzetlen hazafiasság és benső meggyőződés volt minden cselekedetének rugója. A pártpolitikai gyűlölség és a hazafiasságot tökécsítő kapitalisztikus sajtó hatása alatt, az imperialista eszméktől áthatott tömegek előtt mégis úgy szerepelt, mint nemzet és haza ellenes feudeális főúr, Ausztria szolgája, császári lakáj, császári érdekek és önkény képviselője, az aulikus feudálisok apostola, a függetlenségi törekvések nagy ellensége, önzés, hatalomvágy és erőszakosság megtestesítője. A sajtó felhasználta egyik fegyverét, az állandó „ismérlést“ és évek hosszú során intézte ezen támadásokat Tisza ellen, míg végre ez a vélemény uralkodóvá, Tisza alakja gyűlölt és rettegett lett. A Tisza ellenes cikkek egész sorozatából csak néhány láncszemet mutatunk itt be:

Tisza István lelkét, ifjúságától fogva a nemzeti élettől különszakadt pártszellem töltötte meg és a rideg ész, hideg számítás emberében oly erővel hatalmasodott el, hogy a nemzet életöszítőne helyett, a pártösztön vált teljesen úrrá akaratán és elméjén. Amíg elődeiben mindig élt a tudat, hogy döntő fontosságú jogainknak birtokában nem vagyunk, de megtűrtük a jogtalanság állapotát, a jelen kihasználhatása és a jobb jövő reményében, addig Tisza lelkében ez a ludat teljesen elhalványodott s az eddig megtűrt idegen jogrendszerben gyökeredző intézményeket jogosaknak, üdvösöknek, örökérvényűeknek tisztelte. Az ő lelkébe és tudatába plántálódtak be, gyökeresedtek meg legjobban a jogtalanul, de valósággal működő intézmények. Természetes, hogy nem értette meg az önállósági törekvéseket, melyek azoknak megváltoztatását, vagy kiküszöbölését tűzték ki célul és nagy veszedelmet látott folytonos erősödésükben. Tisza Istvánban tehát megteremtették az idegen intézmények a párturalom révén azt az embert, aki a megtűrtség védelmi pozíciójából a követelő jog területére vitte át a csatát és élethalál harcban akarta legyőzni az önállósági törekvéseket, hogy kétségtelenné tegye uralmát mindennek, ami osztrák és amit eddig csak kénytelenségből tűrtünk el.¹⁸¹

Tisza István maradt aki volt. a magyar függetlenségi törekvések elszánt és veszedelmes ellensége. Kossuth, Apponyi és Andrássy mégis az ő segítségéhez folyamodnak, hogy legyen pártfogójuk a királynál Pedig ők is azt hirdetik, hogy Tisza István az a rossz hazafi, aki a nemzeti

¹⁸⁰ Szerényi József: Régmúlt idők emlékei. 24 és 68—69. lap.

¹⁸¹ Magyarország. 1909. október 14. 3 lap.

engedményekért az ujját sem hajlandó megmozdítani, sőt alkalomadtán megint kész azokat letörni.¹⁸²

A király csatlósait, Tiszát és Khnent ráküldte a nemzetre, hogy annak akaratát letörjék. Mind a kettőnek múltja van, amely világot vet reájuk. A Khuen múltja jelenti a vesztegetést, a Tiszáé az erőszakot. Tisza és Khuen azt akarják, hogy a magyar alkotmány ne legyen egyéb üres formaságnál, mely a császári önkényt leleplezi; a magyar képviselőház ne legyen egyéb, mint pontosan működő szavazógép, mely a császárnak pénzt és katonát szállít; a többség ne legyen egyéb, mint hivatalos hatalommal és pénzzel megválasztott janicsár had, mely teljesen a kormány kezében van és szolgálatai fejében hízlatatik. Az ország kormánya ne legyen egyéb, mint az uralmi pártnak legfőbb szervezete, mely nyomásával ráfekszik az országra és béklyóba veri annak akaratát.¹⁸³

Tisza egész politikai pályája alatt azt hirdette, hogy a nemzetnek csak azt szabad akarnia, amit a császári hatalom kíván. A császári érdekekért megy harcba a nemzet ellen.¹⁸⁴

Most elérkezettnek látja Tisza István megint a maga idejét. A császár harcol a nemzeti jogok ellen. Háta ez az! A császár erős és hatalmas. Bécsi segítséggel előkerül a pénz is, sok-sok millió és előkerül a fegyver is. A császárral kell tehát tartani, mellé kell állni és le kell törni a nemzetet. Ha nem megy szépszerével, hazug beszéddel és hitegetéssel, menni fog erőszakkal és pénzzel. Tisza ezt már régen kipróbálta.¹⁸⁵

Tisza István elvakult fanatikus, akinek az a rögeszméje, hogy megállítja Magyarországon az életet, a fejlődést, megkövesít mindent ezen a földön, hogy abban a helyzetben maradjon, amelyben 1867-ben volt. A közjogi haladástól való irtózás örülete megtagadhatja vele mindazt, amit mi szentnek tisztelünk, szabadságküzdelmeink négy százados történetében. Egy őszinte jóhiszemű, mániákust képzeltünk Tisza Istvánban de beszédének befejezése ebből is kiábrándított. Ez már nem fanatizmus, nem rögeszme, ez szédelgés. Azt mondja, hogy nem Bécs kényszeríti ránk ezt a politikát, hanem mi kényszerítjük Bécsre a Deák politikáját. Vagyis, mi kényszerítjük most Bécsre a német vezényszót, a közös bankot, a közös vámterületet.¹⁸⁶

Tisza Istvánt azért támasztotta fel a császár, hogy letörje, elgázolja az érvényesülni törekvő nemzeti akaratot. Saját önállóságra törekvő nemzetét erőszakolni a császári akarat elfogadására, azt hajszolni Bécs iránt

¹⁸² Magyarország. 1909. november 28. 1 lap.

¹⁸³ Magyarország. 1910. január 14. 1 lap.

¹⁸⁴ Magyarország. 1910. január 14. 4 lap.

¹⁸⁵ Magyarország. 1910. február 3.

¹⁸⁶ Magyarország. 1910. február 23. Búza Barna: Tisza rögeszméi.

1—2. lap.

való engedelmességre, a császártól kapott hatalom korbácsával; az laká-
joknak való gonosz feladat. Ezt Haynau csinálta, nem Vak Bottyán.¹⁸⁷

Tisza István a nemzetiségeknek kínálgatja a magyar kultúra, a ma-
gyar iskola, a magyar államiság egy-egy darabját engesztelő áldozatul,
csak azért, hogy a képviselőválasztásoknál őt támogassák.¹⁸⁸

Már Tisza Lajos, a nagyapja és Tisza Kálmán is zsarnokok voltak és
Bécs szolgálatában állottak. Ezt teszi Tisza István is, nem hazaszeretet-
ből, hanem hatalomvágyból és önzésből. Legyen rab az ország, csak mi
Jegyünk a porkolábjai, ez a családi jelszó. Tiszáék öröklött családi beteg-
sége, a zsarnoki erőszakosság hajszolja már egy évtized óta válságból-
válságba Magyarországot. A bihari adminisztrátor féktelen vére örjög
most is unokáiban.¹⁸⁹

Amihez Tisza keze hozzáér, annak pusztulnia kell. Valóságos halál-
kei, szégyen, bukás, pusztulás jár mindenütt a nyomán. Valami balvégzet
szabadította az országra ezt a beteglelkű embert, hogy romboljon, zavar-
jon, felforgasson itt mindent. S igazi nyugalom, komoly, békés fejlődés
nem is lesz itt addig, míg egy erélyes kormány ártalmatlanná nem teszi
ezt az átok politikust.¹⁹⁰

Tisza István miatt ömlött a vér, haltak meg gyermekek, férfiak, csa-
ládapák. Mert Tisza István nem engedi, hogy becsületes, igazságos, tiszta
választások lehessenek Magyarországon. Itt négy árva kisgyermek borult
megölt édesapjára, ott gyámolító nélkül maradt ősz öregasszony siratja
a reménységét, fenntartóját, agyonlőtt fiát. Lent a sík alföldön egy jó ma-
gyar anya szíve szakad meg, mikor derék huszár fia halálát hallja. 12
éves fiú jön haza az iskolából, azt is eltalálja a rendőr golyója. Egy em-
ber miatt! Egy sötétgondolkodású, beteglelkű ember elvadult örjögése
miatt.¹⁶¹

Tisza órája csalhatatalan és mert egy vonat korábban indult, vissza-
rendelte azt Szalontára. Hogy más száz utasnak ez veszteséget okozott,
azzal ő nem törődik. A vasút a befolyásos családok kedvéért épült. A nép-
nek követelőzni nem szabad, mert Tisza kegyeiből él. A törvény nem írja
elő, hogy ily esetben vissza kell rendelni a vonatot, de Tisza több mint a
törvény. Erre a Tisza Istvánra volt bízva valamikor az ország érdeke, ki
a maga érdekén nem tud felülemelkedni.¹⁹²

Tisza István viselkedése hitette el a császárral, hogy jogaiban van,

¹⁸⁷ Magyarország. 1910. április 19. 1 lap.

¹⁸⁸ Magyarország. 1911. március 23. 1—2 lap.

¹⁸⁹ Magyarország. 1911. szeptember 18. Búza Barna: A kőszívű
ember unokái. 1—2 lap.

¹⁹⁰ Magyarország. 1912. április 20. Búza Barna: Csak Tisza nélkül.
1—2 lap.

¹⁹¹ Magyarország. 1912. május 25. 1 lap.

¹⁹² Magyarország. 1912. június 24. 1--2 lap.

midőn ridegen visszautasítja a nemzet minden követelését. Közjogi konzervativságán felül, makacs és erőszakos maradisága is kiderült. Tisza a császár abszolút hatalmát védi.¹⁹³

A nemzet szuverenitását Tisza gróf is emlegette. A leghírhedtebb császári lakáj csömörletesen olvadozva húzta alá nemzeti érzéseit, kérkedett fanatikus hazafisággal. Ezt a hazafiságot azonban úgy értelmezi ő, hogy híven kell teljesíteni Bécs parancsait. A nemzet szuverenitása tőle azt követeli, hogy körülsáncolja a grófok, bárók, a nagybirtokosok monopóliumát és ne eressen az alkotmány sáncaiba csak megbízható embert.. Haj, öszszeioppant, szétmállott hirtelen Tisza hírhedt és régóta gyanús liberalizmusa. S ott állott meztelenül, visszataszítón a feudális főúr, a junker, a nép és a nemzet önállóságától egyaránt irtózó burgvitéz.¹⁹⁴

A házoszlató granicsár minden reménye most a geszti romboló, a nemzetnek Apponyi mellett második szerencsétlensége, Tisza István gróf.¹⁹⁵

Tisza munkásszeretetről beszél és harmóniáról munkaadó és munkás között. A harmóniát úgy képzei, hogy a gazdag, az úr, a gróf, a Tisza ül a kastélya ámbitusán. Szeretettel nézi jobbjárait. Nézi, amint az izzadás csurog róluk, a kezük véresre török fel, a derekuk megszakad. A gróf szivarozik a szellős lombok alatt, a munkás pedig ugyanazt a levegőt szívja be, ugyanazt a földet túrja száraz kenyérért, mely a grófnak versenylovat és kastélyt, csendőrszuronyt, hatalmat, mindent ad.¹⁹⁸

Tisza mániákus lelkivilága még mindig Mária Teréziának ama rendszerében él, hogy Ausztria legyen iparállam, Magyarország pedig mezőgazdasági állam. De ha nincs vámközösség, úgy Magyarország csak gyarmata lehet az ipari államnak. Nagyipar nélkül nincs keresete a népnek. Ezt az osztrákok jól tudják, csak Tisza ur hatókör mindehhez, vagy pedig császári bizantizmusban tobzódó olyan szertelen ember, akit nemzeti érdekekből láncra kellene verni.¹⁹⁷

Tisza István az általános választójog ellen van. Diadalt nem arathat olyan törekvés, mely saját osztályának érdekeit tolja előtérbe és cinikusan azt hirdeti, hogy ez az osztályérdek tulajdonképpen a nemzet érdeke.¹⁹³

Ifjabb gróf Tisza István egy postahivatalba nem kapott rögtön telefon összeköttetést, mert a vonal foglalva volt. Ezért jogtalanul a postatisztet egy Isten hátamögötti faluba helyezték át.¹⁹⁹

¹⁹³ A Nap. 1909. november 28. 1 lap.

¹⁹⁴ A Nap. 1910. január 26. 1 lap.

¹⁹⁵ A Nap. 1910. február 2. 2 lap.

¹⁹⁶ A Nap. 1910. április 19. Zsandárok kedvence c. vezércikk 1 lap.

¹⁹⁷ A Nap. 1910. április 29. 1 lap.

¹⁹⁸ Pesti Napló. 1910. március 20. 1 lap.

¹⁹⁹ Világ. 1912. augusztus 7. A Tiszáékkal nem jó kikezdeni. 9 lap.

Elcsapták a geszti kőrörvost, ki Tisza inasához, kinek csak a fejét tájt — nem ment rögtön, mert két életet kellett megmentenie. Most négy község orvos nélkül maradt.²⁰⁰

A HÍRLAP MAGYARORSZÁGON 1912-BEN

Az 1912-es év nagyban különbözik az 1860-as évek magyar sajtóvilágától, amikor a magyar sajtó pártkülönbség nélkül, még valóban magyar volt nem csupán nyelvében, hanem szellemében is, amikor a magyar újságírás vezére Kemény Zsigmond volt. A lapkiadók szegények voltak anyagiakban, de annál gazdagabb produktív tudásban, tántoríthatatlan hazaszeretetben, jellemben, meggyőződésben.²⁰¹ A XX. század elején, a sajtó kapitalizálódásával megváltozik a helyzet. A tőke mindenütt megjelenik, ahol haszonra tehet szert s ez a törekvés keríti hatalmába a magyar sajtót is, éppen úgy, mint jóval előbb a nyugati államok és Amerika sajtóját. Hiszen egy lap finanszírozása sokba került. Egy tekintélyes lap akkor az első évben legalább 500.000 korona szervezési és terjesztési költséget s ezen kívül, ugyancsak 100.000 korona évi szubvenciót igényelt. Ettől kezdve egészen átalakult a magyar sajtó is, többé nem Széchenyi, Kossuth és Deák szava szólal meg, hanem az üzleti vállalkozásé, ez csupán arra törekszik, hogy mentől több példányszámot biztosítson a kiadó részére, mentől több politikai és társadalmi szenzáció korportálásával. Ezen sajtó hatása alatt orgiákat ülnek a politikai szenvedélyek a nemzeti értékek felett, — mint a király és törvénytisztelet, mások meggyőződésének megbecsülése. — pedig ezek mindeddig szentek és érintetlenek voltak a magyar nemzet szemében. A hírlapoktól felkorbácsolt „gyűlölködő nacionalizmus“ áradata elborította az egész országot s a reális nemzeti célok és érdekek ezen áradatban vergődve, csak a végső szalmaszálak árán tudták magukat fenntartani.²⁰² Minden eszme csak annyit ér, amennyi pénzt lehet belőle teremteni. A fő, mindenből pénzt csinálni. Igazság és meggyőződés, üres fogalmak. A kapitalizmus a maga rettentő erejével teljesen jármába hajtotta a sajtót.²⁰³ Ez a tartalomra sivár és lelkiismeretlen, üzleti sajtó okozta a haszonlesésnek bálványá emelését és a hazafiasságból való tőke-kovácsolást. A hírlapok a maguk részéről bőségesen hozzájárultak ahhoz az elvaduláshoz, amelyben a becsület védelmére a törvény

²⁰⁰ A Nap. 1912. szeptember 22. 8 lap.

²⁰¹ Bónitz Ferenc: Gróf Zichy Nándor. 530 lap.

²⁰² Kristóffy József: i. m. 173, 174. 542. 813 lap.

²⁰³ Joseph Eberle: i. m. 262 lap.

nem fegyver, a jog nem pajzs. Semmi sem vetett gátat sem a sajtóbeli radikalizmusnak, sem a sajtószabadsággal való visszaélés következtében, a magyar sajtóban meghonosodott szabadosságának. Nem kíméltek senkit és semmit, sokszor alapos megfontolás és tárgyilagos kritika nélkül intézték inkorrekt támadásaikat. Nemcsak politikusok, hanem a társadalom minden rétegét képviselő egyének szolgáltak céltáblául. Az ország legtisztább és Jeg-
 özellenebb jellemeit is lerántották a köztisztélet és közbizalom magas talapatáról.²⁰⁴ A hazugságnak, a gyanúsításnak, a pszichológusnak, a rosszhiszemű ferdítésnek és rágalmazásnak egész sártengere öntötte el a sajtó révén a magyar közéletet.²⁰⁵ A politikai élet vezető egyéniségei, annyi alacsony mocskolódásban részesülnek, hogy aki tájékozatlanul ezután a sajtó után ítélné meg a közélet férfait, azt kellene hinnie, hogy Magyarországon a leg-
 hitványabb emberek intézik a nemzet ügyeit.²⁰⁶

Ezen helyzet következménye, hogy egy Apponyi, Wekerle, Kossuth, Darányi. Désy és mások a rájuk szórt piszok és rágalom ellen, mint miniszterek és államtitkárok kénytelenek a sajtóbíró-
 ság elé menni, meghurcolt becsületük védelmére.

A koalíciós kormány utolsó napjait méltatlan módon megkeserítette egy röpirat, amely a „Wekerle-Kossuth kormány panamáit” címen kereste a föltűnést. A brossura csoma vádakkal rontott neki a Wekerle kabinet valamennyi tájijának és Kossuth Ferenc államtitkárjának, Szörényi Józsefnek, összegyűjtötte a panaszokat és vádakat, amelyeket egyes lapok hullattak el a koalíció uralkodása idején. Amíg csak a hírlapok hasábjain húzódtak meg ezek a vádak, az illető miniszterek beérték egy-egy félhivatalos cáfolattal, de a (örvényes megtorlásra nem gondoltak. Amikor azonban így bokrétába kötve prezentálták a panamákat a közvéleménynek, sőt a nagyobb feltűnés kedvéért még a képviselőházban is szóba hozták a Habár Mihály röpiratját. a kormány tagjai és a megvádolt államtitkár fölhatalmazták a királyi ügyészséget, hogy a vádaskodó szerző ellen indítsa meg a sajtópört.²⁰⁷

A vádak igaztalannak bizonyultak. Wekerle Sándor sajtópörében a bíróság 1910. június 20-én hozta meg ítéletét, amely szerint Habár Mihályt rágalmazás miatt 2 havi és 2 heti fogházra és 200 korona pénzbüntetésre ítélte.²⁰⁸ Kossuth Ferenc volt kereskedelemügyi miniszter és Szterényi József volt államtitkár sérelmére elkövetett rágalmazás miatt pedig a bíróság 1910. december 21-én Habart 500-500 korona pénzbírságra ítélte. Kő-

²⁰⁴ Magyarország. 1910. április 1. 2 lap

²⁰⁵ Magyarország. 1909. október 7. 2 lap.

²⁰⁶ Magyarország. 1910. április 1. 2 lap.

²⁰⁷ Budapesti Hírlap. 1910. június 28. 4 lap.

²⁰⁸ Magyarország 1910. június. 30. 9. lap.

telezte a bűnügyi költségek megfizetésére s arra, hogy az ítéletet lapjában közzétegye. Enyhítő körülmény volt, hogy cikkeit részben másoktól vette át.²⁰⁹ 1911. január 16-án tartották meg Habár rágalalmazási perének harmadik fő tárgyalását, melyen Apponyi Albert gróf, Andrássy Gyula gróf, és Darányi Ignác dr. sérelmét tárgyalták. Itt a vádlott a következő nyilatkozatot olvasta fel: „A megelőző két sajtópörben történt kettős elítélésem arra kényszerített, hogy magamba szállva a legnagyobb lelkiismeretességgel megfontoljam mindama perek bizonyítási anyagát, mind pedig a jelen perben felhalmozott adatokat, kiegészítenem azt a magam külön adatgyűjtésével és mindezek alapján arra a meggyőződésre jutottam, hogy én a korábbi meggondolatlan hírlapi közlemények és a nálunk — fájdalom — annyira szokásos gyanúsítások által megtévesztve, nagy igazságtalanságokat követtem el, amikor érdemes államférfiakul, teljesen valótlanoknak fölsímt rágalmazó állításokkal illettem és egészen aaptalan becsületsértéseket követtem el ellenük. Mélyen sajnálom, hogy ezekre magam, tapasztalatlanságomban elragadtattam. Ugyanezért, tekintet nélkül kiszabott, vagy vári büntetésemre, önként indítatva érzem magam, hogy a „Wekerle-Kossuth kormány panamáit“ c. iratomnak, minden immár larlhaiatlan rágalmazó, vagy sértő állítását egész terjedelmében megilletődve visszavonjam és bocsánatot kérek mindazoktól, a méltán közbecsülésben álló államférfiaktól, akiket emez iratomban méltatlanul megsértettem. Bocsánatot kérek tehát Wekerle Sándor volt miniszterelnök úrtól, kossulh Ferenc volt miniszter és Sztéryni József voll államtitkár úrtól, valamint a jelenlevő gróf Andrássy Gyula, gróf Apponyi Albert és Darányi Ignác volt miniszter uraktól. Bocsánatot kérek a közvéleménytől is, hogy ezekkel a vádakkal megtévedésemben így megzavartam, ismétlem, hogy büntető felelősségemre való minden tekintet nélkül, önként és őszinte sajnálkozással kérjem bocsánatukat és kérjem őket, méltóztassanak ezt a kijelentésemet magukra nézve teljes elégtételnek elfogadni és segítsenek ezzel elosztatni azt az árnyékot is, amelyet szerencsétlen röpiratom hazánk tekintélyére vetett“. Az elnök ezután a panaszosokat szólította fel nyilatkozattételre, akik egyenként kijelentették, hogy a maguk részéről minden további tárgyalástól elállanak. Ezután Hodászy Antal kir. ügyész azzal a megokolással, hogy a három panaszos államférfi közéleti múltja annyira ismeretes az egész ország előtt, hogy a tárgyalás megtartását, a vádlott önként megadott elégtétele után a közérdek nem kívánja, elejtette a vádat, mire a törvényszék megszüntette a további eljárást.²¹⁰

Habár úr maga azt vallotta, hogy panamás rágalmaid nem ő találta ki. hanem csak kompilálta megjelent újságcikkekből. Ez a vallomás, hogy csak újságcikkeket adott ki Habár Mihály a maga könyvében, igen meggyalázó erővel bír azokra a hírlapokra nézve, melyeket a pör vád-

²⁰⁹ A Nap. 1910. december 22. 9 lap.

²¹⁰ Magyarország. 1911. január 17. 14 lap.

lottja forrásul használt könyvéhez. Mert hiszen kiderült, hogy nemcsak minden vádja hazug, hanem, hogy éppen ellenkezője igaz annak, amit állított. Mily iszonyú kritikája ez némely hírlapnak, mely csepenként, kanalanként, nap-nap után adja be az ölö mérget, melyet aztán Habár úr összeszed, gondosan egy mederbe gyűjt és dézsaszám adja be újra a közönségnek.

Ez, az eset is bizonyítja, hogy a hírlapok rosszindulatú pletykákból, félretett részletekből, sértett érdekekből eredt boszszuhól terjesztett hazugságokból, szenzációkat hevenyésznek, bizonyítékok, — alapos adatok, — jóhiszeműség nélkül.²¹¹

A budapesti esküdtbíróság 1912. november 20-án tárgyalta azt a rágalmazási sajtópört, amelyet Tisza István gróf indított meg a nemzetközi szocialisták lapja, a Népszava ellen. A lap ez év elején közölt cikkében azt írta, hogy Tisza István geszti uradalmában 30 cseléd betegedett meg, inert Tisza István nem adott nekik iható vizet. Ez nem volt véletlen baleset, hanem tudatos gonoszság, mert a választói jog e konok ellensége, akinek cselédjeiről gondoskodnia kellene, a családjával együtt ásványvizet iszik, de a cselédeit a baromnál is kevesebbre becsüli, cselédeit nem tartja embernek. Tehát a geszti birtokon történt „mérgezés“ a geszti uradalom viszonyait tükrözi vissza. A sajtójogi felelősséget Steinbeiger Béla csepeli könyvkötősegéd vállalta. A főtárgyaláson Mikovich Lajos dr. bíró elnökölt, mellette mint szavazóbírák Saly Dezső táblai és Horváth Sándor dr. törvényszéki bírák foglaltak helyet. A főtárgyaláson jelen volt Tisza István gróf maga is, ki a perbeszédnek során igen mély hatást keltett, férfiasan önértetes és férfiasan mértéktartó nobilis vádbeszédet mondott. A főtárgyaláson kihallgatott tanúk — a geszti környék intelligenciája köréből többen és az uradalmi alkalmazottak egyaránt — szinte tüntető melegséggel tettek vallomást arról, hogy Tisza István gróf uradalmában a cselédséggel szemben a legnemesebb humanizmus nyilvánul. Az esküdtek megállapították, hogy a cikk szerzője vétkes a rágalmazás sajtó vétségében. A törvényszék azután kihirdette az ítéletet, mellyel a vádlottat 3 havi fogházra és 500 korona pénzbüntetésre ítélte. Kötelezte a bíróság a Népszava kiadóját az ítéletnek a Népszava című lap vezető helyén teendő közzétételére.²¹²

1909. október 22-én az Államvasút sajtópörtét tárgyalták. A Népszava 1908. augusztus 27-én megjelent számában azt írta az Államvasút balparti üzletvezetőségéről, hogy főbb tisztviselőinél pénzért lehet áthelyezést kieszközölni. Az Államvasút igazgatóságának felhatalmazására az ügyészség sajtópört indított Garami Ernő szerkesztő ellen, aki a cikk szerzőségét ehállalta. Az esküdtbírósági tárgyaláson Garami Ernő kijelentette, hogy cikkét téves információ alapján írta és ezért bocsánatot kér. Dr. Lubi Gyula, az Államvasút jogi képviselője erre kijelentette, hogy a vádlott meg-

²¹¹ Budapesti Hírlap, 1910. június 28. 1-2 lap.

²¹² Az Újság. 1912. november 20. 20-21 lap.

büntetését nem kívánja. Minthogy a királyi ügyész is elejtette a vádat, a bíróság a további eljárást megszüntette.²¹³

A „Poporul Roman“ című Budapesten megjelenő románnyelvű lap, az 1909. év február havának egyik számában „Sigiescu ügye“ cím alatt azt írta Sigiescu József dr. orsz. gyűl. képviselőről, hogy IV. osztályos polgári iskolai tanuló korában esernyőt lopott. Állítása valódiságának bizonyítására Terán János oravicai könyvkereskedőre és Ghitdin András karansebesi esperesre hivatkozott. Sigiescu felkérésére a megnevezettek írásban kijelentették, hogy a vád nem igaz. A hírlap azonban ezekután sem volt hajlandó cáfolatot tenni. Mire Sigiescu József sajtópert indított a szerző Molin Romulus joghallgató ellen. A június 23-iki (1910) tárgyalásra a felek nem jelentek meg, mert időközben Molin bocsánatot kért Sigiescutól és így Sigiescu visszavonta panaszát. A bíróság ennek következtében Molin ellen a további eljárást megszüntette.²¹³

Az „Országos Újság“ című hetilap 1909. év augusztus 3-án és 10-én megjelent számaiban erős támadást intézett Rettelheim Miksa és Társa váci körúti norinbergi kézmű és játékaru nagykereskedő cég ellen, akiket azzal vádolt meg, hogy silány német, osztrák gyártmányokat tartanak raktáron és ezeket drága pénzen rásózzák a magyar kereskedőkre. Megvádolta azzal is, hogy a kormánytól félmillió értékű vasúti elárúsítóhelyeket panamázott ki és hogy az iparpártolást megszégyenítő és gyalázatos módon kultiválja. A közleményért a nevezett cég tagjai. Hirschfeld Mór és Kammer Rezső rágalmazási sajtópert indítottak a hetilap ellen. Az inkriminált közleményért a felelősséget Láng Egon szerkesztő vállalta magára, akit rágalmazás sajtóvétségéért vád alá is helyeztek. A tárgyaláson a vádlott kijelentette, hogy a cikket téves információk alapján írta és ezért a személyesen megjelent főmagánvádlóktól bocsánatot is kért. A főmagánvádlók a bocsánatkérés után panaszukat visszavonták, mire a bíróság Láng Egon ellen a további eljárást megszüntette.²¹⁵

A Magyarország 1910. április 5-én egy nyilatkozatot tett közzé, mely szerint: „A Magyarország 1907. február 26-iki számában — Vád Lengyel Zoltán ellen — címmel közlemény jelent meg a — Független Magyarországból átvéve, mely közleményben megjelentek miatt Lengyel Zoltán ellenünk sajtópert indított. A közleményben Lengyel Zoltán ellen személyes sértés a mi részünkről nem foglaltatott, miután pedig időközben meggyőződünk róla, hogy az átvett közlemény tartalma a valóságnak meg nem felel, azt a maga egészében visszavonjuk“.²¹⁶ Lengyel Zoltán a Magyarország nyilatkozata után a sajtópert visszavonta.²¹⁷

²¹³ Pesti Napló. 1909. október 22. 12 lap.

²¹⁴ Magyarország. 1910. június 23. 10 lap.

²¹⁵ Magyarország. 1910. április 15. 16 lap.

²¹⁶ Magyarország. 1910. április 5. 16 lap.

²¹⁷ Magyarország. 1910. április 17. 16 lap.

Az egyetlen védőeszköz, a sajtóper, nem sokat segített, mert ezek a perek oly sokáig húzódtak, hogy mire kitérték a tárgyalást, a szenvedő fél esetleg már erkölcsi halott volt, s sokszor a kései reputáció sem segített. Így hoznak ítéletet egy 1908-ban megindított sajtóperben, 1912. szeptember 14-én és szeptember 20-án 1909-ből származóban. Désy államtitkárnak 1910-ben indított perében 1912. június 25-én hoztak ítéletet. 1912. június 27, szeptember 5, október 5 és november 10-én, ugyancsak 1910-es sajtópereket intéznek el. Egyébként is a sajtóperi eljárás arra nézve, aki a rágalom és becsületsértés ellen bírói oltalmat keres, minden körülmények közt, erkölcsi és izlésbeli kálváriát jelent, bármi legyen a pör vége.²¹⁸ Sokszor a becsületében megtámadt politikusnak nincs türelme a hosszadalmas sajtóper útján kérni elégtételt, hanem ön maga akar azonnal ítélezni. Ennek következménye azután, általános felháborodás minden hírlapban, pártállásra való tekintet nélkül. Így történt Nagy Sándor munkapárti képviselő esetében is. Nagy Sándorról a Pesti Hírlap csúnya leleplezéseket közölt és ezért a képviselő Légrády szerkesztőt a nyílt uccán megtámadta.²¹⁹ A magánjogi sérelem lehetősége annál nagyobb, minél lassúbb a büntető igazságszolgáltatás menete és így minél később derül ki, hogy a nagyhangú sajtóközlemény közönséges rágalom, vagy becsületsértés, tehát hazugság. Addig, míg az, akit kereskedői hitelében, tisztességében és jó hírnevében támadott meg valamely sajtóközlemény: a büntető igazságszolgáltatás kezéből megkapja a késői elégtételt: erkölcsi vagy vagyoni romlása kérlelhetetlen pontossággal bekövetkezett. Az ily tönkretett exisztenciának azután a sajtóbíróság ítélete nem elégtétel többé, maga a sajtóper pedig kínos és felesleges tortúra. Csak azért veti alá magát a sértett, mert ez az egyedüli mód kínálkozik arra, hogy igazát megkereshesse s a felületesen ítélő világ előtt magát rehabilitálhassa.²²⁰ A hírlapírókból lett államférfiak is fétek volt kollégáinktól, illetve a sajtó hatalmától és nem mertek vele szembeszállni. Lockroy tengerészeti miniszter, aki maga is hírlapíró volt, egy banketten ezeket mondotta a hírlapíróknak: „Szeretem és csodálom Önöket, de egyben félek is önöktől. Irigylem Önöket és irtózom Önöktől. Amikor a kamarában elhaladok Önök előtt, mindig ijedten mondom magamban: ezek az én bírám, az én mestereim. Ha ők megszólalnak, nekünk hallgatni kell. Csak egy mondatot kell leírniok és mi miniszterek

²¹⁸ Budapesti Hírlap. 1912. június 28. 2. lap.

²¹⁹ Budapesti Hírlap. 1912. június 19.

²²⁰ Magyarország. 1909. január 10. Ladányi Béla: A sajtótörvény reformjához. 34. lap.

a földön heverünk és mindazt, amit a szónoki székéből hirdetnek, ők már régen megírtak, mi csak az ő visszhangjuk vagyunk. Miközben a mi legfőbb bíróságunkat, a sajtót köszöntöm, egyben reszketek is előtte.²²¹

Retorzióra, azaz a sajtószabadság megszorítására nem mernek gondolni, mert a sajtószabadság, mint alkotmánybiztosíték, élt az emberek tudatában. Hiszen még élénken emlékeztek Kosuth Lajos híres mondására, melyet 1832-ben Pestvármegye közgyűlésén tartott beszédében mondott: Elvehetnek tőlünk minden szabadságot, csak szabadsajtót adjanak s a szabadságnak nem egy osztályát különösen, hanem egész kedves nemzetemet közösen boldogító fejlődése felől, kétségbe nem esem.“ Az volt a nézet, hogy a sajtó a törvényhozásnak kiegészítő és az alkotmányosság, a szabadság elsődrendű fontosságú intézménye. A végsőkig szembehelyezkedtek volna, minden oly gondolat ellen, amely a sajtó és a törvényhozás között fennálló szabad nexust a legkisebb mértékben is korlátozni akarta volna.²²² A Bach-korszak sajtócenzurája hosszú időkre gyűlöletessé tett, a sajtószabadság megszorítására irányuló minden intézkedést. Így mikor a kormány néhány ellenzéki hírlapot kitiltott a vasúti pályaudvarokról, a kormánypárti lapok is impolitikusnak és oktalannak mondták ezen intézkedést. Az „Az Újság“ még arra is figyelmezteti a kormányt, hogy még egy kormánynak se sikerült a sajtó elleni hadjárat és nekik sem fog sikerülni.²²³ Az „Az Est“ meg büszkén hirdeti, hogy: A sajtó hatalma rettenetes. Mindenhez inkább hozzá lebet nyúlni, mint a sajtóhoz, mert akit közéleti halálra ítélt, azt még Tisza István sem veheti be a pártjába.²²⁴ A sajtó hatalmát kissé túlzó színekkel Nadányi Gyula jellemezte a képviselőházi beszédében:

„A sajtó tudvalevőleg a világ legnagyobb hatalma. Nagyobb mint az osztrák-magyar monarchia, vagy bármely hatalom, mert több katonával rendelkezik, mint a világ összes hatalma, több pénzzel, mint az összes bankárok, mert övé a közvélemény. A sajtó oly hatalmas, hogy betör bástyákat, megreszkedtetni az uralkodók trónjait, élőket tesz halottakká és halottakat halhatatlannokká, mert a sajtó a közvélemény. A sajtószabadságot ezért meg kell őrizni minden körülmények között.“²²⁵

²²¹ Jules Claretie: La vie à Paris.

²²² Képviselőházi Napló 358. orsz. ülés 1912. március 6. Gróf

Battyány Tivadar beszéde XV. k. 329 lap.

²²³ Az Újság. 1912. június 29. 1—2 lap.

²²⁴ Az Est. 1912. június 11. 1 lap.

²²⁵ Képviselőházi Napló. 327. orsz. ülés. 1912. január 17. XIV. k. 187 lap.

A sajtó bármily jellegű megszorítása mennyire népszerűtlen volt, mutatja az, hogy mikor a Népszavát teljesen jogosan néhány napra betiltották, az eredmény 3000 új előfizető lett.²²⁶ A kormányok egyetlen védelme az volt, hogy naguk is szolgálatukba fogadtak hírlapokat, akár úgy, hogy alapították, akár úgy, hogy megvásárolták azokat.

A sajtónak ezen időben külföldön is nagy volt a hatalma; így pl. Németországban egy híres pernél nagyon sokan voltak, mire a tárgyalás elnöke Brieskorn azt mondta: „Akkor a sajtónak ki kell mennie,“ mire a hírlapírók többet nem jelentek meg és nem írtak a perről. Brieskorn bocsánatot kért a sajtótól.²²⁷ Midőn Horvátország királyi biztosa (Cuvaj) ellen a Pesti Hírlap több támadást intézett, akkor Cuvaj több pontban igyekezett menteni magát a vádak alól.²²⁸

A sajtó ezen nagy hatalmának s erejének, valamint azon ténynek, hogy tömegmozgató elvek propagálásának a sajtó az egyetlen útja és módja, a következménye az lett, hogy minden nevezetesebb egyén, társulat, csoport, vagy intézmény igyekezett a maga diktatúrája alá vonni a magyar hírlaporgánumot. Aki valamely okból politikai hatalomra törekedett, azt azzal kezdte, hogy egy hírlapot alapított, vagy egy hírlapot saját szolgálatába állított. így nem egyszer fordult elő, hogy a magyar sajtó politikai eszköz lett és nem önmagáért szervesen élő intézmény. 1912-ben mind gyakrabban fordul elő, hogy politikusok egyik napról a másikra, hírlapírókká, sőt hírlapvezéreké lettek. Nekik a sajtó csak eszköz volt az érvényesülésre és mivel az érvényesülés rajok nézve csak párkeretben volt lehetséges, ennél fogva kiszolgáltatták a hírlapot is a pártnak. Ők a párt nézőpontjából Ítélik meg mindazt, amit egy hírlapnak napról-napra meg kell Ítélnie; politikát, irodalmat, tudományt és művészetet is. Ezen írástudatlan írók diktálják a sajtónak a törvényeket, minek következményeként a sajtóba is betört a nagyképű tudatlanság, mint a politikába. S egy lap mennél inkább érzi belső tartalmának sivárságát, annál hangosabban kénytelen deklamálni.²²⁹ Nemcsak a szélsőséges Népszava, hanem még a pártonkívüli hírlapok hangja és tónusa is minden kritikán aluli. Ellenfél ócsárlása, leleplezése, szidalmazása, érzelmes jelenetek leírása, szenzációk éles színben való

²²⁶ Népszava. 1912. július 3. 9 lap.

²²⁷ Pesti Hírlap. 1912. július 10. 22 lap.

²²⁸ Pesti Hírlap. 1912. július 10.

²²⁹ A Budapesti Hírlap véleménye. A műveltség ereje című vezércikkben. 1912. július 7. 1—2 lap.

megvilágítása váltják fel egymást. Időnként a hírlapok egymást is támadják, mint a koncon marakodó vadak. A konc a mindenkori nagy nyereség. Az anyagi érdek a legfontosabb, amit mutat az, hogy a lepéznelt hírlapok mindenkor készek előbbi álláspontjukkal ellenkezőt hirdetni. (Friss Újság). Az anyagi hasznot legjobban a népszerű közjogi követelésekkel érték el. E közjogi követelésekről Andrassy Gyula is azt tartotta, hogy erőszakos eszközökkel kiirtani vagy megnyomorítani nem lehet, de nem is kívánatos. Értékeknek tekintette azokat, a nemzet jövő fejlődése szempontjából, szent dolognak, amelyhez brutális eszközökkel hozzányúlni nem illik s nem is szabad.²³⁰ Ezen követeléseket erősítik a pártokivüli lapok is, hiszen azért nem csatlakoznak nyíltan egyik párthoz se, hogy minél több olvasójuk legyen, vagy pedig mert hirdetőikre kell tekintettel leniök. (Pesti Hírlap.) A pártokivüliség éppen nem jelent kritika gyakorlását, sőt teljes kritikálanságot, mert a hírlap mindig úgy ír, ahogy a helyzet kívánja és hogy lehetőleg mindenki megtalálja benne a neki megfelelőt. Éppen ezért kell színlelnie. így a sajtó legnagyobb része pusztító, romboló munkát végzett és ez főleg az akkori nemzedék ízlésének helytelen irányba való terelésében mutatkozott. Az akkori hírlapok ugyan azt hirdették, hogy a sajtó nem irányít közvéleményt, hanem a közönséget informálja, közvéleményt fejez ki.²³¹ A hírlapok nem azt mondják, amit ők akarnak a közönség szájába adni, hanem azt, amit a közönség általános hangulata ad az ő szájukba.²³² Valójában a sajtó befolyásolni akarja a közvéleményt, tehát a nemzet akaratának és elhatározásának egyik legtöbb kialakítója, mert az akkori nemzedéknek, szinte egyetlen szellemi és lelki tápláléka volt a napi sajtó. Ki milyen lapot olvasott öntudatlanul olyanná formálódott, egész gondolkozási módja, politikai felfogása, erkölcsi érzéke, sőt még beszéde is. Csak kevesen voltak, kik az általuk olvasott lapoknak szellemi hatalmával szemben megtartották a maguk független gondolkozását, de még ezek is érezték befolyását. A sajtótól kitermelt ferde ízlést, mi sem jelöli jobban, mint az a tény, ha valamely hírlap, nem a sajtó komoly hivatását, hanem a mindenáron való szenzáció keresését teszi feladatává, sokkal könnyebben tesz szert nagy olvasóközönségre, még akkor is, ha megbízhatatlannak bizonyul. Ez az oka annak, hogy még a komoly alapon keletkezett politikai hírlapok is hajlanak a túlzásokra, a szenzáció hajhá-

²³⁰ Gratz Gusztáv: A dualizmus kora II. k. 80 lap.

²³¹ Alkotmány: 1912. július 7. 9 lap.

²³² Pesti Hírlap. 1912. június 29. 12 lap

szatra, a becsületben való gázolásra.²³³ Nem ismertek tekintélyt a mindenkori érdekeknek megfelelően alakították át az erkölcsi elveket, a nagy és nemes ideákat és fogalmakat, Ha kell a gyilkos mártír, a gyilkosság hazaszeretet, az önfeláldozás önzés és hatalomvágy. A sajtó ilyenmű eldurvulása nemcsak nálunk, hanem egész Európában fenyegető méneket öltött. Ezért a pápa Merry del Yal kardinálishoz intézett levelében erősebb rendszabályokat sürget a lapokkal szemben, inert mint kifejti, a sajtó megzavarja az isteni vilárendet és szertelenségével a nép egészséges gondolkozását megmérgezi.²³¹

Míg a sajtószabadsággal szemben mindenki a fellétlen tiszteletet hangsúlyozta, addig a sajtó munkásaival, az újságírókkal szemben szkepszis, bizalmatlanság uralkodott, ha nem is a fórumon künn, de pro doro interim. Általános volt a vélemény, hogy a sajtószabadság magasztos elvét épen a sajtó tényleges munkásai befolyásolják kedvezőtlen irányban és hogy azok a hibák, visszaélések és kinövések, amelyek a sajtószabadsággal nálunk is és másutt is kapcsolatosak, elsősorban a sajtó munkásainak tanultságával, tudásával, etika és erkölcsi súlyával függnek össze. Pedig nem a sajtó munkásaiban rejtett a hiba, hanem abban, hogy a birlapírók anyagilag s ennek következtében erkölcsileg is függték a íap tulajdonosától, azaz a tőke képviselőjétől. A hírlapírók jogi helyzete nem volt rendezve és ennek következtében teljes anyagi és erkölcsi bizonytalanság a sorsuk. Így pl. az egyik hírlap egy kiváló hírlapírót elbocsájtott és még a három hónapi felmondási időt sem kapta meg, — mint az kitűnik Farkas Pál munkapárti képviselő interpellációjából. Az illető hírlapíró pert indított, de elutasították keresetét azzal a megokolással, hogy a hírlapíró kereskedősegéd, menjen tehát az iparhatóságához. a többi kereskedősegéddel együtt. Tehát a lapkiadó üzleti érdeke, vagy más érdeke, vagy egy szeszélye következtében a hírlapírót egyszerűen kidobhatták minden kártalanítás nélkül. Az akkori jogviszonyok tehát a hírlapíróknak nem adták meg az anyagi függtelenség biztosítékát, nem védték meg a családapákat a máról-holnapra való kidobás ellen. Így érthető, hogy ezen írók erkölcsi és etikai függtelenségérzete nem volt oly erős. mint azt a sajtó hivatásának szempontja kívánna és követelne. Ideális az lett volna, hogy a sajtó minden munkása a maga erkölcsi felelősségének tudatában dolgozzék, dolgozzék abban a tudatban, hogy a nagy tömegek felvilágosításával becsületesen tartozik, hogy ő nem magán vagy

²³³ Budapesti Hírlap. Nemzetnevelés c. vezércikk 1912. augusztus 18.
1—3 lap.

²³⁴ Függtelen Magyarország. 1912. szeptember 7. 6 lap.

partikuláris érdekek szolgálatában áll, hanem a legmagasabbnemzeti érdekeket kell keresztülvinnie. Ez azonban nem így volt. Az írói gárda üzleti szempontoknak volt kiszolgáltatva. Ezen napokban történt, hogy a Pesti Naplónak egész szerkesztősége kénytelen volt kivonulni, sztrájkanyára menni, 26 ember ment sztrájkanyára, közöttük a magyar szellemi élet igen értékes és igen kiváló emberei. És miért? Olyan csekély fizetésemelésért, hogy egy ilyen — egyesekre tökéletes anyagi romlást hozó lépést nem is tett volna indokolttá. De indokoltta tette azt az elkésredés, hogy akkor amikor a legradikálisabb demokráciát hirdető lapot szolgálják és a kiadónak egyetlen vezércikk sem volt elég éles, vad és lázító ahhoz, hogy a tömegeket felzúdítsa és az előfizetőket szaporítsa, addig a munkabér nem lehetett olyan kicsi, hogy azt a kiadó ne sokallotta volna ezen lázító és radikális demokráciát hirdető vezércikkek íróitól.²³⁵ Tehát a hírlapírói hivatás jogviszonyai annyira rendezetlenek voltak, hogy anyagi érdekük és ezzel kapcsolatosan természetesen erkölcsi függetlenségük sem élvezte a sajtószabadság érdekében feltétlenül kívánatos védelmet. A sajtó és közvélemény ily szoros kapcsolata, az akkori hírlapok pártállása és politikai célja, a közjogi harcok ki mélyítése, a nemzeti követelések megerősítése, Tisza István alakjának gyűlöletessé tétele, megadja Kovács Gyula felmentésének igazi okát.

A MERÉNYLET AZ EGYES HÍRLAPOK TÜKRÉBEN

Budapest.

Az országgyűlés függetlenségi és 48-as pártnak, Kossuth Ferenc, Apponyi Albert vezetése alatt állott részének a közlönye. A párt félhivatalosa volt. Olvasóközönsége ennek a pártnak különösen vidéki publikumából rekrutálódott. Hírlaptársai sokszor, mint Apponyi lapját emlegették, ez azonban csak annyit jelent, hogy Apponyi, nézeteit rendesen ezen lap hasábjain fejtegette. A lap naponként 42.000 példányszámban jelent meg,²³⁶ egy-egy szám ára helyben 8 fillér, vidéken 10 fillér volt. A lap a Wodianer F. Fia nyomdavállalat tulajdona volt, így anyagilag rendezett körülmények között, teljesen a felelős szerkesztő Szatmári Mór függetlenségi párti képviselő intencióit követhette. Ez alapon a lap mindent a párt érdekének szemszögéből néz és tudósításainak

²³⁵ Farkas Pál interpellációja. Képviselőházi Naplók. 1912. február. "L. XIV. k. 519—521 lap.

²³⁶ A lapok példányszámának megállapításánál saját bevallásukat vettem alapul és ezért mindegyikből 25 százalékot levontam.

íze és célja, hogy különösen a párt vidéki tagjait meggyőzze, a párt tetteinek helyességéről, igaz és hazafias voltáról. Rendszerint az érzelmekre akar hatni és nem az értelemre. Mivel főleg a vidéknek hszél, könnyebben követhet el hamis beállításokat, mert a fővárostól *távol* nehezebb, sokszor lehetetlen az ellenőrzés. Jelen estünkben is mindezen szempontokat végigkísérhetjük. A merénylet okát Tisza István és a munkapártra hárítja azal, hogy Tisza embertelen cinizmussal s a munkapárt szervezett kegyetlenséggel izgatta már napok óta a szenvedélyeket. A házelnök tettei az országot védtelenné tették ellenségeivel szemben. Mindez olyan szenvedélyt váltott ki, mely szertelenségbe tévedt. Tisza István tehát nem mártír, mert valójában ő az igazi oka annak, ami történt. Ez az álokoskodás egyik láncszeme csak Tisza alakjának befeketítésére. A merénylet leírásánál főleg arra tér ki, hogy a munkapárti képviselők milyen vérszomjúsággal rúgták, verték és taposták agyon a vérében fetregő és haldokló Kovácsot.²³⁷ Ez az igen kiszínezett és túlzott leírás már veszélyes argumentum, mert az alapja igazság és így az egész igen valószínűnek látszik s felette alkalmas a szegény haldokló iránti sajnálat és ellenfelei iránti gyűlölet felébresztésére. Még Tisza nyugalmat is bűnéül róttá fel, vádolva, hogy amikor még a kiömlött vér ott gőzölgött a padok alatt, akkor első teendője az elnöki székéből „undorító tirádákat zengeni saját dicséretére.”²³⁸ Az igazság pedig az, hogy az elnök csak annyit mondott, hogy ez egy szerencsétlen örültnek tette volt. Önmagáról egyáltalán nem beszélt. Tisza István különben sem igyekezett soha személyi előnyököt nyerni, sőt mint ezen esetünkben is megfigyelhetjük, ha úgy látta, hogy hazájának szolgálhat, népszerűségét is feláldozta; mint buzgó kalvinista, mint maga Kálvin is, a népszerűséget semmibe se vette. A hazugságok e láncolatát pedig azzal tetézte be a lap, hogy Tisza István hősies magatartását és nemes nyugalmat egyszerűen agyonhallgatta, helyette hátborzongató hangon írta le, hogy miként haldoklott Kovács Gyula, miközben a szanatóriumba szállították.

„Mikor viszik Kovácsot, halálveríték lepi el arcát, állának gödrében összegyűlt a víz, arca ólomszínűvé válik, jobbkeze görcsösen megrepeg. A haldokló borzasztó látványa, már szinte elviselhetetlenné válik. Meglett férfiak zokognak.”²³⁹

Az utca tömege midőn a hírt meghallotta, fölzúgott: „Vesz-

²³⁷ 1912. június 8. 2 lap.

²³⁸ 1912. június 8. 2 lap.

²³⁹ 1912. június 8. 12 lap.

szen Tisza! Éljen Kovács Gyula! Éljen a harcoló ellenzék!”²⁴⁰ Miután ez utóbiakat kivülről csak egy hírlap említi, tehát ez nyilvánvaló tényferdítés. Rögtön megláthatjuk az egész tudósítás tendenciáját e pár szóból, amit a nép szájába adott: „Vesszen Tisza! Éljen a harcoló ellenzék!” Az érzelmi tudósítás pedig folytatódik. Kovács Gyula midőn a műtét után eszméltre tért, csak akkor nyugodott meg, amikor megnyugtatták, hogy Tisza sértetlen maradt.²⁴¹ A beteg képviselőt az ország minden részéből virágokkal és üdvözlő táviratokkal árasztották el.²⁴² Természetesen itt meg a Tisza Istvánt üdvözlőkről, sőt a király üdvözlétéről is hallgat. Leköszölte ellenben inámi cselédségének a szerkesztőséghez írt levelét, amelyben elmondták, hogy (Kovács jó gazda és milyen emberségesen bánt velük.²⁴³ A soproni ipari munkások is levelet küldtek a szerkesztőségbe, amelyben Kovácsot úgy ünneplik, mint aki vérét és életét áldozta hazánk összetört alkotmányáért, megtörve a zsarnokok hatalmát.²⁴⁴ Ez a levél bizonyítéka annak, hogy mennyire befolyásolták akkor az embereket a hírlapok, jelen esetben a Népszava. A Budapest ezt a levelet azzal a céllal közölte, hogy lám, így gondolkozik a nép is! — Hangoztatta, hogy míg Ertsey Péter ellen nemcsak, hogy vizsgálatot nem indítottak, hanem el is tussolják a dolgát, addig Kovács Gyula ellen felháborító tendenciával folytatták a nyomozást.²⁴⁵ A lap nincs tekintettel arra a jogi tényre, hogy aki ellen kellő ok hiányában az ügyészség nem emel vádat, az ellen nem lehet vizsgálatot indítani. Ez történt Ertsey ügyében. A nyomozás alapos volt, de csak a szokásos jogi keretek és megengedett körülmények között. Jellemző, hogy a Budapest a fenti állítását semmivel sem alapozta meg, hanem csak egyszerűen belevetette azt az olvasóközönség tudatába. Az augusztus 7-i vizsgálóbírói

²⁴⁰ 1912. június 8. 12 lap.

²⁴¹ 1912. június 8. 12 lap.

²⁴² 1912. június 9. 8 lap.

²⁴³ 1912. június 16. 9 lap.

²⁴⁴ 1912. június 16. 10 lap. „Nagyságos Urunk! Mélyen meghatott bennünket a hazaszeretnek az a lángoló melege, mellyel Nagyságod vérét és életét áldozta hazánk összetört alkotmányáért. Csodálattal bámuljuk azt a férfias erőt és bátorságot, mellyel a királynak, az országnak a figyelmét ráterelte az apró zsarnokok gyászos munkájára. Ez a csodálat és szeretet arra indít bennünket, hogy forró imádsággal kérjük az egek Urát, adja vissza Nagyságodnak életét és engedje, hogy vértanúságából fakadjon áldás szegény országunkra, átok a zsarnokra!...”

²⁴⁵ 1912. június 22. 10 lap.

végzés után azt írta a hírlap, hogy ily jellegű végzés után mindenkit szabadonbocsátottak volna, csak Kovács Gyulával nem tették ezt. Ugyanakkor a képviselőházban ülő és browningból lövöldöző, továbbá magát meglőtt és elesett embert rugdaló és ütlegető hősök ellen mégcsak eljárást sem indítottak.²⁴⁸ Ezen váltoatlanság vakmerő állításának cáfolatáról elég itt idéznünk a Bp. 160. §-t, mely szerint: „Ha a vizsgálóbíró elrendeli a vizsgálatifogság megszüntetését és ehhez az ügyész hozzá nem járul, a vizsgálóbíró haladék nélkül legfeljebb 24 óra alatt kikéri a vádtanács határozatát s addig míg erről nem értesül a szabadlábrahelyezést felfüggeszti.“ Október 25-én azt írja a Budapest: „Mint teljes hitelességgel értesülünk, Kovács Gyula számára a lejáró terminus a szabadulást hozza. Az igazságügyi orvosi tanács döntése ugyanis helybenhagyja a törvényszéki orvosszakértők véleményét.“²⁴⁷ A döntés ekkor még azonban meg sem történt, amit maga ugyanez a hírlap is igazolt, amikor október 26-án azt írta, hogy ma volt a döntés és hogy még titok az eredmény.²⁴⁸ Mi volt hát a célja ennek a hamis közleménynek? Valószínűleg erkölcsi presszió az igazságügyi orvosi tanács tagjaira, másrészt Kovács Gyula szabadulása hírének keltése, melynek ellenkezője majd az igazságtalanság látszatát kelti. A Budapest szerint a Kovács ügy hátterében a kormány áll s ez az ügyből politikai tőkét kovácsol. Ezért kell Kovács Gyulának, ki már 5 hónapja vizsgálati fogságban van, holott a bűnvádi perrendtartás három hónapban állapítja meg a vizsgálati fogság maximális idejét, — a törvény világos rendelkezései ellenére még tovább is vizsgálati fogságban lenni, mert a kormány célja az, hogy Kovács a főtárgyalást a fogházban várja be.²⁴⁹ Itt a lap, miután úgy látta szükségesnek, csak a felét vette, az idevonatkozó rendelkezésnek, mely valójában így szól: „Ha szökés veszélye forog fenn, a vizsgálati fogság ideje 3 hónap. A vádtanácsnak azonban joga van azt nyomós ok alapján hónapról-hónapra meghosszabbítani.“²⁵⁰

December 16-án a törvényszéki tárgyalás első napján, felszóllította az esküdteket, hogy az igazság és az emberiség nevében hozzák Ítéletüket; Kovács Gyula tettéért csak a tömegszenvédelem lehet felelős. A közvélemény már réges-régen fölmentette minden bűnügyi következmény alól a júniusi alkotmánymerénylet egyetlen súlyos áldozatát. Annál is inkább, mert Kovács Gyula

²⁴⁵ 1912. augusztus 5. U lap.

²⁴⁷ 1912. október 25. 21 lap.

²⁴⁸ 1912. október 26. 13 lap.

²⁴⁹ 1912. október 30. 14 lap.

²⁵⁰ Bp. 159 §.

golyója csak önmagában okozott kárt, ő már eleget szenvedett, mert a nyomozást vezető hatóságot pártos politikai tendenciák hajtották és így Kovácsot a vizsgálat egész kálváriáján végigvezette.²⁵¹ Itt csúcsosodik ki 7 hónapi tudósításaiknak következetes tendenciája t. i. az, hogy szánják meg Kovács Gyulát, az embert, mert ő csak az alkotmányért tette mindezt. Burkolt célját még mindig nem árulja el, t. i. azt, hogy nem Kovács Gyula az ember a fontos, hanem Kovács Gyula, a párt képviselője, Tisza ellenfele, Azt sem árulja el, hogy azért fonták szorosán egybe Kovács Gyula alakját, az alkotmányvédő szerepével, az alkotmánytípró zsarnok megfenyítésével, hogy Kovács Gyula felmentése a párt diadala és Tisza és pártjának megalázása legyen. Ugyanekkor a kormányt vádolta azzal, hogy az ügyből mindenáron politikai pert akar csinálni és nem vette észre, hogy ezt az állítását semmi észszerű ok nem támogatta. A felmentés után már nyíltan és diadallal hirdette, hogy ez politikai per volt, megfeledezett teljesen még csak egy nappal előbb mondott szavairól: „Ez a pör Kovács Gyula ügye s nem az ország és Tisza István pöre.”²⁵² Azt hirdeti, hogy: „Ebben a perben nem Tisza István és (Kovács Gyula, de nem is a büntető jogszolgáltatás és egy delikvens, hanem egyedül és kizárólag az ezer esztendőös magyar alkotmány szent és sérthetetlen épségének problematikussá tétele várta a döntést.

Az esküdtek tehát azt mondták ki, hogy a magyar alkotmány veszélyeztetett épségének védelmére bárkivel szemben is fegyvertfogni: nem bűn. Ebben az ítéletben az egész józan és elfogulatlan közvélemény Tiszának és rendszerének elmarasztalását látja.²⁵³ Majd Kovács ünnepeltetését írta le, míg Tiszának a Házban való ünnepeltetéséről nem írt.

„Éljen Kovács Gyula, éljen, kiabálták az utcán mindaddig, míg kocsija be nem fordult egy mellékutcába.”²⁵⁴ Kovács Gyula felmentése megmozgatta az ország szívét és mindenütt, ahol csak egyetlen ellenzéki polgár él is, élénk és meleg visszhangra talált az az ováció, amellyel a hetedfél hónapig meggyötört képviselőt szabadulása után fogadták. A legkülönbözőbb vidékekről üdvözlő sürgönyökkel és expresszevelekkel halmozzák el Kovács Gyulát. Riadó lelkesedéssel fogadta otthon az ő népe. Boldog volt, aki csak közelébe is juthatott. A cselédsége még a ruháját is csókolta és vége-hossza nem volt a nagy és zajos ünneplésnek. A gyomai választók is üdvözlőtáviratot küldtek.”²⁵⁵

²⁵¹ 1912. december 17. 2—3 lap.

²⁵² 1912. december 17. 3 lap.

²⁵³ 1912. december 18. 1—2 lap.

²⁵⁴ 1912. december 18. 11 lap.

²⁵⁵ 1912. december 19. 5 lap.

Nemcsak tollal, hanem a nagy tömegek psychéjéhez még jobban hozzáférkező írónnal is, politikai karikatúrával szállt sikra a kormány ellen.

MAGYARORSZÁG

A függetlenségi párt nemzeti irányú követeléseinek (Justh Gyula irányja) radikálisabb szárnyát szolgálta. A lap magát bátor és szókimondó orgánumnak jelöli, valójában azonban csak durva.

„Egy hete, hogy a Magyarországot nem szabad a pályaudvarokon árusítani, azóta jóval nagyobb példányszámban kapkodta el a közönség. Özönével kapjuk a leveleket, melyek a hazafias közönség üdvözlétet tolmácsolják nekünk, amiből megítélhető, hogy a közönség, a bátor, szókimondó és független újságokból akar ezentúl is értesülni a politika eseményeiről.”²⁵⁸

A társadalom minden rétegében olvasták. Főszerkesztő és tulajdonos Holló Lajos ellenzéki képviselő, a független és 48-as párt alelnöke. Felelős szerkesztő Lovászy Márton, függetlenségi képviselő. A közgazdasági részt Lázár Pál (ugyancsak függetlenségi képviselő) szerkesztette. Naponként 37,500 példányszámban jelent meg, egy-egy szám 8 fülébe került.

Érezhető, hogy három ellenzéki képviselő irányítja ezt a lapot. Az akkori eldurvult parlamenti életnek méltó pendentje. Példátlanul durva hangon vádolja Tisza Istvánt, a bihari őryöngöt, a zsarnokot játszó geszti komédiást, a lelketlen cinikus embert, hogy lerombolta az alkotmányt s ezzel előidézte Kovács Gyula kétségbeesett tettét és mártíromságát.

„Szörnyűség tolu szörnyűségre, borzalom követ borzalmat, mióta a bihari őryöngő szuronyok védelme alatt hozzáfogott a magyar alkotmány lerombolásához. Mikor a zsarnokot játszó geszti komédiás ma reggel kivette rendőreivel az egész magyar ellenzék, berohant a terembe Kovács Gyula képviselő s az elkeseredés extázisában az izgatottság roppant paroxizmusában revolverből háromszor rálőtt Tisza Istvánra. A kormány bérenceinek cinikus bandája műharagnak csúfolja az ellenzék felháborodását.²⁶⁷ (Tisza a lelketlen gonosz cinikus ember visszaült elnöki székébe: Csendet kérek — rikácsolt vadul.²⁶⁸)

Tisza bátor viselkedéséről mit sem tud, sőt azt írja, hogy ő, aki nyugodtan, egy arcrándulás nélkül, sőt kéjelegve tudná vé-

²⁵⁴ 1912. június 16. 13. lap.

²⁵⁵ 1912. június 8. 3-4. lap.

²⁵⁶ 1912. június 8. 5. lap.

gignézni miként ölnek meg szemeláltára százakat, csak önmagát érezze biztonságban, megriadva ugrott fel a lövés zajára, homlokán kivert a halálveríték, kétségbeesetten támolygott s halálsápadtan rogyott vissza karosszékébe. A veszedelem pillanatában eltűnt az arcáról a színészi póz, de mikor látta, hogy már elmúlt a veszély, hogy Kovács már a padlón fekszik, akkor megint játszott a rettenthetetlen zsarnokot.²⁵⁹ Hogy megingathassa a munkapárt pozícióját, még azt is híreszteli, hogy sok munkapárti képviselő megundorodva Tisza végzetes munkájától, a pártból kilép.²⁶⁰ „Furcsa nyomozás” címén azt közli, hogy a rendőrség nem azt igyekszik kideríteni, hogy Kovács Gyula bűncselekményt követett el és azt előre mefontolt szándékkal tette-e, hanem, hogy van-e a képviselőnek adóssága, vagy sem?²⁶¹ A valóság az, hogy a vizsgálat lévén a kötelessége²⁶², igyekezett kideríteni, hogy nem anyagi okokból követte-e el tettét. A tárgyalás napján szembeállítja Kovács bátor és nyugodt viselkedését, Tisza gőgös, leereszkedő, pózoló magaviseletével. Az Ítéletről azt mondja, hogy ez több volt a pofonnál, ez a szó nemes értelmében vett ítélet volt. Kimondattott ebben az ítéletben, hogy aki a törvényt erőhatalommal hatályon kívül helyezi, az maga is törvényen kívül áll. Nincs egyetlen egy, magát alkotmányosnak nevező ország sem, amelyben a kormány egy ilyen ítélet után a helyén maradhatna és Tisza és Lukács még mindig a helyükön vannak!²⁶³ Itt világosan megmondja, hogy azért csinált az ellenzék az ügyből politikát, hogy a kormány megbuktathassa.

„A tegnap esti verdikt több volt a pofonnál, az ítélet volt. Ki van mondva ebben az ítéletben, hogy aki a törvényt erőhatalommal hatályon kívül helyezi, az maga is törvényen kívül van helyezve. . . . Hogy az ítélet mennyire igazságos, bizonyítja az, hogy a kormány és pártja ezt az ítéletet most sem meri a nemzethez megappellálni. Fogcsikorgatva, elfolytott dühvel, sötét bosszútervekkel eltelve, de belenyugszik a kegyetlen ostorcsapásba, mert ez legalább meghagyja neki a hatalmát, míg a nemzet ítélete nemcsak szégyenteljes megbélyegzéssel jár, de a mindennél kedvesebb, mindent pótló és mindent jóvátevő hatalmat is kockáztatja. Nyugodt lélekkel árulhatjuk, hogy kerek e világon nincs egyetlen egy magát alkotmányosnak nevező ország sem, amelyben a kormány egy ilyen ítélet után a helyén

²⁵⁹ 1912. június 8. 3-4. lap.

²⁶⁰ 1912. június 8. 4. lap.

²⁶¹ 1912. június 15. 8. lap.

²⁶² Bp. 177. §: A vizsgálóbíró hivatalból köteles a való lényállás felderítésére szükséges minden intézkedést megtenni.

²⁶³ 1912. dec. 19. 1-2. lap.

maradhatna. Hogy ezt az ítéletet Lukács, Tisza és társaik szónéklül lenyelik és mintha semmi sem történt volna, megint odaállítják Pavlikot és a zsan-dárokat a képviselőház kapujába: az csak azt bizonyítja, hogy az alkotmányos gondolkozásnak utolsó szikrája is kihamvadt belőlük. Mit lehessen kezdeni az ilyen szerencsétlenekkel? Meg kell várni, míg erkölcsi tetemük teljesen feloszlik és a rothadás befejezett folyamata véglegesen elpusztítja őket.²⁶⁴

A NAP

Főszerkesztő és tulajdonos Braun Sándor, felelős szerkesztő Hacsak Géza. Társadalmi és politikai tekintetben szélsőségre hajlandó, radikális irányú, demokratikus, ellenzéki, szenzációt hajhászó lap. Saját magáról mondja: A Nap hatalmas faktora a nyilvánosságnak, erős kezű harcosa az ország függetlenségi törekvéseinek, mentsvára, védelmezője mindenkinek, akin méltánytalanság esett. Naponként 116,250 példányszámban jelent meg, tehát egyike volt a legelterjedtebb hírlapoknak. Ez mutatja, hogy az olvasóközönség ízlése már mennyire rossz irányba terelődött. Az A Nap ezt az elrontott ízlésű, szenzációkat élvező közönséget akarta kielégíteni akkor, mikor minden rendkívüli, vagy azzá tett eseményt, minél színesebben és legkisebb részletről sem feledkezve meg, igyekezett előadni. Ennek érdekében igen sok rendkívüli kiadást is jelentetett meg. Kritika gyakorlatára egyáltalán nem gondolt, különösen az apró részletek igazságával nem törődött. A fő az volt, hogy egészben egy érdekes és hihető képet adjon.

Esetünknel is csak az örömét érezzük, hogy megint valami különlegeset adhat elő, megrázó, idegzaklató részleteiben. Minden sorából csak az kiabál felénk, hogy: Szenzáció! szenzáció! Ezért nála Tisza István tirannus, aki tízezer szurony és Mannlicher között maga provokálja a politikai gyilkosságot. Ezért viszi el Kovács golyója egy sikoltozó úriasszony kalapjáról a virágdísz, és hogy még rettenetesebb legyen, Kovács egy nagy Browningból lő és nála már nem csak ütlegelik a munkapárti képviselők a haldokló embert, hanem letépi róla kabátját és mellényét. Majd lírai hangon mondja el, mint búcsúzott el Kovács egy utolsó tekintettel környezetétől és az élettől, — pedig mint tudjuk a képviselő nem is volt eszméletnél.

„A magyar képviselőházban ma példátlan, tragikus szenzáció történt. Az erőszak merényletbe fült. . . Kovács Gyula a saját vérében borult arca az országházban. . . Ezt a világraszóló véres eseményét a magyar parlament-

²⁶⁴ 1912. dec. 19. 1-2. lap.

nek és a legdühösebb indulatokig elfajult politikának, amelyet 10.000 szurony és Manlicher provokált itt adjuk riportszerű, megrázó idegzaklató részleteiben.²⁶⁵

„A harmadik golyó a női karzat felé röpült, de senkiben kárt nem tett, csak egy úriasszony kalapjáról sodort el egy virágdísz. . . Kérdéseket intéztek Kovácshoz, aki felelet helyett valami végtelenül fájdalmas szomorúsággal nézett körül. Mintha az öntudat, az élet utolsó borús fellobbanása lett volna ez a tekintet. Ezzel a nézéssel átfogta, magához ölte környezetét. Búcsúzott. . . Kabát, mellény nincs rajta. Letépték a dulakodó munkapártiak. Inge csupa vér. Mindenki sír.²⁶⁶

Az ilyen részlet elferdítések a lapot nem zavarják, nyugodtan állítja pl. azt is, hogy megállapították, hogy egy *hatodik* lövés is történt a munkapártiak részéről.²⁶⁷ Később is minden kis részletet igyekszik közölni az esettel kapcsolatos dolgokról, így pl. hosszasan foglalkozik Kovács életével, betegségével, a vizsgálattal. . . stb., vagyis mindent megtesz, hogy a közönség felfokozott érdeklődését az ügy iránt állandó permanenciában tartsa.

„Katasztrófától tartanak. Ha agyhártyagyulladás lép fel, akkor Kovács menthetetlen, mert állapota életveszélyes. A szanatórium előtt várakozó sokaság eddig azt hitte, hogy Kovács állapota nem veszedelmes. Most az újságíróktól hallották a lesújtó eredményt.²⁶⁸

„A 21-es szobában. — Kovács Gyula mellett ápolónő ül és kölnivizzel törli a mellét és kezét. A jobb szeme kidült, a vérelényomulás kitolta. Az ápolónő kijön: Esméletnél van szegényke, azt mondogatja becsületes ember vagyok, becsületes ember vagvok.²⁶⁹

„Életveszélyes. — Délután 3 órakor a nagybeteg Kovács Gyula állapota változatlan. Esméleténél van, agyhártyagyulladás tünetei nem észlelhetők.²⁷⁰

„Kovács Gyula már felgyógyult és így valószínű, hogy most már beszéltetik a rabkórházba.²⁷¹

Jól értesültségét azonban mi sem cáfolja jobban, mint az, hogy 7-én teljes részleteiben leközli a hullákon végzett sikeres fegyverpróbát, mely szerinte Minich Károly orvosszakértő és Polonyi Dezső védő jelenlétében történt meg.²⁷² A fegyverszak-

²⁶⁵ 1912. június 8. 2. lap.

²⁶⁶ 1912. június 8. 4. lap.

²⁶⁷ 1912. június 8. Második rendkívüli kiadás.

²⁶⁸ 1912. június 8. 7. lap.

²⁶⁹ 1912. június 8. 7. lap.

²⁷⁰ 1912. június 8. 9. lap.

²⁷¹ 1912. július 3. 4. lap.

²⁷² 1912. július 7. 6. lap.

értői szemle azonban csak július 17-én történt meg és nem hullákon, hanem deszkákon próbálták ki a revolvért. A tárgyalás napján azt mondja, hogy itt nem dönthet a rideg paragrafus, csak a lelkiismeret szava. A felmentés után azonban ő maga csudálkozik el azon, hogy az esküdtek nem az öntudatlanság okával mentették fel a képviselőt.²⁷³ A felmentés után, a parlamenti rendőrkordon előtt éljenzették Kovács Gyulát, először Polonyi Géza, majd a tömeg is. Azt nem irta meg, hogy ezt az ízléstelen éljenzést Apponyi Albert ellenezte és csak Polonyi és pár híve követte el.

EGYETÉRTÉS

Főszerkesztő Pap Zoltán, függetlenségi képviselő. Felelős szerkesztő Purjesz Lajos. Szépirodalmi munkatárs Eötvös Károly. Kiadótulajdonos a Magyar Újságkiadó R. T. Naponként 28.500 példányszámban jelent meg, egy egy szám 12 fillérbe került. Függetlenségi párti lap, főmunkatárs Kossuth Ferenc, régi, főképen városi függetlenségi párti olvasó és előfizető közönséggel. Általában véve liberális. Azt hirdette magáról, hogy mindig a nemzeti állam szószólója volt, örökéletű vezérük a halhatatlan (Kossuth Lajos szellemében).²⁷⁵ Jelenős anyagi támogatást kapott hirdetési általányokban az ipari és kereskedelmi üzlet világból, pénzintézetektől.

A régi függetlenségi emberek, komoly erkölcsi alapon állnak, így ez a lap azt mondja a merényletről, hogy azt minden józan embernek el kell ítélnie. Hisz maga a merénylő is Ítéletet mondott maga felett azzal, hogy nyomban maga ellen emelte a megtorló fegyvert.

„A merényletet, mely ma a parlament eseményeibe dörögve szólt bele, el kell ítélnie, minden józan embernek. Az a szerencsétlen képviselő, aki a merényletet elkövette, bizonyára nem volla józan s mégis elítélte, mert hiszen nyomban maga ellen emelte a megtorló fegyvert.”²⁷⁶

Itt az olvasóközönséghez való alkalmazkodást látjuk, viszont annak irányítására való törekvés mutatkozik, mikor okként Tisza István alkotmányértését tünteti fel és Kovács Gyulát mártírrá teszi.

„A merénylő egy szerencsétlen örült. Ezt az ítéletet egy szerencsétlen örült mondotta. Mert, ha van a magyar alkotmány olyan érték, mint egy házel-

²⁷³ 1912. dec. 19. 6-7. lap.

²⁷⁴ 1912. dec. 19. 10. lap.

²⁷⁵ 1912. nov. 1. 10. lap.

²⁷⁶ 1912. jun. 8. 1. lap.

nök, akkor az a Tisza István, aki a magyar alkotmány ellen, követ el merényletet, csak szerencsésebb őrült, mert a magyar alkotmányt nem védik úgy ellene, mint ahogyan őt védik minden merénylet szándéka ellen. Ma aztán az alkotmányvédelemben elgázolt ellenzék nem tudja a maga higadtságát mindenkire egyformán átsugallani, ha akad az elkeseredettek nagy sokaságában egy „szerencsétlen őrült“, aki éppen olyan mártírszomjúságtól szenved, mint a szerencsés őrült, csakhogy a rosszul védett alkotmány helyett a jobban védett házelnököt meri céltáblának kiválasztani, akkor ez az ellenzék feltétlenül pálcát tör ugyan a szerencsétlen őrült felett is, de másrészt meg kell hallania, hogy kit vádol a vér. A szerencsétlen őrült sohasem mert volna megszólalni, ha a szerencsés őrült olyan fennhangon nem beszél.”²⁷⁷

Ez a lap is azt állítja, hogy Kovácsról a munkapárti képviselők még a mellényt is letépték.²⁷⁸ A vizsgálat egyik vezetőjét Sándor Lászlót Tisza rokonának teszi meg.²⁷⁹ Páratlan erőszakosságnak nevezi, hogy az igazságügyi miniszter fogja kijelölni azt az orvost, aki az igazságügyi orvosi tanács nevében felülvizsgálja Kovács Gyulát és a törvényszéki orvosoknak csak két hónappal ezelőtt kiállított szakvéleményét. Ezzel — mondja — a bíróság kiszolgáltatva Kovács Gyulát politikai ellenfelének, az igazságügyminiszternek és ezzel beigazoltnak látszik az a hír, hogy Kovács Gyulát elmebetegnek akarják nyilvánítani, hogy ily módon megfosszák mandátumától.²⁸⁰ Hogy ezen beállítás valótlanágát beigazolhassuk, a következőkre kell kitérnünk: Az orvosszakértői vélemény elsősorban a törvényszéki orvos, második és utolsó fokon az igazságügyi orvosi tanács véleménye alá kerül.²⁸¹ Az igazságügyi orvosi tanácsot az 1890. évi XI. te. iktatta he jogrendünkbe. Ez orvosszakértőkből álló testületet, melynek hivatása indokolt szakvélemények nyilvánítá-a útján az igazságügy minisztériumnak és a bíróságoknak segédkezni, az igazságügyminiszter szervezi és pedig akként, hogy elnökét a király, alelnökét és számszerint 20 rendes tagját az *igazságügyminiszter* nevezi ki. (1. és 3. §-ok).

Hogy az érdeklődést fenntartsa, még azt is közli, hogy értesülése szerint Kovács Gyula ügyében újabban semmi sem történt. Az Ítélet előtt kifejti, hogy minden időkbén legnagyobb bűn volt az alkotmány sértés, tehát az ok, mely előidézte Kovács Gyula exaltációját sokkal nagyobb véték, mint amit Kovács

²⁷⁶ 1912. jun. 8. 1. lap.

²⁷⁷ 1912. jun. 8. 4. lap.

²⁷⁸ 1912. jun. 9. 9. lap.

²⁸⁰ 1912. szept. 29. 15. lap.

²⁸¹ Pp. 239. §.

Gyula elkövetett. Ha tehát az esküdszék elítéli Kovácsot, akkor együttal Tiszát felmenti a törvénysértés alól, ezt pedig nem teheti. Kovácsot szegény összetört embernek festi, aki még lélekzeni se mer. Az ítéletről ő is azt mondja, hogy ez a mai kormányt és kormányrendszert ítéli el.²⁸²

FÜGGETLEN MAGYARORSZÁG

Függetlenségi párti, szélsőségekre hajlamos lap. Felelős szerkesztő Rónay Béla. Főmunkatársak: Burgyán Aladár és Bakonyi Samu függetlenségi képviselők. Kiadó-tulajdonos a Független Magyarország Hírlapkiadó vállalat. A vállalathoz szükséges anyagi támogatást magánemberektől szereztek meg, bár aránylag jelentékeny összeget sikerült szerezniük különféle ipari, kereskedelmi vállalatoktól is. Naponként 11,300 példányszámban jelent meg. egy-egy szám 10 fillérbe került.

Szélsőséges irányú, minden erkölcsi alap és józan belátás nélküli lap, ami a legjobban esetünk leírásánál nyilatkozik meg. Egy szava sincs a merénylet elítélésére, hogy Tisza, akit „bitang“-nak nevez, életben maradt, azt nem bánja, de csak azért, mert ha elpusztul, akkor Lukács és a mungó csorda (munkapártiak) lett volna a legboldogabb, mert minden politikai felelősséget a halottra kenhetek volna. Így azonban Tisza magával ragadja cinkostársait a megsemmisülésbe.²⁸³ Szinte hihetetlen, hogy nyíltan meri hirdetni azt a tarthatatlan állítást, hogy a munkapárti képviselők örültek volna legjobban Tisza halálának. Hiszen mindenki által tudott dolog volt, hogy míg ellenfelei kimondhatatlanul gyűlölték Tiszát, addig hívei és barátai tisztelet-, rajongás- és szeretettel, — mely már a bálványozás határára mozgott — vették körül.

Ez a lap is torzítva és nagyítva ecseteli, hogy a munkapárti képviselők milyen bestiális utálatossággal verték, tépték, marcangolták a haldoklót.²⁸⁴ A színpadi hatás növelésére párhuzamot von a két egymás közelében levő ház, a Herczel szanatórium és a Tisza villa között. Ott a halállal vívódva fekszik Kovács Gyula, a Tisza féle becstelen zsarnokság első mártírja, szobáját az egész ország elhalmozza a szeretet és becsülés virágaival. Addig itt csendőrszurony villan ki a villa bokrai közül, a zsarnok életét őrzik.

²⁸² 1912. dec. 18. 1. lap.

²⁸³ 1912. jun. 7. 2. lap.

²⁸⁴ 1912. jun. 7. 2. lap.

»Nehéz sebében vívódva a Herczel szanatóriumban Kovács Gyula a Tisza-féle becstelenségszarnokság első mártírja. Az egész ország szerető gonddal figyelni állapotát és elhalmozzák szobáját a szeretet és becsülés virágaival. . . Virág, levél, üdvözlő távirat özönlik Kovács Gyula egyszerű kórházi szobájában, míg a sors iróniájából két házzal innét csendőrszorong villan ki Tisza István villájának bokrai közül.«²⁸⁵

Hogy a sajtó hangja mily merész volt és hogy támadásaikat hányszor teljesen ártatlan emberek ellen intézték, annak legvilágosabb példáját ez a lap szolgáltatja. Ugyanis, mikor még nem tudták, hogy ki volt a lövöldöző munkapárti képviselő, felszólítja a rendőrséget, hogy tartóztassák le Kiss Ernő munkapárti képviselőt. Nagy hangon panaszkodik, hogy míg Kovács Gyulát, amiért az ország igaz ügyéért fel akarta magát áldozni, letartóztatták, addig a parlament másik lövöldözője Kiss Ernő még mindig szabadon jár, sőt bűnvádi eljárást sem indítanak. Szava hihető tanúk, így Vass József dr. teológiai tanár eskü alatt hajlandó bizonyítani, hogy Kiss Ernő lötte az ötödik lövést. Ha a rendőrség fél Tisza hatalmától, akkor a vizsgálóbíró rendelje el sürgősen a letartóztatást, ha nem akarják, hogy a magyar bírák függetlenségébe és pártatlanságába vetett hit szétomoljon.²⁸⁶ Ez a fűfingosan kiagyalt koholmány mutatja legjobban, hogy mint éltek vissza a hírlapok ebben az időben a sajtószabadsággal. Mikor nyilvánvaló lett, hogy Ertsey tette az ötödik lövést, a Független Magyarország mit sem tett a becsületében megtámadt Kiss Ernő rehabilitására, hanem ehelyett megtámadja a rendőrséget azzal vádolva, hogy Ertsey jelentkezését azért titkolta el, hogy a nyilvánosság felülvizsgálásának elkerülésével, az önvédelem látszatát kelthesse. Ezek szerint bárki gyilkolhat és lophat, csak szerezze meg Tisza protekcióját, a főkapitány majd szelíden és békésen elintézi mindent.²⁸⁷ Ez a támadás, mint többi vádjai is, minden alapot nélkülöz. A titkolódzás csak rosszul értelmezett óvatosságból eredt. Ertsey tette pedig tényleg jogos védelem és jogos önvédelem volt, mert veszélyeztetve volt Tisza István gróf, a képviselők és Ertsey élete is, mert Kovács Gyula abba az irányba lőtt, ahol Ertsey állott. Egyébként ezt az ügyészség is megállapította: „A lövést Ertsey Péter akkor tette, amikor Kovács Gyula nyílt ülésen a Ház elnökére lövöldözött. Ertsey Péter cselekménye másnak személye ellen intézett jogtalan és közvetlen megtámadásnak elhárítására

²⁸⁵ 1912. jun. 9. 6. lap.

²⁸⁶ 1912. jun. 9. 7. lap.

²⁸⁷ 1912. jun. 21. 4. lap.

szükséges volt, így annak büntetőjogi beszámítását a Btk. 79. szakasz kizárja.“ Az ügy azonban ezzel még nem záródott volna le, ha a vádat Kovács Gyula, mint főmagánvádló vállalta volna. Ez irányban azonban semmiféle lépés nem történt.

Szeptember 27-én a lap a következőket írja: „Nem érdektelen azon orvosoknak neve, akik dönteni fognak Kovács Gyula sorsában“ és leközi a névsort.²⁸⁸ Ez az erkölcsi presszióknak egyik módja. Az ítéletről azt mondja, hogy ez a szó legszorosabb értelmében vett vox populi, a nemzeti akaratnak megnyilvánulása. Nem Kovács Gyulát mentették fel, hanem Tisza Istvánt ítélték el, mint marasztaló ítélettel sem Kovács Gyulát ítélték volna el az esküdtek, hanem az alkotmányos Magyarországnak az utolsó kenetet adták volna fel. Tehát a kormány ebből levonhatja a konzekvenciát.²⁸⁹ Ez a hírlap is csak az ítélet után mutatja meg igazi célját, azaz, hogy nem Kovács Gyula, az embernek a felmentése volt a lényeges, hanem az ellenzéki demonstráció, a közvéleménynek az ellenzékhez való fordítása, azért küzdött és harcolt igen sokszor meg nem engedett eszközökkel is. Kovács Gyula és az esküdtszék csak eszköz volt.

A tárgyalást leírva panaszkodik, hogy igen kevesen voltak a tárgyalóteremben.

„Lelketlen és felejtő ez a város, hideg és önző. Most karácsony előtt kellett volna éppen idehozni a kialudt szíveket, hogy az önfeláldozás, a lelkinagyság tüzeinél felmelegedjenek. Egy pár lelkes ember. . . de hiányzik a tömeg.²⁹⁰

ALKOTMÁNY.

A néppárt lapja, az is alapította 1896-ban, mikor igazgató Müller József székesfehérvári egyházmegyei lelkész, felelős szerkesztő Bonitz Ferenc volt. Miként a néppárt letért eredeti 67-es alapjáról, s a népszerűbb politikai irányt követte, úgy az Alkotmány is idővel igen elpolitizálódott és szellemben és tónusban a többi hírlapokhoz hasonlóvá vált. 1912-ben felelős szerkesztő Túri Béla, kiadó-tulajdonos Molnár János apát, néppárti képviselők voltak. Olvasóközönsége főleg vidéki és fővárosi kath. papság és kath. tanítóság. Katholikus szellemű úgy családi, mint szépirodalmi és művészeti részében. Saját bevallása szerint az Alkotmány mindig hűséges, nyílt elvek alapján álló

²⁸⁸ 1912. szept. 27. 5. lap.

²⁸⁹ 1912. dec. 18. 1. lap.

²⁹⁰ 1912. dec. 18. 4. lap.

harcosa volt a katolikus világnézetnek.²⁹¹ Napi példányszáma 9000, tehát nem nagy elterjedtségnek örvendett.

Nehéz helyzete volt, a néppárt érdekeit és a katolikus morált kellett egyeztetnie. A gyilkos merényletet elítélte, de főleg Kovács Gyula bántalmazásával foglalkozott és mivel ez morál ellenes is, igen kiszínezetten és a valónak meg nem felelően adta elő, hogy a munkapárti képviselők hogy verték és ütlegelték minden isteni és emberi törvény ellenére, a védtelen, vérében fetrengő sebesültet. Rikító színekkel jelezte, hogy mint piroslott az emberi vér a verekedő képviselők kézelőjén és mint gözölgött a parlament porondján a kiomlott vér.²⁹² Továbbá elítéli Tisza erőszakosságát, melynek nyomán fakadt a vér. Alapítanul megvádolja Tiszát és pártját, hogy ahelyett, hogy sietne expiálni a szentségtörést és lemosni a vért a parlamentről, tovább folytatja az elkeseredett harcot a törvény, az alkotmány, sőt már emberélet romjain.

Szerinte Tisza István akkor nyúlt az erőszakhoz mikor már a békét helyre lehetett volna állítani.²⁹³ A való ténynek ezen teljes elferdítését az ellenzéki pártok gyakran hangoztatták védekezésül az obstrukció vádja miatt. Az Alkotmány az ellenzék egy másik álérvét is gyakran hangoztatja, t. i. hogy Lukács és Tisza Bécs érdekében tesznek mindent, tehát az ellenzéki képviselők és mindazok, akik a kormány ellen küzdenek, azok az igazi hazafiak. Az ellenzék védelmére hangoztatja még, hogyha az ellenzék ott lett volna a merényletnél, megakadályozta volna azt. Ezzel akart elhárítani minden közösséget az ellenzék részéről a gyilkossági kísérlettel. Kovács Gyula nála bűnbánó ember, ki azért hálálkodik Istennek, hogy nem ölte meg Tiszát, s így nem kell gyilkosként meghalnia.²⁹⁴ Az Alkotmány, hogy közleménye ne veszítsen értékéből. Herczel tanár nyilatkozatát, — mely szerint Kovácsot csak erősebben megragadták és nem ütlegelték. — minden alaposabb bizonyítók nélkül, csupán arra hivatkozva, hogy sokan látták az ellenkezőjét, megeáfolta.²⁹⁵

Elveinek megfelelően azt írja, hogy a felmentő ítélet nem felmentés akart lenni egy merénylővel szemben, (ez erkölcsi szempontból nem is lenne helyes), hanem elítélése annak az erőszaknak, amely megbolygatta a normális életet, feldúlta még

²⁹¹ 1912. jul. 2. 13. lap.

²⁹² 1912. jun. 8. 2-3. lap.

²⁹³ 1912. jun. 8. 1. lap.

²⁹⁴ 1912. jun. 8. 5. lap.

²⁹⁵ 1912. jun. 8. 6. lap.

a lelkeket is a meghasonlás, a felindulás azon tokáig, ahol már a beszámíthatatlamág kezdődik. Belátta azonban, hogy ez az ítélet nem szilárdítja meg az erkölcsi rendet, erre védekezésül csak annyit tud mondani, hogy viszont az erőszak se teszi azt.²⁹⁸

A POLGÁR

Demokrata párti, főleg városi, leginkább budapesti néprétegeknek, (főleg a zsidóságnak) szócsöve. Főszerkesztő és kiadó-tulajdonos: Szerdahelyi Sándor. Naponként 30.000 példányszámban jelent meg, egy-egy szám 4 fillérbe került.

Tisza István és Kovács Gyula személyével és a merénylet okaival nem foglalkozik. Az egész esetet mementónak tekinti utolsó figyelmeztetésül azoknak, kiknek részük van abban, hogy a főváros és az ország közhangulata a mérhetetlen izgalmak során át olyanná lett, mint a száraz tapló, hogy csak egy szikra kell és minden lángba borul. A polgárság önuralma a legnagyobb próbára tétetett, keressék meg a béke útját.²⁹⁷ Általában véve semleges állásponton van. az ügyvel keveset törődik és ha ír is róla, ezt minden megjegyzés nélkül teszi. A kormány és az ellenzék akcióját a perrel kapcsolatban nem említi, s ilyenmű tevékenységéről nem ad hamis híreket és beállításokat.

Az ítélet után kijelenti, hogy a polgáriságnak a józan megfontoltság minden energiájával tiltakozni kell az ellen, hogy ebből az Ítéletből a szélsőségek felé hajló közvélemény politikát csináljon, hogy a szenvedélyeket megint felszítsák és megint ádáz dühvel törjön egymásra az ország két pártja. A fölmentő ítélet csak annyit jelent, hogy Kovács Gyulában az esküdtek nem láttak ölési szándékot, és hogy az önkívületben elkövetett tettet, a szánalom, a meghigadt jóakarát megbocsátott, azaz felmentette őt a rettenetes következmények alól. Mi ez? — Nem más, mint a polgáriságnak és talán a 12 esküdtnak öntudatra ébredése. Most látják be, hogy míg ők csak egy sajnálatra méltó embert láttak maguk előtt, addig azokat, kik bennük ezt a szánalmat minden eszközzel előidéztek és ébrentartották — politika vezérelte. Szánalmukat s őket céljuk eléréséhez való eszköznek tekintették.

²⁹⁶ 1912. dec. 18. 7. lap.

²⁹⁷ 1912. június 8. 1. lap.

²⁹⁸ 1912. dec. 18. 1. lap.

NÉPSZAVA

A magyarországi szociáldemokrata munkáspárt központi' közlönye. Olvasói is ebből a táborból rekrutálódtak. Közülük igen sokan csak a műhelyi bizalmiférfiak pressziójára fizettek elő. Mivel a lap olvasóközönsége csak ezen egy társadalmi rétegből állott, így a hírlap is, úgy politikai, mint művészi és társadalmi szempontból is, csak egy ízlést képvisel. A pártorgánokok közül a legtipikusabb. A legszorosabb kapcsolatban van a párt a hírlappal, a pártelnök állandóan kontrollálja és befolyásolja a hírlapot. Kizárólag a párt vezetőségétől függően, a legkisebb részletekben is ezek irányítását követte. Hatása nemcsak Magyarországon jelentős, hanem külföldön is, mert a hasonló tendenciájú külföldi sajtótermékek cikkeit igen gyakran átvették. Így pl. a Testvériség az Egyesült Államok legelterjedtebb munkáslapja a Kovács ügyről szórói-szóra leközi a Népszava fejtegetéseit. Felelős szerkesztő: Garami Ernő. Tulajdonos: a magyarországi szociáldemokrata párt. Naponként 45.000 példányszámban jelent meg. Egy-egy szám 8 fillérbe került. A sajtószabadsággal való visszaélés tipikus példája e lap, az összes hírlapokat felülmúlta szélsőséges irányzatával és szertelenségével. Tónusa állandóan a legszélső határokon mozog, nyelve bárdolatlan és durva. Cikkei igen gyakran forradalmi színezetűek, mit sem törődve az ilyenkor bekövetkezett jogos elkobzással. mert tudta jól, hogy ennek következménye újabb előfizetők szerzése. Az ilyen alkalmakat ügyes üzleti politikával kihasználva, magát, mint ártatlan üldözöttet, a jogos betiltást meg. mint a sajtószabadság megsértését tünteti fel. A Népszava cikkei minden alapos kritikát, sőt magát a tárgyismeretet is nélkülözik. Érthető, hisz ezekre nem is fektetett súlyt, mert sohasem az értelemhez, hanem mindig az érzelemhez szólott.

A merényletről azt írja, hogy egy bátor és elszánt férfi: Kovács Gyula, háromszor lőtt Tisza Istvánra. Az erkölcsi érzék teljes hiányával dicsőíti a tettet és azt mondja, hogy milliók fájdmájára a golyó nem talált. De ha a végzet most nem is érte el a népjogok és közszabadságok aljas hóhérat, Kovács Gyula tette mégis gyönyörű és forradalmi jelentőségű volt. Azt állítja, hogy senki sincs a fővárosban, aki a merényletet elítélné, vagy a haldoklót szidalmazná, hanem ezek és százezrek véleménye s a parlamentben is elmondták már, hogy „szegény rosszul céltzott.“ Tisztességes ember nem érez részvétet a geszti elmebajos iránt. Mindenki azt az embert sajnálja, aki a munkapárt aljasságának és az elnöki székből ülő megháborodott gonosztevőnek áldozata. Míg Kovács Gyula iránt csak a sajnálkozás és a rokon-

szenv megnyilatkozását hallani, addig Tiszára vonatkozólag: „Miért nem döglött meg az a bitang kutya“ kitélt haszná-
ják.²⁹⁹

„Pénteken délben egy bátor s elszánt képviselő Kovács Gyula a kép-
viselőház üléstermében háromszor egymásután rálőtt gróf Tisza Istvánra,
a képviselőház elnökére. Nem találta el, azután magát lötte föbe... Tisza
István ezúttal ép bőrrrel menekült meg és folytatta gazságait éppen úgy,
mint a mintaképei, a muszka zsarnokok szokták, ha a revolver, vagy a
bomba az ő átkozott párájuk helyett becsületes emberek életét oltja ki.
Tisza folytatta hóhérmunkáját és az ellopott közpénzekből felbérelt brávó-
csapat hűségesen asszisztált neki tovább is. Pénteken a fővárosban nem
lehetett mást hallani, mint a sajnálkozás és rokonszenv megnyilatkozását
Kovács Gyula iránt, Tiszára vonatkozólag pedig ilyen nyilatkozatok száll-
tak szájról-szájra: Miért nem döglött meg az a bitang kutya!?”³⁰⁰

Felszólítja a polgárságot és az egyesült ellenzékét, hogy
most már vessen számot a helyzettel és vonja le a konzekven-
ciákat; itt a bizonyítéka, hogy mit ér az ő parlamentjük. Orszá-
gos hadjáratot kell indítani most már a hamisítatlan általános,
egyenlő és titkos választójogért. A népmilliók szervezett erejé-
ben gyökerező igazi parlamentarizmust az általános választójog
segítségével építhetik fel. Aki nem akar kancsuka alatt nyögni,
de nem szereti a revolver és bomba uralmát sem, az az általa-
nos, egyenlő és titkos választójog mellől kitorli az összes reak-
ciós frázisokat, aminő a „nemzeti szupremácia“ az „intelligencia
uralma“ és más efélék, nem nyugszik, amíg a tiszta demo-
krácia uralomra nem jut és el nem söpri a nép s nemzetrontó
bitangokat.³⁰¹ A Népszava bár a lehető legdurvább és megenged-
hetetlen hangon s módon, de nyíltan megmondja, hogy mi a
célja: Az akkori kormányt megbuktatni és a népet, illetőleg a
munkásságot uralomra juttatni. A merénylettel, mint mindennel,
ami forradalmi ízű, szimpatizál és elkövetőjéről a lehető leg-
jobb véleménnyel van. Ez okból, továbbá, mivel tollukat csak
a szenvedély vezérli, a merénylettel kapcsolatban a legcseké-
lyebb esetről is a legeltorzítottabb képet kapjuk. Így mindenek-
előtt Tisza hencső, tükör előtt betanult szerepét játszó, gyáva
ember, ki a golyók süvítésekor krétafehéren állt az elnöki emel-
vényen, foga vacogott, ina reszketett, úgy hogy szájalom volt
ránézni. Csak akkor nyugodott meg, mikor látta, hogy a mun-
kapárti vadállatok közül néhányan odarohannak az áldozatához
és ütik, rúgják, tapossák és marcangolják.

²⁹⁹ 1912. június 8. 1. lap

³⁰⁰ 1912. június 8. 1. lap.

³⁰¹ 1912. június 8. 1. lap.

„Az elnök, aki a fegyveres huligánok sorfala meg az állampénzen, öszszevásárolt mülövök és műbirkózók védőgyűrűje mögül olyan nagyszerűen tud hencegni és olyan pompásan tudja adni a bátor férfiú tükör előtt betanult szerepét. . . ez az elnök most halálrávaltan állt az elnöki emelvényen, a toga vacogott, az ina reszketett és szánalom volt ránézni. Eközben pedig a képviselői mandátummal ellátott, zálogházból kiváltott fickók, — a Nagy Sándorok, Pekárok és más eféle leköpni való alakok — hősiesen ütötték, rúgták, taposták a szerencsétlen Kovács Gyulát, aki a saját kezével ejtett halálos sebével tehetetlenül vergődött a földön. A magyar lovagiassággal, nyíltsággal és bátorsággal dicsekvő emberek elbújhatnak Európa lesújtó ítélete elől: A képviselőház legbátrabb, legelszántabb, a törvények védelmezésében is kész tagját tehetetlen halálos vergődésében megtámadják a hős atléta és ütök, verik. . . a haldoklót.“³⁰²

Tisza István menekülése fölötti kitörő spontán örömet és éljenzést borzalmasan csúnya jelenetként bélyegzi meg, mert — mint mondja — a munkapárt tolvajbandája éppen akkor röhögött és duhajkodott, amikor a mentők a haldoklót elvitték.

„Volt azután egy borzalmasan csúnya jelenet: szinte szegye éljük megörökíteni, amikor Tisza felfüggesztette az ülést a lopott pénzen öszszevásárolt csorda kitódult a folyosóra és ott a rekedésig éljenezték és tapsolták a geszti betyárt. Kovács Gyula életveszedelmes sebeit akkor kötözték be a Házban és a munkapárti csürhe éljenzett. Egy haldoklót vittek a mentők és ez a piszkos csöcselék tombolt, tapsolt és ünnepele. Amerre a Kovács Gyula vérző testét elvitték, mindenféle könnyeztek az emberek. Csak a munkapárt tolvajbandája röhögött és duhajkodott. Van-e ezekben valami, ami az emberre emlékeztet?“³⁰³

„Üldözi már a bíróság Kovács Gyulát“ címmel azt írja, hogy a halálosan megsebesült Kovácsot „képviselői mentelmi jogának megsértésével“ letartóztatták s másfélórás kihallgatáson nyaggatták.³⁰⁴ Ezt egy lap se merte írni, mert tudvalevő, hogy tettenéréskor azonnal le lehet a tettest tartóztatni és csak a vizsgálati fogsághoz szükséges a képviselői mentelmi jog megszüntetése. Ezt különben bizonyítja az előzetes letartóztatásról szóló vádiratnak a vádtanáctól való jóváhagyása. A megokolásban kiemeli a vádtnács, hogy a mentelmi jog az 1867. évi XII. íc. 47-ik szakasza és a képviselőháznak 1867. november 18-án tett kijelentése szerint két kiváltságot foglal magában, a felelőtlen séget és a sérthetlenséget. Utóbbinak lényege az, hogy az országgyűlés tagjai a büntetőbíróságok és a hatóságok kényszerintézkedéseivel szemben és a bűnvádi eljárással szemben bizonyos

³⁰² 1912. június 8. 1. lap.

³⁰³ 1912. június 8. 5. lap.

³⁰⁴ 1912. június 8. 6. lap.

mentesség illeti meg. Az 1867. évi XII. te. 47-ik szakasza, illetőleg a fentebb idézett képviselőházi határozat kijelentései szerint az országgyűlés tagja, az orsz. gy. előzetes engedélme nélkül „*tettenérés esetét kivéve*“ bünvádi eljárás alá nem vonható és el nem zárthatik. Ebből pedig világosan kitetszik, hogy maga a törvény, illetőleg az erre hivatott országgyűlés vévén ki a tettenérés esetén, ennek főnnforgása esetén a királyi bíróságok büncselekmény alapos gyanújára a Btk. 19. szakasza és a Bp. 32. szakasz rendelkezéseinek szem előtt tartása mellett is, előzetes letartóztatásba helyezhetik az országgyűlés tagját is. Jelen esetijén Kovács Gyulát a büntetendő cselekményben a képviselőház üléstermében és karzatán az ülés folyamata alatt jelen voltak összessége tettenérte és az onnan értesített vizsgálóbíró helyszíni szemlével és a gyanúsított kihallgatásával a büncselekmény tekintetében további bizonyítékok birtokába jutván, — a fenti törvény kivétel alapján helyesen rendelte el, az előzetes letartóztatást a gyanúsított ellen.

A Népszava is megkockáztatja azt az alaptalan vádat, hogy Tisza rokona vezeti a vizsgálatot.³⁰⁵ Nála már Kovács hozzártatózóinak négyórás vallatásából 5 óra lett.³⁰⁶ Kovács Gyula tettét állandóan hőstettnek mondja, mihez az ügyészségnek és bíróságnak nem lehet köze. A fegyverszakértő próba pozitív eredményt adott. A lap állítása szerint a revolver nem volt alkalmas emberölésre.³⁰⁷ Leglehetőlenebb vádjainak egyike, hogy „a kormány mindenáron örültnek szeretné bélyegezni az agyonzaklatott képviselőt.“³⁰⁸ A tárgyalás napján kifejti, hogy Tisza István a nép leggonoszabb, legkonokabb és legveszedelmesebb ellensége és nem gyilkos az, aki a nép veszett ellensége ellen emel fegyvert. Az esküdszéknek kötelessége ezt a hős vértanút felmenteni.³⁰⁹ Az ítélet után azt mondja, hogy ezek után Tisza István személye „Vogelfrei“, élete bitang jószág.

„Az esküdtbíróság felmentette Kovács Gyulát és azt mondotta ki ezzel, hogy nem követett el bünt az az ember, aki Tisza Istvánt, mint valami kártekonny dúvadat el akarta pusztítani. Kovács Gyula revolvergolyói Tisza István szívéből nem messze fűródtak bele, az elnöki emelvény burkolatába. . . az esküdték még is felmentették Kovács Gyulát. Ezzel Tisza István életétől megvonták a törvények védelmét, szabad prédának, vogelfreinek

³⁰⁵ 1912. június 9. 10. lap.

³⁰⁶ 1912. június 9. 10. lap.

³⁰⁷ 1912. július 18. 12. lap.

³⁰⁸ 1912. október 10. 12. lap.

³⁰⁹ 1912. dec. 17. 8. lap.

jelentették ki. Tisza István élete bitang jószág: ez az esküdszék bátor és derék ítéletmondásának értelme.³¹⁰

Olyan forradalmi gondolatokat testál ezzel az esküdszékre, mely annak nyugodt polgári tagjaival összeférhetetlen. Végkonkluzióként leírja, hogy ez az ítélet a Lukács-kormány halálos ítélete; mert ez a verdikt a polgárság és junkeruralom között lassan és nehézkesen meginduló osztályharcnak egyik fontos és érdekes tünete.³¹¹

Felette érdekes, hogy egyik tárcájában, melyet Kovács Gyuláról Göndör Ferenc írt, önkéntelenül rátapint a felmentés igazi okára. „A hírlapírók az egész Kovács pörben nagyszerű magatartást tanúsítottak, mint tanuk is kitüntették magukat és sok részük van benne, hogy az igaz ügy győzedelmeskedett.³¹²

VILÁG

A szabadkőműves páholyok lapja. A lap alaptökéjét és pénzbeli támogatását ezen alapok biztosították. A lap olvasóközönsége radikális ellenzéki szabadkőműves rétegekből került össze. Felelős szerkesztő Jartin József, írói néven Nyitrai József volt. A Világ naponként 21.000 példányszámban jelent meg. Egy-egy szám 10 fillérbe került. Saját színvallása szerint a Világ a legradikálisabb szabadelvűség lapja, programjában ott van az általános, egyenlő és titkos választójog, a felekezetlen közköztetés, a progresszív adó és a szekularizáció követelése.³¹³

A szabadkőművesség, a józan észnek a keveredése a miszticizmussal. Eredetileg a XVIII. század népszerű eszméit akarta végrehajtani, ezek: filantróp-, egyház és abszolizmus elleni ideák. Céljukat politikamentesen szándékoztak megvalósítani. Ez utóbbi nem sikerült. A politika mindenütt bejutott a páholyokba és azok hatalmát a maga eszközeivé tette. A régi magyar szabadkőművesség a XVIII. században a külföldi páholyoktól függetlenül fejlődött és nemzeti jellegűvé lett, amennyiben a hazafias szellemre fektették a fősúlyt. Összeegyeztetni igyekeztek a hazaszeretetet, amely minden más érzést kizár, az emberi nem szeretetével. Így legfőbb kötelességként a haza és alkotmány védelmét hirdették, melyért ha szükséges életet és vagyont is

³¹⁰ 1912. dec. 18. 1. lap.

³¹¹ 1912. dec. 18. 1. lap.

³¹² 1912. dec. 19. 4. lap.

³¹³ 1912. június 14.

fel kell áldozni. Nem az egyén, hanem az egész nemzet érdekét tartották szem előtt.³¹⁴

Az ezen nézetekből megkonstruált tükörből kapjuk a Világnál a merénylet tükörképét. Kovács szánandó ember, ki alkotmány szeretete és egy nagy tévedés áldozata lett. A tévedésnek forrása, az a hite volt, hogy ő áldozata révén megállíthatja a további törvény- és alkotmány sértést. Már pedig az emberiség fejlődését nem az egyének felelőtlen egyéni csatározásai, de a tömeges erők megnyilvánulásai viszik előbbre. Így Kovács Gyula revolvergolyója a történelmi erők szempontjából nem nagy jelentőségű, mert azt az uralmat, melyet a Tisza név képvisel a tömeges erők fogja újtájból elsöpörni. A lap nem áll keresztény morális alapon így egyszerűen kijelenti, hogy Kovács Gyula exaltációjáért a közrendnek felelősséggel nem tartozik, mert amikor mindenben oly nagy az elkeseredés, mint most és egyéni erők fékevesztett tombolásra kész, akkor az így megjelenő egyéni cselekedet, nem az egyén bűne, hanem azoké, akik ily helyzetet teremtettek. De Kovács Gyula példáját követni nem érdemes, mert az emberiség harca, amióta társadalomban él, sohasem volt az egyének egyéni harca. E küzdelmet szakadatlanul társadalmi erők vívták meg egymással, társadalmi erők, melyeket az egy érdekű egyének tömege termelt ki magából.³¹⁵ Egyébként ez a lap is az érzelmekre akar hatni, midőn a haldokló ember bánatalmazásáról, majd arról ír, hogy a szanatórium azt a nem hivatalos nyilatkozatot tette: hogy ha Kovács meghal, azt nem a lövés, hanem a szenvedett zúzódások fogják okozni.³¹⁶ Ezt a merész állítást, a történelmi igazságokhoz nem nagyon ragaszkodó lap is, csak mint nem hivatalost meri leközölni. A rendőrség elleni szokásos kirohanást itt se mulasztja el és azt a hamis közlést adja, hogy alig tért eszméltre Kovács, amikor már vallatásokkal embertelenül megkínózták s Szlavek vizsgálóbíró arra törekedett, hogy Kovácstól olyan nyilatkozatot csikarjon ki, hogy előre készült a merényletre.³¹⁷ Viszont a rendőrségen az ötödik lövés után nem kutatnak, nekik nem fontos, hogy egy haldokló embert ütlegettek, összerugdostak és hogy az eszméletlen Kovácsra rálöttek. A rendőrségnek ezen az eljárásán mi nem is csodálkozunk — mondja a lap — hozzá vagyunk szokva.³¹⁸ A továbbiakban is

³¹⁴ Domanovszky Sándor: A felvilágosodás eszméjének hatása Magyarországra.

³¹⁵ 1912. június 8. 1. lap.

³¹⁶ 1912. június 8. 6. lap.

³¹⁷ 1912. június 9. 10. lap.

³¹⁸ 1912. június 9. 10. lap.

azt bizonyítgatja, hogy a Kovács elleni eljárás magán viseli nemcsak a zaklatást, hanem a politikai üldözést és bosszú jellegét is.³¹⁹ Kérdi, hogy mivel fogják kárpótolni Kovácsot az elszenvetett vizsgálati fogságért, ha felmentik, ami nagyon valószínű.³²⁰ Ezzel a kérdéssel egyszerűen nem vesz tudomást arról, hogy a vizsgálati fogság teljesen jogos és törvényszerű volt és mint méltatlanságot tünteti föl. Az ítéletről azt mondja, hogy feltűnt fog kelteni, mert a közmegegyezés inkább afelé hajlott, hogy az esküdtek nem fogják az ügyet politikai szempontokból bírálni, hanem egyszerűen a büntetőjogba tartozó esetet látnak benne. Nagyon valószínű, hogy az esküdtek politikailag voltak Tisza ellen és Kovács Gyula mellett hangolva. Az esküdtszék reformra szorul.³²¹ Igen észrevehetően megváltozott a Világ véleménye nemcsak, hogy nem tüntet az ítélet mellett, hanem csodálkozik azon, és szerzőjét hibáztatja. Ennek oka valószínűleg az egyesült ellenzékbe ekkor már beállt széthúzás, ugyanis egy része az ellenzéki pártoknak a „restitutio in integrum“-ot követelte, míg a másik rész, melyet a Világ is képviselt, csak a választójogot követelte.

„Az Alkotmány a restitutio in integrummal el akarja terelni a figyelmet a választójogról. Hamisság az a vádja, hogy a Világ Lukács mellé állt, amiért nem barátja a restitutio in integrumnak.“³²²

Lehet az is, hogy a páholyokban ekkor a kormánypártiak voltak többségben, illetve felszínen. Ezen valószínűség mellett bizonyít az, hogy az Alkotmány azzal vádolja a Világot, hogy Lukács laktikájához közeledik és igyekszik az ellenzék egységes hangulatát rontani.

„A Világ, mely eddig az ellenzékkel tartott, most Lukács taktikájához közeledik és rontani igyekszik az egységes hangulatot az ellenzéknel azzal, hogy azt mondja, hogy a restitutio in integrum az a humbug, csak a radikális választóreform a fontos. De az Alkotmány majd vigyáz, hogy Lukács ravasz taktikája ne érjen célt.“³²³

A Népszava meg azt írja, hogy: „a Világ azt írja, hogy várják meg a választójogi tervezetet, mert a kormányt úgy sem lehet megbuktatni. Két eset lehetséges. Vagy azt jelenti ez a cikk, hogy a szabadkőművesek lapját, úgy mint más közönséges lapot eladták a kormánynak, vagy az egész cikk, a szabadkőműves gyárosok, bankigazgatók és nagykereskedők szájaize szerint és az ő követelésükre készült, akik talán szeretnék a demokratikus

³¹⁹ 1912. június 19. 17. lap.

³²⁰ 1912. július 13. 1. lap.

³²¹ 1912. december 18. 6. lap.

³²² 1912. június 28. „A mi kedves barátunk“ című vezércikk. 1-2 lap.

³²³ Alkotmány 1912. június 27.

választójogot, de még jobban szeretik a saját üzleteiket, amelyek kedvéért a kormánnyal békében kell élni.³²⁴

MAGYAR HÍRLAP.

Főszerkesztő és laptulajdonos Márkus Miksa. Az Alkotmány-párt (Andrássy Gyula gróf vezérlete alatt álló 67-es ellenzéki) finanszírozta. A párt anyagi támogatásának következménye a hírlap szellemének teljes alárendeltsége. Leginkább városi előfizetői és olvasói voltak. Napi példányszáma 13.500, aránylag elég kicsi. A lap azt hirdette magáról, hogy az akkori válságos idők kaotikus zűrzavarában nélkülözhetetlen és jó vezető, aki helyes utat mutat az útvesztőből. Ez a feladat magában foglalja és egyesíti a hírlap összes jó tulajdonságait, a pontosságot, a gyorsaságot, a jólinformáltságot és mindenre kiterjedő tartalmat. Nemcsak a politikai élet minden eseményéről számol be, hanem a társadalmi élet, a külföld, a művészet, a tudomány és az irodalom nagy és szenzációs eseményeiről a legérdekesebb és legtárgyilagosabb értesüléseket adja.³²⁵

Gróf Andrássy Gyula, a megfontolt politikus és nemes ellenfél szellemét látjuk visszatükröződni a lap soraiban. Mindenben ami nem a legszorosabban a párt politikájára vonatkozik, igyekszik tárgyilagos lenni. Mivel csak az általuk előírt politika a lényeges, a merényletet, mint ilyent elítéli és örül, hogy Tisza István megmenekült. Magából a merényletből nem igyekezett politikai hálót fenni a kormány ellen, de megragadta az alkalmat, hogy kifejtse nézetét Tisza politikájának helytelen voltáról és rábírja az elnököt, hogy megálljon az úton, melyen haladt.³²⁶ Elismeri, hogy nagy izgalmat keltett egész Budapesten az a hír, hogy Tisza Istvánt megölték és sokan kétségbeesésükben átkozódásban törtek ki.³²⁷ (Ezt egy ellenzéki lap sem írta meg.) Tárgyilagosságának megfelelően nála a vizsgálatot Kovács Gyula ügyében a budapesti kir. törvényszék gyors tempóban folytatja. (A többi ellenzéki hírlap szerint a vizsgálatot szándékosan nyújtják.) Jogosan teszi a szemrehányást, hogy a vizsgálat vezetői a szokás ellenére nem engedték meg, hogy a védő a vizsgálati jegyzőkönyveket megtekinthesse.³²⁸ Midőn arról van szó, hogy Kovács Gyula

³²⁴ Népszava 1912. szeptember 18. 6. lap.

³²⁵ 1912. július 3. 7. lap.

³²⁶ 1912. június 8. 1. lap.

³²⁷ 1912. június 8. 8. lap.

³²⁸ Bp. 85. §: A terheltnek és védőjének joga van az ügy iratait megtekinteni.

az elmeszakértők véleménye alapján kiszabadul, megállapítja, hogy ez jogilag és emberi igazság szerint helyes, de Kovács Gyulának tette következményei alól való teljes menekülésében nincs és nem lesz politika.³²⁹ Ez részéről politikai rövidlátás, mert a pártok igen is politikát igyekeztek az ügyből csinálni. Kritikát gyakorol akkor, mikor rámutat arra, hogy a Budapest helytelenül közölte, hogy az orvosi tanács a törvényszéki orvosszakértők véleményét megerősítette, mert a döntés még nem történt meg.³³⁰ A per tárgyalásakor azonban már nem tudja elkerülni az ellenzéki pártok általános hatását és ha Kovácsot nem is hősnak, de tiszta lelkiismeretű embernek mutatja, aki életét is kész volt áldozni az alkotmányért és parlamentarizmusért, míg Tisza lelkiismeretére jellemző, hogy ide is detektívek kísérték el.³³¹ A felmentés után egyrészt elítéli a Népszavát, amiért Tisza Istvánt „vogelfrei“-nek deklarálja, másrészt a kormánypárti hírlapokkal szemben megvédi az esküdszékét. Szerinte az ítélet nem azt mondta ki, hogy Tisza Istvánt lelőni, vagy politikai harcot fegyverrel elintézni szabad, hanem hogy nem szabad semmiféle magasabb cél ürügyével megrendíteni a jogrendet, s nem lehet megbüntetni azt, aki a jogrend elvesztével fejét elvesztette s mikor látta, a fanatikus kötelességzegést, feltámadt benne a fanatikus kötelességtudás.³³²

Ez politikai ferdítés, mert Tisza nem „magasabb cél ürügye“ alatt, hanem a „magasabb célért“ áldozott fel mindent és maradt meg rendületlenül útján. A házszabály sértése pedig nem „kötelességzegés“. hanem annak a tudata volt. hogy más segítség nincs.

Felvethetjük még azt a kérdést, hogy ennek az alapján véve tárgyilagosan, de azért ellenzéki hírlapnak, miért volt aránylag oly kicsi elterjedtsége? Egyrészt, mert a pártok féktelensége jobban megkedveltette a szélsőségeket, mint a nyugodt megfontoltságot, másrészt, az akkori hírlapirodalom romboló hatása miatt az emberek már jobban kedvelték a kiszínezett és szenzációs híreket, nem törődve annak igaz vagy hamis voltával, s csak kevesen tulajdonítottak fontosságot az alapos kritika gyakorlásának.

³²⁹ 1912. augusztus 8. 1. lap.

³³⁰ 1912. dec. 17. 11-12. lap.

³³¹ 1912. okt. 26. 12. lap.

³³² 1912. dec. 19. 1-2. lap.

A Légrády Testvérek tulajdona, felelős szerkesztő Légrády Imre. Naponként 63,750 példányszámban, vasárnap 120,000—130,000 példányszámban jelent meg³³³, egy-egy szám 10 fillérbe került. Párton kívüli rendkívül gazdag lap. A közönség minden rétegének sajtó útján szolgálható igényét próbálta kielégíteni, szem előtt tartva, hogy napilapot kizárólag közönség tud fenntartani, a közönséggel határozottan szembehelyezkedni nem lehet. Mivel jövedelmének számottevő részét a hirdetések adták, hirdetői érdekében is igen fontosnak tartotta, hogy a lap minél szélesebb körben elterjedjen. Éppen ezért szelleme általában ellenzéki, de nem egy ellenzéki pártot képvisel, hanem ügyes taktikázással mindeniknek érdekét képviseli. A kormány általi üldöztetést pedig csak jó reklámnak tekintette. Eleinte a Lukács kormányt támogatta, azonban csakhamar észrevette, hogy a népszerűbb, tehát anyagilag jövedelmezőbb irányzat a közjogi követelések támogatása. Az üzleti szempontnak megfelelő taktikai változtatást szemére is veti a Budapesti Napló.

„Ki tudja megmondani, hogy mit várt a Légrády-cég a Lukács kormánytól, hogy első napjaiban oly lelkesen melléje állt és miben csalódott a szabadelvű párt ajándékaitól megtollasodott cég, hogy épp olyan hirtelen megint elfordult az új rendszertől s mit remél a koalíciós konctüledés sikerétől, hogy most olyan brutális buzgalommal igyekszik besorozni olvasóit a koalíciós népcsalók táborába? Az ember nem tudja, felháborodjék-e azon, hogy akadnak lelketlen vállalkozók, akik így visszaélnék a sajtó szent szabadságával?”³³⁴

Népszerűségének fokozására időnként egyes nevezetesebb egyégekről csúnya leleplezéseket közölt, melyek hol megfelelőek az igazságnak, hol nem.

irányának megfelelően a Pesti Hírlap a merénvletet. melvet politikai örületben elkövetett lettnek mond. enyhíteni igyekszik azzal, hogy a szándékosságot igyekezett cáfolni. Szerinte Kovács hazafias fájdmában Tisza Istvánt csak megfélemlíteni akarta, a magyar ellenzék minden tagját s e tagokon keresztül a magyar parlamentarizmust, alkotmányt ért megaláztatásért, intőpéldául életét akarta áldozni. Ezért előre megfontoltan úgy lőtt. hogy meg ne sebesítse az elnököt, mert ha ez lett volna a célja, ezt a karzatról sokkal biztosabban megtehetette volna, hisz a merénylő karzati helyzete közelebb volt a magas emelvényen álló házelnök-

³³³ 1912. június 8. 1-2. lap.

³³⁴ Budapesti Napló 1912. szept. 19. 8. lap.

hoz. Ezen hírlap közvetítésében Kovács Gyula kis, gyenge, vékony ember lett, ki tántorogva, célzás nélkül ide-oda lövöldözött. Így lett kezében a hivatalos szakértő által is megállapított ölésre alkalmas revolver „régiszerkezetű, rozszant, gyenge hordképességű pisztollyá.” Ezen állítások érdekében a merénylet résztvevőire a lap nem tér ki, hanem annál bővebben foglalkozik a munkapárti képviselőknek a sajtó tagjai ellen intézett támadásával. Mit sem törődve az enyhítő körülményekkel és meg sem említve az utólagos jóvátételt, a gúnyolódások egész arzenálját röpti a támadók felé.³³⁵ Leközi azt a levelet is, melyet Kovács Gyula a merénylet előtt a szerkesztőséghez intézett és amelyből kitűnik, hogy a képviselő öngyilkossági szándékkal ment a házba.³³⁶

A vizsgálat folyamán ez a lap is megvádolta a kormányt, hogy szándékosan nyújtja a vizsgálati időt, pedig egy másik helyen a lap maga is elismerte, hogy nagyon megnehezíti a vizsgálatot az, hogy a beidéztet tanúk nagyrésze még nyaral.³³⁷ Egy feltűnést kellő interjú közölt, amelyben Sylvester, az osztrák Reichsrat elnöke erősen kikel Tisza István ellen. De Sylvester dr. megkérdeztetvén, kijelentette, hogy interjú nem adott senkinek és a szájába adott nyilatkozatokat nem tette meg.³³⁸ Ez tipikus példája a teljesen koholt és valótlan hírnek, mely éppen hirszerűségével erősen hat. Jelen esetben e valótlan hír közlésének célja valószínűleg bemutatni azt, hogy a külföld is elítéli Tisza István tettét és hogy ezt minél Joliban elérhesse, egy tekintélyes egyénre hivatkozik. A későbbi cáfolat nem sokat segít. Rendesen csak enyhíti és teljesen megsemmisíti ezen hatást. Annál is inkább, mert a cáfolat más hírlapokban jelenik meg. az átlag olvasó pedig csak egy hírlapot olvas. A tárgyalási napon is még azt hangoztatta a Pesti Hírlap, hogy Kovács mikor revolvvert ragadott, önkívületi állapotban volt, nem volt ura akarátának és nem volt tudatában tettének.³³⁹

A felmentés után már mit sem akart tudni önkívületi állapotról és éppen azért dicséri az esküdtszék, mert már az első kérdésre „nem”-el feleltek és ezzel egyidejűleg Tisza István és Lukács kormányzatát ítélték el. Azt a reményét fejezi ki, hogy most majd a király is belátja, hogy erre a kormányra az országnak semmi szüksége sincs. Tekintve azonban, hogy a

³³⁵ 1912. június 8. 1-2. lap.

³³⁶ 1912. június 9. 4. lap.

³³⁷ 1912. augusztus 1. 23. lap.

³³⁸ Budapesti Hírlap 1912. június 27. 3. lap.

³³⁹ 1912. december 17. 17. lap.

Pesti Hírlap nincs teljesen elvakítva a pártszenvedélytől, érzi a fonákságot, mely ezen ítélet és az igazság között van, ezért mentegeti az esküdtszéket és azt mondja, hogy ezen intézmény tagjai békés polgárok, kik nem pártolták volna a merényletet, ha pl. Szilágyi Dezső ült volna az elnöki székben, de Tisza István, aki felülhelyezkedett az emberi törvényeken, ne várjon védelmet az emberi törvényektől. Továbbá az esküdtbírósnak jogosultsága éppen abban van, hogy mindenkor az idő lelkiismerete szólal meg belőle és az esküdtbírósnak mindig megérzi a néphangulatot, mely ítéletét eldönti.³⁴⁰ Arról azonban nem szól, hogy jelen esetben ezt a hangulatot mesterségesen állították elő. és hogy a magyar esküdtbírósnak tagjai arra tettek esküt, hogy a törvényt minden körülmények között meg fogják tartani.

PESTI NAPLÓ

Párton kívüli ellenzéki lap, a legradikálisabb demokráciát hirdette, a kiadónak egyetlen vezércikk sem volt elég éles, vad és lázító ahhoz, hogy a tömegeket felzúdítsa.³⁴¹ Leginkább városi közönségnek készülő orgánum. Főszerkesztő Surányi József, Felelős szerkesztő Mester Sándor. Kiadó-tulajdonos a Pesti Napló r. t. Naponként 46,500 példányszámban jelent meg, egy-egy szám ára 10 fillérbe került.

Rendszeres hadjáratot indít Kovács Gyula felmentéséért, azaz a szálnalmat a merénylő mellett és a gyűlöletet Tisza ellen ébeszti és fokozza fel. A morálnak eleget tenni vélt, midőn kijelenti, hogy ne ölj! de mindjárt hozzáteszi, hogy csak e szent parancsolat tiltja vissza a részvét könnyeinek áradatát. A cselekedetet el kell ítélni, de az embert, ki életével akart megfizetni, önmagával való meghasonlásáért, nem szabad bántani, sem szándékának tisztaságát befeketíteni. Nem lehet csodálkozni azon, hogy a hazaság fájdalom és kétségbeesés légkörében felbillent egy nemzete jövőjéért remegő magyar szív egyensúlya. Tisza István megölte a magyar parlamentarizmust, Tisza István nieg akarta ölni egy fanatikus, mert az apagyilkoságnál nagyobb véteknek nézte ezt a rombolást. Az a gyűlölet, melyet Tisza István vetett, rettenetes módon hozta meg a gyümölcsét.³⁴²

³⁴⁰ 1912. december 18. 1-2. és december 19. 8. lap.

³⁴¹ Képviselőházi Naplók: 1912. február 3. Farkas Pál interpellációja.
XIV. k. 520. lap.

³⁴² 1912. június 8. 1. lap.

Ebben az egész mesterséges beállításban a legkirívóbb, hogy épp a parlamentarizmus megmentőjét annak tönkretételével vádolja, és hogy a gyűlöletet, melyet az ellenzéki pártok és hírlapok keltettek és növeltek nagyra, Tiszára hárítja. Ez már nem csak mosakodás a felelősség alól, hanem hamis vád terjesztése. Sőt a lap tovább megy. A tettet, mint büntettet nem ismeri el, hanem ez csak szerencsétlenség, melyért a képviselő kimondta önmagára az Ítéletet, sokkal szigorúbban, mint bármely bíróság teszi majd, mert az majd mérlegelni fogja, hogy azok, akik a törvény nevében küldik eléje Kovács Gyulát, maguk rúgták fel a törvényt.³⁴³ Ez határozott útmutatás akar lenni az esküdtszék részére. Nagy ellentmondás van benne, mert há nem büntett, akkor miért számít arra, hogy az ügy bíróság elé fog kerülni? Élénk színekkel festi a munkapárti képviselők vad kegyetlenségét, akik Kovács fejét a padhoz verdesték.

„A munkapárt tagjai vad kegyetlenséggel rávetik magukat a véreben vergődő emberre és öklükkel csapdossák fejét a padhoz, amelyre ráborul. . .”³⁴⁴

Eltekintve attól, hogy ez el sem képzelhető, Kovácsnak legalább is súlyos zúzódásokat kellett volna szenvednie, ha ez igaz lett volna. Tisza Istvánt, ki a legnagyobb tiszteletre és becsülésre méltó bátorságot és nyugalmat tanúsította, leszállítja a pozór színvonalára, aki csak akkor ölti magára a hősi pózt, mikor látja, hogy ellenfelének kezéből kicsavarták a fegyvert.³⁴⁵ Nála is Kovács fegyvere rozzant szerkezetű.³⁴⁶ Azért mert a hatóságok a köteles nyomozást végzik, azzal vádolja őket, hogy mindent megtesznek, hogy a boldogtalan embert jó mélyen mérítsék a büntető törvénykönyv lesújtó szakaszai alá.³⁴⁷ Midőn a törvényszéki orvos csak megvizsgálta Kovácsot, hogy lehet-e már átszállítani a rabkórházba, a Pesti Napló azt híresztelte, hogy a bíróság nagy türelmetlenséget tanúsít a nagy betegen fekvő képviselővel szemben, a rabkórházba való szállítását sürgetik. Már pedig a gyógyulása attól függ, hogy most ne mozdítsák el.³⁴⁸ Hogy ez nem így volt, azt igazolja, hogy a vizsgálat után a beteg továbbra is a Herczel szanatóriumban maradt. Ez a lap is tud a fegyverpróbáról, mikor az még meg sem történt.³⁴⁹

³⁴³ 1912. június 8. 2. lap.

³⁴⁴ 1912. június 8. 2. lap.

³⁴⁵ 1912. június 8. 7. lap.

³⁴⁶ 1912. június 12. 7. lap.

³⁴⁷ 1912. szeptember 29. 20. lap.

³⁴⁸ 1912. június 8. 2. lap.

³⁴⁹ 1912. június 9. 10. lap.

Az igazságügyi orvosi tanács tagjainak az igazságügyminiszter általi kinevezését a Pesti Napló is jogtalannak mondja,³⁵⁰ mit sem törődve a törvény idevonatkozó és már említett szakaszai-val. A tárgyalás napján kifejti, hogy a közvélemény már felmentelte ezt a sokat szenvedett becsületes embert és ezt várják az esküdtszéktől is.

„A verdikt, amely minden valószínűség szerint már holnap éjszaka elhangzik, nem lehet kétséges. Az ország közvéleménye már ítelt szegény, börtönlevegőtől sápadt, nélkülözésekben megtört Kovács Gyula fölött. Vilanylámpák fényességétől koszorúzott városok, a téli nedvességben szenvedő faluk, az elrejtett zsúpfődeles tanyai házak lakói órá gondolnak, a felmentéséért fohászkodnak. Mindenki érzi, hogy csak azért ül Kovács Gyula a rideg tölgyfa padon, alávetve egy hosszú törvényszéki tárgyalás kegyetlen formalitásainak, mert a lelke érzékenyebb, idegei zaklatottabbak és elhatározása rendíthetlenebb volt, mint bárki másé azon a napon, amelyről rettenetes bírálatot mond majd a történelem.³⁵¹

Az ítélet után, minden alapos ok nélkül azt állítja, hogy a kormány csinált ebből a perből politikai pert és így a verdikt a fennálló kormányzat elítélése. Az esküdtek ezzel az ítélettel bebizonyították, hogy egyetlen alkotmánybiztosítékunk az esküdtszék.³⁵²

AZ EST.

Pártokívüli liberális szellemű lap. Publikumát legfőképpen Budapesten kapta, de a vidéki városokban is eléggé elterjedt. Üzletileg igen jól állott. Tulajdonosa és felelős szerkesztője Miklós Andor volt. Naponként 75.000—90.000 példányszámban jelent meg, egy-egy szám 6 fillérbe került, Az Az Est, saját színvallása szerint,³⁵³ — mindent megtesz, hogy híven, színezés, túlzás és ferdítés nélkül, minden esemény benne legyen a lapban. Elve, hogy kormánytól, politikai pártoktól és mindenféle közgazdasági intézményektől teljesen független legyen és csak a közönségre akar támaszkodni.

„Mi mindent megteszünk, hogy minden esemény benne legyen Az Estben, még pedig híven, színezés, túlzás és ferdítés nélkül, magáért azért a határtalan örömet, hogy sok százezer embernek újdonságokat mondhasunk. Nem engedhetünk abból az elvünkből, hogy kormánytól, politikai pártoktól és mindenféle közgazdasági intézményektől teljesen függetlenek legyünk. Ezért vált azután elkerülhetetlenül szükségessé, hogy a vidéki 4

³⁵⁰ 1912. július 7. 22. lap.

³⁵¹ 1912. dec. 17. 6. lap.

³⁵² 1912. december 18. 1-2. lap.

³⁵³ 1912. június 14. 8. lap.

filléres árat 6 fillérré emeljük, mert senki másra nem akarunk támaszkodni, csak a közönségünkre.³⁵⁴

A lap mindig igyekezett azt a látszatot kelteni, hogy párt-szenvedélytől menten tárgyilagosan ír, azt azonban nem kerülhette el, hogy ellenzéki felfogását ne érvényesítse, mert ez volt a népszerű közhangulat. Időnként más hírlapok kirívó, hamis közleményeire felhívja a figyelmet. Természetesen üzleti szempontból teszi ezt, de még is csak kritikát gyakorol.

Vádolja úgy Tiszát, mint az ellenzéket, hogy nem vették észre, hogy politikájukat a legszélsőségesebb néprétegek szenvedélyes és közvetlenül érzett érdeklődéssel kísérték és hogy a választójog kérdését nem vették elég komolyan. Reméli, hogy ez a szomorú és vakmerő négy lövés magához téríti a kormányt és ellenzéket egyaránt.³⁵⁵ Nem helyesli, hogy a főkapitány eltitkolta, Ertsey jogos tettéért való, önkéntes jelentkezését, mert ezzel csak a kormánypártnak tett rossz szolgálatot és egy egyenes férfias lelket tett egy csúnya rendőri tény méltatlan társává.³⁵⁶ Erőről a lap, mint jellemző politikai tünetről szól. Tehát míg az ellenzéki lapok Ertseyt mint haldokló emberre lövő gyáva munkapárti képviselőt igyekeztek feltüntetni és a kormánypárti lapok az ügyet egyszerűen agyonhallgatták, addig az *Az Est*, teljesen helyes megvilágításba helyezte azt. Midőn a vizsgálóbíró nem engedte Kovács Gyulát tanúnak Nak községbe azzal az indokolással, hogy nem kívánatos az, hogy Kovácsot, aki képviselő, most kerületin végighurcolják és ezzel az izgalmakat növeljék. — a lap rámutat arra, hogy Nak Tolnamegyében van és Kovácsot Gyomán. Békés megyében választották képviselőnek.³⁵⁷ Míg az ellenzéki lapok csak a védelem tanúvallomásait közlik, addig az *Az Est* a vádét is. Általában véve azonban szimpatizál Kovács Gyulával az emberrel, kit sajnál (mert ez a közhangulat) és ezért védeni, illetve mentetgetni igyekszik. Így feleslegesnek találja a fegyverpróbát, mert ha Kovács saját magát nem tudta megölni vele, akkor a fegyver ölésre nem alkalmas. Természetesen ez nem komoly bizonyíték. Többször szól arról, hogy Kovács Gyula milyen türelemmel viseli sorsát. Az ítélet után pedig kiemeli, hogy Kovács Gyulának első kijelentése volt, hogy most hazamegy édesanyjához kiengesztelni azért a sok fájdalomért, amit neki oko-

³⁵⁴ 1912. június 12. 8. lap.

³⁵⁵ 1912. június 8. 1. lap.

³⁵⁶ 1912. június 20. 1. lap.

³⁵⁷ 1912. október 4. 5. lap.

³⁵⁸ 1912. december 19. 7-8. lap.

Itt látjuk, a lapnak olvasóközönségéhez való alkalmazkodását. Annak az olvasó közönségnek ír így, aki az érzelmes lírai hangú részletes tudósításokat kedveli.

FRISS ÚJSÁG.

Pártonkívüli ellenzéki liberális néplap, főleg Budapesten olvasták. Felelős szerkesztő Habár Mihály. Anyagi szempontból a Magyar Hírlap érdekszférájába tartozott. Nagy elterjedtségnek örvendett, amit a lap csekély ára nagyban előmozdított. Naponként 192.000 példányszámban jelent meg. egy-egy szám 2 fillérbe került. A Friss Újság a magyar indifferens munkásság leginkább elvásott lapja. Önvallomása³⁵⁹ szerint a nép minden jogának és érdekének tántoríthatatlan harcosa.

Főleg az általános választójogért küzdött, illetőleg az akkori parlamenti rend ellen. mert. ez távol esett a néptől es nem a milliók, hanem néhány százezer ember parlamentje volt. A merényletért a fennálló parlamenti összetételt okos a mert mint mondja — célja nincs az ilyen merényletnek, de oka van és ez áldatlan politikai rendszerünk, mely eredményezi azt, hogy a nép sorsát intéző törvényhozói szervnek semmi szervei közössége sincs a néppel. Ez okozza a kölcsönös meg nem értést, amely aztán ellenségeskedéssé fajul. Ezért jönni kell már az általános választójog rendszerének, melynek légkörében nem eshetik meg sem az ellenzék által csinált obstrukció, sem pedig a többség által az erőszak. Kifejti, hogy a merényletet nemcsak emberi szempontból — amely kizárja a másik ember élete ellen való támadást. — hanem ahol a szempontból is, hogy azok a politikai és társadalmi viszonyok, amelyek a nagyfokú elkeseredést kiváltják, nem a személyek cselekedeteinek, hanem nagy történelmi erőknek: gazdasági, társadalmi osztályerő viszonyok következményeivel kell ítélni. Az általános választójog ügyének, pedig összehasonlíthatatlanul nagyobb, hatalmasaim és eredményesen szolgálatot tett a magyar munkásság minden eddigi mozgalmat felülmúló május 23-iki egynapos sztrájkja és tüntetése, mint amennyit egész sor politikai gyilkosság tehetne.³⁶⁰

A rendőrséget ez a la] is támadja, azt mondja róla. hogy nem hajlandó eljárni az ötödik lövés ügyében, viszont négy óra hosszat vallatták Kovács Gyula apját, ezt a szánalomraméltó agastyánt. Azt állítja, hogy a vizsgálatot Sándor László rendőrtá-

³⁵⁹ 1912. június 28. 1. lap.

³⁶⁰ 1912. június 8. 1. lap.

nácsos, Tisza István rokona vezeti.³⁶¹ Bebizonyosodott, hogy Tisza István és Sándor László között semmiféle rokni kapcsolat sem volt. Június 19-ike körül megváltozik a lap szelleme és határozottan a kormány mellett foglal állást. A Népszava szerint ez azért történt, mert a kormány lepénzelte a lapot.³⁶² A „Friss Újság“ azt válaszolta erre, hogy ez nem történhetett meg, mert hiszen ő még most is a választójogért küzd, s hogy egyéb intézkedéseit a parlamentnek helyesli, az azért van, mert azok a nép érdekeit szolgálják.³⁶³ Azt, hogy ezen állítások közül melyik igaz, ma már eldönteni nem lehet. Tény azonban az, hogy a lap ettől kezdve erősen kormánypárti színezetű, emellett azonban gondosan ügyelt arra, hogy a nép érdekeit, illetve érzékenységét meg ne sértse. Így a Kovács ügyről csak ritkán számol be. A tárgyalást és ítéletet minden megjegyzés nélkül a lehető legrövidebben ismerteti, mert állásfoglalásával, vagy a kormány vagy a nép érdekeit sértené.

NEUES POLITISCHES VOLKSBLATT.

Németnyelvű, liberális irányú, pártunkívüli néplap. Naponként 45.000 példányszámban jelent meg.

Elítéli a politikai gyilkosságot, de mindjárt hozzát teszi, hogy azt az erőszak provokálta. A képviselőházban lábbal tiporták a törvényt és ezt tehetetlenül nézte a polgárság, míg most Kovács Gyula elvesztette önuralmát rálött Tisza Istvánra, majd öngyilkos lett. Ezért Kovácsot, mint mártírt kell ünnepelni. Elismeri azonban, hogy a munkapárti képviselők, midőn rárontottak Kovács Gyulára, nem látták, hogy a képviselő vérzik és midőn ezt észrevették azonnal felhagytak a bántalmazásával. Mándi vizsgálóbíró szabadonbocsátási rendelkezése után, helyesli, hogy Kovács Gyulánál számításba vették a rendkívüli életkörülményeket, melyek rendkívüli psychikai beállítottságot okoznak. Azonban ezt nem csak az individuumnál, hanem a tömegnél is értékelni kell. így a május 23-iki rendbontás vád alá helyezettjeit is mentsék fel.³⁶⁵ Itt jut kifejezésre az az érdek, amit ez a lap képvisel. A későbbiekben, minthogy Kovács személye nem igen érdekelt, a tárgyalást és ítéletet csak egész röviden ismerteti.

³⁶¹ 1912. június 9. 4. lap.

³⁶² Népszava: 1912. június 27. 2-3. lap.

³⁶³ Friss Újság: 1912. június 28. 1. lap.

³⁶⁴ 1912. június 8. 2-5. lap.

³⁶⁵ 1912. augusztus 8. 2. lap.

AZ ÚJSÁG.

Felelős szerkesztő Gajári Ödön, szerkesztőtársa Agai Béla. Főmunkatársak: Herczeg Ferenc, Kenedy Géza, Kóbor Tamás, Kozma Andor. . . stb. Szellemesen szerkesztett, elsőrangú politikai napilapnak jelölte gr. Batthyány Tivadar egyik beszédében.³⁶⁶ Naponként kb. 52.500 példányszámban jelent meg, egy-egy szám 10 fillérbe került. Művészeti, szépirodalmi, társadalmi felfogása a lapnak meglehetősen modern. A lap tulajdonosa Gajári Ödön volt. ki azt teljesen a maga vagyonából alapította és tartotta fenn, egyes időszakokban igen jelentős ráfizetésekkel. Gróf Tisza Istvánnak bizalmas barátja volt. de a Nemzeti Munkapárt kötelékébe nem tartozott. A lap olvasóközönsége a magyar gazdasági, jelesen ipari és kereskedelmi körökből, másrészt Tisza István és a Tiszák személyes híveiből tevődött össze. A hírlapnak Tiszával csak szellemi kapcsolata volt. minden anyagi kötelezettség nélkül Tisza István politikáját szolgálta, nem ritkán úgy, mintha Tisza István elválasztható lett volna pártjától a Nemzeti Munkapárttól.

Most is dicsőíti Tisza István bátorságát, mely nem pusztán virtusa a haláltorkába néző, félelmet nemismerő embernek, hanem a belső nyugalma és teljes harmóniája egy lelkületnek, amely tudja, hogy rendkívüli feladatot vállalt s az ezzel járó minden nehézségnek is élébenéz.³⁶⁷ Az Az Újság nem ért egyet Tisza Istvánnal, aki ezt a bűnös, gyászos, s véres merényletet egy örült rémtettének minősíti, mely fölött napirendre lehet térni. Szerinte nem szabad elhanyagolni ennek politikai jelentőségét, mert annál, amiből a szenvedélyek táplálkoznak, csak kegy veszedelmesebb s ez, hogy a szenvedélyeket táplálják. Ez a véres eset pedig fellobantja az ország szenvedélyét és ezt kiaknázza majd az ellenzék, ahogy kiaknázott eddig is mindent arra, hogy a közvéleményt maga számára megnyerje. Negligálni tehát a merényletet nem lehet. — hatóságnál, agitációs anyag voltánál fogva politikai jelentősége nagy. A merénylet a fennálló politikai helyzetből pattant ki. amelyet viszont a 11 hónapos sivár és tragikus előzmények, — melyeket többség és kisebbség egyaránt idézett elő. — létesítettek.³⁶⁸ Tisza Istvánt tehát teljesen mentesíti a felelősségtől, a Nemzeti Munkapártot azonban nem.

Ennek a merényletnek arra kell intenie Tiszát, hogy egy pillanatra sem késlekedjen reformmunkálatait befejezni. Ez a lap nem tagadja le a munkapárti képviselők dulakodását Kovács

³⁶⁶ Képviselőházi Naplók: 1912. január 27. XIV. k. 411. lap.

³⁶⁷ 1912. június 8. 1. lap.

³⁶⁸ 1912. június 8. 2. lap.

Gyulával, de viszont szerinte a hírlapírókon kívül Tisza is lekiabált nekik, hogy ne hántsák a sebesült embert.³⁶⁹ (Itt is elkülöníti Tiszát a párttól.) Próbálni elhitetni, hogy egyesek szerint Kovács azt kiáltotta, miközben elsütötte a fegyvert, hogy „halj meg gazember.”³⁷⁰ A célja ezzel Kovács bűnösségének bizonyítása. Julius 27-én a lap ezt írja: „A védelem csak a vizsgálat befejezése után „*tekint*” be az iratokba.”³⁷¹ Ezzel a vizsgálatnak egy ténylegesen sérelmes intézkedését úgy tünteti fel, mintha ez a védő kívánságára történne így. A tárgyalás legkiemelkedőbb részének mondja Teza István vallomását, a felmentést csak röviden megemlíti. Véleményt az ügyről nem nyilvánít, valószínűleg azért, hogy ne keltse azt a látszatot, hogy Tisza István elkeseredett az ítélet miatt és ennek a hangulatnak a tükörképe a lap.

BUDAPESTI NAPLÓ

Liberális, kormányt támogató lap. Olvasóközönsége leginkább a zsidó intelligenciából tevődött össze. Főszerkesztő Kahos Ede. felelős szerkesztő Pályi Ede. A forgó tőkét Pályi Ede, kinek Szemere Miklóssal volt összeköttetése, szerezte meg. Naponként 13.500 példányszámban jelent meg.

Irányzatának megfelelően teljes lélekkel helyesli Tisza eljárását. A merényletet elítéli. közönséges gonosztettnek mondja, amelynek nincs semmiféle erkölcsi rugója. Kifejti, hogy Kovács Gyula sohase szolgált semmiféle olyan célt, mely méltó lehetne férfi kezébe fegyvert adni. Tisza István viszont mindig és mindenkor a nemzet igazi jól felfogott érdekeiért helytállt, az ő élelét megkettőzni kellene, ha lehet, nem galádul elpusztítani.³⁷² Majd Tisza rettenthetetlen bátor és egyben nemesen gyengéd viselkedéséről szól.

„Kevés pillanatban, mennyi jellemvonás. Lővések durrannak, golyók süvítene, az elnöki asztal f'ájál metszi az ólom és Tisza István mozdulatlanul, egy izmát se rándítva, ül a kötelességteljesítésnek általa kiválasztott helyén. És ez a rettenthetetlenség milyen gyengédséggel párosul! Első intése, első mozdulata a vele szemben ülő szerető hitvest nyugtatja meg. Azután mi közönséges halandók még nem bírnak a szívünk verésével — ő pedig már is a csengettyű után nyúl. Helyre! Csendet kérek! Szól belőle az elnök. Mintha semmi sem történt volna.”³⁷³

³⁶⁹ 1912. június 8. 4. lap.

³⁷⁰ 1912. június 8. 6. lap

³⁷¹ 1912. július 27. 12. lap.

³⁷² 1912. június 8. 1-2. lap.

³⁷³ 1912. június 8. 1-2. lap.

Ennél a lapnál Kovács Gyula revolvere átalakul browninggá és az ötödik lövést is vele téteti meg.³⁷⁴ A munkapárti képviselők csak megfogták Kovácsot és lefektették a padra.³⁷⁵ A dolog enyhítése ez. A lap szerint Kovács Gyula ellen a Simontornyai Takarékpénztár csődöt kért és máskülönben is teljesen tönkre ment. Kovács efölötti kétségbeesésében követte el tettét.³⁷⁶ Ezt a hírt maga a fentjelzett pénzügyi vállalat megcáfolta és a vizsgálat folyamán valótlannak is bizonyult. Ezzel a hírrel úgy ez a lap, mint a többi kormánypárti lapok ellenakciót fejtettek ki. Az ellenzéki hírlapokról hazafias hős és mártírrá telt Kovácsot, vagyona bukása miatt elkeseredett emberré változtatták.

A tárgyalás első napján azt mondja a lap, hogy a vádiratot el lehet fogadni ítéletnek és különös, hogy Kovács minden kis mellékkörülményre pontosan emlékezett, csak akkor hagyta cserbe az emlékezőtehetsége, mikor arra kellett felelnie, hogy miért lőtt gróf Tisza Istvánra.³⁷⁷ Magát a felmentést nem tartja abszurdumnak, mert Kovács Gyula ügyes védekezése, a szájalomkeltés maga iránt, az esküdtek lelki gyöngesége, általános közintelligenciánk ijesztően alacsony foka. szóval az esküdtszék színvonala megmagyarázzák ezt. de a felmentés módját helyteleníti. Mert szerinte ezzel az esküdtek szentesítették azt, hogy bárki politikai szellemi ellenfelét jogosan lelőheti. Ez meg a teljes erkölcsi rend felbomlását idézheti elő. Egyúttal a munkapártnak is szemére veti lanyhaságát és gyengeségeit, ami immár kezdi elhomályosítani az embereknek 3 év előtt még annyira a munkapártnak kedvező ítéletét.³⁷⁸ Itt látjuk burkoltan kifejezve a felmentés igazi okát, azaz a közvéleménynek Kovács Gyula mellé állása. Ez azonban nem tisztán a munkapárt hibája volt, nagy része volt abban az akkori ellenzéki hírlapoknak és ellenzéki politikának.

PESTER LLOYD.

A pesti kereskedelmi élet, független, németnyelvű hírlapja, összekelő kapcsolata Magyarországnak a nyugat gazdasági és szellemi életével. A kormány politikáját támogatja. Kommentárjait nagy jelentőségűvé tette a külföldön való elterjedtsége és olva-

³⁷⁴ 1912. június 8. 3. lap.

³⁷⁵ 1912. június 8. 2. lap.

³⁷⁶ 1912. június 8. 4. lap.

³⁷⁷ 1912. december 17. 9. lap.

³⁷⁸ 1912. december 19. 1-2. lap.

sottsága. Felelős szerkesztő Singer Zsigmond. Abendblattjával együtt naponként 27,000 példányszámban jelent meg.

Olvasóközönségének, a kereskedők és nagyiparosoknak üzleti érdekei szorosan összefüggtek a fennálló kormány szilárdságával. Így természetesen a Pester Lloyd ezen uralom, illetve vezető tagja ellen intézett merényletet elítéli. Sőt ez a lap az, mely először és határozottan teszi azt az alaptalan állítást, hogy Kovács Gyula tettét nem extázisból vagy fanatizmusból tette, hanem anyagi romlása feletti kétségbeesésből követte el.³⁷⁹ Ezért közli, hogy Kovács tárcájában találtak egy engedélyt egy 11.500 koronás kölcsönről, és egy levelet a Simontornyai banktól, melyben nem pralongálják tovább 75.000 koronás váltóját. Ez az egyszerű börze spekuláns mártírnak akart látszani.³⁸⁰ Továbbá azt írja, hogy a golyóban több ész volt, mint benne és csak súlyosan, de nem halálosan sebesítette meg. Ezt azon hírlapok ellensúlyozására írta, melyek élénk színekkel írtak a szegény haldokló Kovácsról és ezzel igyekeztek a szánalmat még inkább felkelteni. Általában ez az egyetlen kormánypárti lap, mely határozott tendenciával törekedett az ellenzéki lapok érveit semmivé tenni, vagy legalább is lefokozni. Így semmit sem tud arról, hogy Kovácsot néhány munkapárti képviselő leteperte volna, sőt szerinte egyenesen megvédték az előreözönlő képviselőktől.³⁸¹ Siet megállapítani azt a tényt is, hogy a fegyver nem volt rozszant szerkezetű, hanem ötlövetű, nehéz buldogg revolver.³⁸² Hogy mennyire felületesen érdekelte csak Kovács személye, mutatja az, hogy midőn leközi élettörténetét, nem az ő, hanem egy 1860-ban Hajdúszoboszlón született Kovács Gyula adatait sorolja fel.³⁸³ Kiemeli, hogy az elnök a merényletet nagy hidegvérűséggel tűrte el. Valamivel sápadtabban, de minden jele nélkül a külső megindultságának maradt helyén Tisza István.³⁸⁴ Június 9-én, mikor még más lapok Kovács nagy szenvedéseiről zengenek, közli azt a való tényt, hogy a képviselő jobban érzi magát, teljese láz és fájdalommentes. A tárgyalást megjegyzés nélkül közli le. Az ítélet után azt írja, hogy utóbbi időben az esküdtek több ízben hoztak ítéletet politikai befolyás alatt. Így nem lehet csodálkozni ezen a verдикten sem. Azonban mindenki azt várta, hogy az esküdtek csak a második kérdésre felelnek „nen“-mel. Az ítélet a társadalom

³⁷⁹ 1912. június 8. 1. lap.

³⁸⁰ 1912. június 8. 4. lap.

³⁸¹ 1912 június 8. 3. lap.

³⁸² 1912. június 8. 4. lap.

³⁸³ 1912. június 8. 1. lap.

³⁸⁴ 1912. június 8. 1. lap.

nagy részében óriási megdöbbenést, míg töredék kisebb részében a politikai ellenfelek feletti győzelem érzését váltotta ki. Leszögezi, hogy Tisza sikeres intézkedéseit az egész világ a legmélyebb tisztelettel kíséri figyelemmel.

BUDAPESTI HÍRLAP.

A magyar keresztény konzervatívabb felfogású, földbirtokos és lateiner elem lapja. Tisza István és a Nemzeti Munkapárt politikáját szolgálta, de nem félhivatalos lap. Politikai, gazdasági és -társadalmi szempontból is konstruktív szellemben történt a lap vezetése. A Budapesti Hírlap, irodalmi, művészi és egyéb közlemények tekintetében mindig szem előtt tartotta abban az időben azt az igényét, hogy művelt magyar családok lapjaként szerepelhessen.³⁸⁵ A lap tekintélye igen nagy volt, Ennek pozitív bizonyítéka, hogy ezt minden lap elismerte és, hogy véleményét szem előtt tartotta. A lap ezen kiváló helyzetét maga a Budapesti Hírlap is kiemeli és azt mondja önmagáról,³⁸⁸ hogy mint sajtóorgánium elsősorú tekintély, mint hírlap az előkelő közönség és a magyar családok kedves, politikai, művészi, társadalmi és irodalmi kérdésekben hang- és mértékadó fóruma. E tekintély alapjául szolgált az, hogy szerkesztői sohasem ismertek más ambíciót, mint, hogy egy becsületes, tisztességes, irodalmi színvonalon álló, nemzeti irányú lapot adjanak a közönség kezébe. Felállították maguknak a maguk politikai ideálját, a magyar birodalmi politikát és azt szolgálták függetlenül mindenkitől és mindentől. Mindazt, ami ennek kedvezni látszott, pártolták, amit veszedelmesnek tartottak, az ellen küzdöttek. Továbbá azt mondja, hogy a nemzet katonai, udvartartási és egyéb kérdésekben a Budapesti Hírlap imeperialista politikájában kereste és találta meg vágyainak és nemzeti eszméinek anyagát.³⁸⁷ A Budapesti Hírlap a független kritika terén áll, hónapok óta a legelkeseredettebb harcban Justh radikális választójogával, mint amelynek megvalósulása nemzeti veszedelmet jelent, mert a városokban válogatás nélkül szabadítja az országra a nemzetközi szocialistákat, a perifériákon, Erdélyben pedig úrrá teszi rajtunk a nemzetiségi izgatókat.³⁸⁸ Az ország első olvasó közönsége a mienk. Lehetetlen, hogy minden nap, mindenkinek eltaláljuk a gondolatát, ami azt jelen-

³⁸⁵ 1912. jún. 11. Pro domo c. vezércikk. 2. lap.

³⁸⁶ 1912. június 22. L. lap.

³⁸⁷ 1912. június 9. 1-3. lap.

³⁸⁸ 1912. június 11. Pro domo, vezércikk. 1. lap.

ti, hogy a mi gondolatunk fedezze az övét. De soha más érdek nem vezetett, mint hogy méltók legyünk a legelőkelőbb magyar olvasó közönséghez. Ezért nem szolgáltunk soha senkit csak aki igazságunkhoz közel jutott, akit meggyőződésünk szolgálnunk engedett, aki a nemzetre nézve hasznos dolgot művelt. Nem néztünk ebben se egyént, se pártot, se kormányt, mert mi már sok emberrel és párttal eveztünk ideig óráig egy hajóban, de nekünk még soha se ember, se párt, se kormány nem parancsolt.³⁸⁹

Főszerkesztő Rákosi Jenő, felelős szerkesztő Csajthay Ferenc. Rákosi Jenő a lap tulajdonjogát, mely az övé volt. idők során részvénytársasági alapra helyezte. A részvények nagy többségének a tulajdonosa ömaga maradt. 1911 körül a vállalat anyagi téren megingott és a részvényesek közé került Zichy János gr.. Nagy Emil és mások, majd újabb krízis kapcsán Tisza István gr.. Beöthy László, báró Harkányi János és még több képviselő a Nemzeti Munkapártból. A lap este megjelenő boulevard lapjával az Esti Újsággal együtt naponként 108.750 példányszámban jeleni meg, egy-egy szám 10 fillérbe került.

Rákosi Jenő és Csajthay Ferenc nem voltak párttagok, mégis minden pártköteléken kívül állva, Tisza István politikáját szolgálták. Ez az állásfoglalás igen nagy ellentét a lap korábbi állásfoglalásával szemben, hiszen Rákosi Jenőnek és a Budapesti Hírlapnak nagy része volt abban, hogy Tisza István alakja a közvélemény előtt gyűlöletessé vált. Ezt a köpenyforgatást az ellenzéki lapok igen sokszor szemére vetik a lapnak, sűrűn citálva korábbi Tisza ellenes cikkeit. De maguk az olvasók között akadtak többen, akik változásának okát kérdezve írtak leveleket a laphoz. A lap azzal válaszolt, hogy most megfordult a helyzet, Tisza szolgálja a nemzeti, míg Justhék a nemzetközi ideológiáját.³⁹⁰ A Népszava egyenesen azzal vádolja a lapot, hogy a kormány lepézelte.³⁹¹ Ezt igazolni nem lehet, annyi tény, hogy a munkapárti képviselők többször gyűjtöttek előfizetőket a Budapesti Hírlap részére. Ez azonban természetes jelenség, tekintve, hogy közülük többen anyagilag érdekelve voltak a vállalkozásban. Véleményünk szerint a változás kettős okban rejlik, 1. az előbb emiített érdekelttség, 2. Rákosi Jenő imperialisztikus álmái, melyeknek legnagyobb veszélyét látta a radikális választójogban. Tgy természetes, hogy ennek megakadályozóját minden erejével támogatta. Emellett olvasóközönségének zömét is szolgálta, midőn az osztályparlamentarizmus mellett tört lándzsát. Ezt bizo-

³⁸⁹ 1912. június 11. Pro domo. 2. lap.

³⁹⁰ 1912. június 11. 2. lap.

³⁹¹ 1912. június 27. 3. lap.

nyítja több levél, melyet az olvasók a Budapesti Hírlaphoz intéztek. Így Schulpe György dr. udvari tanácsos ezt írja:³⁹²

„A Budapesti Hírlap hazánk és Europa egyik legelőkelőbb hírlapja, inert a magyar nemzet szuverenitása és szupremációja elvének és eszméjének lankadatlan hirdetője, és apostola.“

Réz Mihály 1912. július 5-én vezércikkben azt írta „Egy új párt alakult meg: a kiábrándult koalíciók nagy pártja, mely a társadalom minden rétegében — és éppen a legjobbak között — számtalan követőre talált. Programja: A magyar szupremácia, vezére akaratlanul is a Budapesti Hírlap és éppen ezért hiába támadja az ellenzéki sajtó úgy ezt a lapot, mintha ennek a mostani magatartása elszigetelt jelenséggé állana. Mindenki aki ismeri az ország politikai kedvét, kénytelen látni és beismerni, hogy az országban ez a felfogás elterjedt, hogy a B. 11. e részben az intelligencia egy igen erős árnyalatának felfogását fejezi ki.“³⁹³

Egy 30 éves olvasója a Budapesti Hírlapnak kifejti, hogy egy dolog nem változott a B. H. szilárdsága a sovinizmusban, a nemzeti jellegben, a megalkuvást nem ismerő, izzó faj és hazaszeretben. Ezért nem követi most a 15. H. még Apponyit sem.³⁹⁴

A lap nem vallotta magát kormánypártinak, hanem mindig igyekezett a tárgyilagosságot fenntartani. Így Június 4-én Tisza hárszabálysértését elítéli, mert a törvényt mindenkinek meg kell tartani, de rögtön utána kifejti, hogy más megoldás a hosszú obstrukcióval szemben nem volt, nemzet és az országgyűlés a bukás szélén állott. A kétes eredetű ötödik lövésről úgy nyilatkozik, hogy azt hiszi, hogy akkor sült el Kovács revolvere, mikor kicsavarták kezéből. Azért nem meri határozottan állítani, mert vannak akik azt állítják, hogy munkapárti képviselő tette a lövést. Szerinte Kovács Gyula felett csak tolongtak a képviselők. De megmondja azt is, hogy egyesek szerint ütlegelték Kovácsot.³⁹⁵ Kiemeli, hogy Tisza István volt az egyetlen, aki nyugalma megőrizte. Kovácsról azt írja, hogy kétségtelenül előre megfontoltan hajtotta végre a tettét, melyre nem a hazafiasság, hanem a vagyoni bukás. — melyet a tőzsdén már mindenki emleget, készített.³⁹⁶ Mind két állítása a kritika hiányát mutatja. Kötelességének tartja közölni, hogy a rendőrség nem nyomoz az ötödik lövés után, de természetesen ezt sem kormányellenes hangon. Általában Kovács Gyuláról mindazon híreket leközi, melyeket a többi hírlapok is hoznak, de minden tendencia és él nélkül. Az ítéletig mindvégig lehetőleg a semlegesség álláspontján igye-

³⁹² 1912. június 27. 3. lap.

³⁹³ Új magyar párt c. cikk. 1-2. lap.

³⁹⁴ 1912. augusztus 2. 3. lap.

³⁹⁵ 1912. június 7. 3. lap.

kezett megmaradni, nyívanvalóan abban a hitben, hogy nincs szükség sémi nemű aktívabb akcióra. Az ítélet után azonban igen erőteljesen lép fel. Úgy az ellenzék, mint az esküdtszék ellen. Azt állítja, hogy az esküdtek valószínűleg úgy okoskodtak, hogy Tisza Istvánnak végeredményben nem esett bántódása, Kovács pedig egy fanatikus bolond, aki már maga-magán végrehajtotta az ítéletet, mert maga ellen fordította ugyan csak fél-sikerrel a fegyvert, melyet Tisza ellen teljes siker nélkül használt. Megbűnhődött hát. minek ítéljük el új büntetésre. Ez szentimentális állásfoglalás, mert végeredményben Kovács háromszor elsütötte a fegyverét és hogy nem találta el Tiszát, az elsősorban az ő szerencséje. Hogy azonban ez megtorlatlanul történhessék, az a jogérzetnek, a jog tiszteletének, a közszabadságnak oly meglazult felfogására vall, melynek veszedelmei nyilvánvaló. Hiszen a Népszava Tisza István személyét már is „vogelfrei“-nek nyilvánította. Ez az ítélet jellemző a jelenlegi politikai helyzetre, amely nem ismer elvűséget, párhűséget, csak gyűlölséget, visszavonást, személyes versengést és személyes érvényesülést. Ahol a tudatlanság a pártvezér, a durvaság, modor, a szenvedély erő, a mérénylet hőstett és az öngyilkos kísérlet enyhítő, sőt mentőkörülmény. Akárhogyan is gondolkozzék valaki Tisza István politikájáról. Tisza István tehetsége, jelleme, magyar hazafiság, akaratereje, oly nagy értéke a mi közéletünknek, amire most van legnagyobb szüksége az országnak. Kovács Gyula revolvere nem találta el Tisza Istvánt, de eltalálta az esküdtszékét, ezen intézménybe vetett bizodalmat és a magyar igazságérzet reputációját. Ez a verdikt bizonyítja, hogy mindenütt, úgy Magyarországon is csődöt mondott az esküdtszéki intézmény, mert az esküdtek a lelkiismeret köpönyegébe takarják rettenetes tudatlanságukat és aszerint ítélnék, amerre üvölt százezer torok, közben pedig elvénzik az igazság. Ha szakbíró ítélné Kovács Gyula az örült rajongó megmenekülhetne a fegyháztól vagy börtöntől, — de nem a bűnösségtől, így azonban szomorú és leverő látvány, hogy létrejöhett egy olyan verdikt, mely felment, nem a beszámíthatatlanság alapján, hanem, mert ember nem követett el bűnt, mikor rálőtt embertársára. A bűnösnek nem a beszámíthatatlanság vigasztalását, hanem az ártatlanság glóriáját adják. 12 ember parancsolja, hogy öljetek! Ne hozzunk tehát törvényeket, töröljük el a kódexeket, vegyünk kést, revolvert, csóvát a kezünkbe és gyűjtogassunk. Vegyük el egymás földjét, raboljuk el egymás gyermekét, feleségét.”³⁹⁹

³⁹⁸ 1912. június 8. 9. lap.

³⁹⁹ 1912. december 18. 31-32. lap.

Kovács Gyula ünnepeltetésekor azt kérdezi az ellenzéktől, hogy kít éltettek vájjon, a beszámíthatatlan embert, vagy a vakmerő merénylőt, aki leakarta löni az obstrukció letörőjét és az ellenzéknek politikai ellenfelét? Nem gondolják-e meg, hogy a lelkiismeretnek mily nagyfokú elvadulása nyilatkozik meg egy olyan embernek dicsőítésében, aki ölni akart? Föl kell vetni azt a kérdést is, hogy ha valaki annyira zsákmányává lehel indulatai rohamának, hogy teljesen elveszti emberi öntudatát és féktelen vad és veszett dühében kész kivégezni mást és önmagát, lehet-e azt szabadonhagyni? Hiszen ő megmutatta, hogy valamely adott pillanatban veszedelmes lehet önmagára és másranézve egyaránt. Hol marad a közbiztonság megóvásának szempontja, ha nem történik gondoskodás arról, hogy az ön- és közveszélyes örültek megfelelő szanatóriumokban kellő gondos őrizetben maradjanak?³⁹⁸

MAGYAR NEMZET.

A kormány félhivatalosa, költségeit a miniszterelnökségi sajtóalap fedezte. A tisztviselőréteg és általában véve a közalkalmazottak olvasták. Irodalmi, művészeti felfogásában konzervatív irányú. Állásfoglalásának súlya igen csekély. Felelős szerkesztő Lándor Tivadar, helyettes szerkesztő Mikes Lajos. Naponként 18.750 példányszámban jelent meg, egy-egy szám 10 fillérbe került.

Elítéli a merényletet, kiemeli Tisza István csodálatos lélekjelenlétét és heroikus bátorságát, elvárja, hogy az ellenzék is tiltakozni fog a gyilkos merénylet ellen. Azt hangoztatja, hogy a munkapárti képviselők leteperték Kovácsot. A merénylet okául hosszú idő óta tartó ellenzéki erőszakoskodást és lelkiismeretlen fanatizálást jelöli meg.³⁹⁹

December 16-án írja: »Kovács Gyula merényletet kísérelt meg az elnök ellen, környezete izzó gyűlölettel tobzódó mindenre kész szuggesztiója alatt, vagy a herostratesi feltűnési viszketeg paroxizmusában. Politikai gyűlölködés, személyi antogonismus forralja, fűti bűnös eréllyel a hangulatot; egyéni szánalomkeltés dolgozza és szövö a bünper levegőjébe hazug Képeit.«

Továbbá azt mondja, hogy Kovács csak híres akart lenni, hős, vértanú. Azt állítja, és pedig alaptalanul, hogy családja tu-

³⁹⁸ 1912.december 19. 5. lap.

³⁹⁹ 1912 június 8. 1—3. lap.

dott gyilkos szándékáról és hogy Szmrecsánynak és Polonyinak be is jelentette ezt.⁴⁰⁰

A felmentés után azt mondja, hogy ez szomorú tünete a közlélemben végbement nagy destrukciónak, a törvényes, az erkölcsi rend iránt való érzés szomorú meglazulásának, sőt megbomlásának. A tárgyalásról azt bizonyítja, hogy az egész csak a száanalomkeltés egy módja volt, amit még fokozott, hogy Justh és hívei megjelentek a tárgyaláson, hogy tüntessenek Kovács mellett Általában a tárgyalás menetéből inkább a terhelő részt közli.⁴⁰¹ Majd vádolja a hírlapokat, hogy amit száanalomkeltéssel elérlek, abból most politikai tőkét igyekeznek kovácsolni.⁴⁰² Nem veszi észre, hogy a pártoknak illetve orgánumaiknak, egész idő alatt éppen ez volt a célja és a száanalomkeltés csak eszköz volt a felmentéshez.

MAGYAR FIGYELŐ.

Magas színvonalon álló, kéthetenként megjelenő irodalmi folyóirat. A szerkesztőbizottság elnöke gróf Tisza István volt. felelős szerkesztő Herczeg Ferenc a kiváló hó. Az ellenzék azon törekvésével szemben, hogy Kovács Gyulái mint mártírt és hőst kell ünnepelni, komoly és értékes ellensúlyozás Herczeg Ferenc. „Subin herceg“ című novellája, mely e folyóirat júniusi számában jelent meg. Nathanovics Iván kit csak atyja pénzéért vettek be hadnagynak a gárdakozások közé felveti az eszmét, hogy az ellenség vezérét Nogi japán marsallt meg kellene ölni. Ezért Subin herceg kicsúfolja. Az egész tábor rajta mulat. Megbántottságában elhatározza, hogy tervét maga fogja végrehajtani Bombával felszerelve, mint szökevény elfoghatja magát. Transportálás közben eszébe jut, hogy gyermekkorában is Subin herceg gúnyolódására a hideg vízbe ugrott, noha nem tudott úszni. Akkor is majdnem megfulladt miatta. Most is azt teszi, amit nem akar. Mi köze neki Oroszországhoz és a japánokhoz? Már-már elhatározza. hogy felhagy tervével, mikor egy sereg hírlapíró vesz észre, akik őt figyelik. Így tettének újabb impulzust ad az a gondolat, hogy merénylete be fog kerülni az összes hírlapokba, s így a cár is meg fogja tudni, hogy ő különb mint Subin herceg. Éppen azon töpreng, hogy a merényletnél mit kiáltson oda. hogy a Subin herceg féiék ne tartsák pozórnek. mikor megérkezik az öreg marsall. Ránéz szúrós szemével, melynek hatása alatt bensejében minden

⁴⁰⁰ 1912 december 17. 11. lap.

⁴⁰¹ 1912 december 18. 17. lap.

⁴⁰² 1912 december 19. 1—2. lap.

tiltakozik a merénylet ellen. Hirtelen még is elkiáltja magát s odadobja a bombát. Nem robban fel. Így senki sem sérül meg. A marsall fenkölt nagylelkűségében egy hideg pillantással elintézi a merénylet, kinek tettét, mint fentiekből láttuk, „nem magas nemzeti érdek,” hanem a kicsinyes emberi hiúság sugallta. A párhuzam világos. Előttünk áll Kovács, a merénylet, szemben a nyugodt temperamentumú Tiszával, a marsallal, ki az előbbinek kicsinyes emberi voltán könnyen túlteszi magát.⁴⁰³

KÜLFÖLDI SAJTÓ.

A külföldi hírlapok túlnyomó része a merényletet elítéli.⁴⁰⁴ Mind emberileg, mind politikailag szerencse Magyarországra és a Monarchiára, hogy Tisza István megmenekült.⁴⁰⁵ Tisza István gróf és a többség eljárását a parlamentben helyeslik, mert a törpe kisebbségnek sikerült megakadályozni a többséget abban, hogy teljesítse azokat a kötelezettségeket, amelyeket a nemzet reájuk bízott.⁴⁰⁶ Ilyen körülmények között szükséges és kívánatos volt a nemzetre, hogy az obstrukciót letörje.⁴⁰⁷ Tisza István a parlamenti gépezetet ismét megindította.⁴⁰⁸ Ha a politikai szenvedély már annyira izgatott, hogy a parlament üléstermében gyilkossági kísérletre vetemedik, akkor vétek lett volna azt az izgatóság és demoralizáló obstrukciót csak egy nappal is tovább tűrni.⁴⁰⁹ Nem csoda, hogy az izzó harag, amelybe az ellenzék Tisza István elleni harcában mind inkább belelovalta magát, egyes koponyákban oly fokra emelkedett, hogy a szenvedély túllépte a nyugodt, megfontolt, higgadt gondolkodás zsilipeit.⁴¹⁰ Kovács

⁴⁰³ 1912. július. 118—121. lap.

⁴⁰⁴ Berliner Tageblatt 1912 június 11. Kölnische Zeitung 1912. jun. 11. Hamburger Nachrichten 1912. június 12. L'Etoile Belge 1912. június. 18. New-Yorker Staatszeitung 1912. június 20. Neue Freie Presse 1912. Junius 7.

⁴⁰⁵ Kreuzzeitung 1912. június 12. Hamburger Fremden Blatt 1912. június 12. Neue Freie Presse 1912. június 8.

⁴⁰⁶ Kölnische Volkszeitung 1912. június 11. Hamburger Nachrichten 1912. június 11. Der Bundt (Berni 1912. június 11. Neues Preussische Kreuzzeitung 1912. június 12.

⁴⁰⁷ L'Etoile Belge 1912. június 18.

⁴⁰⁸ Kölnische Zeitung 19-12. június 11.

⁴⁰⁹ Kreuzzeitung 1912. június 11.

⁴¹⁰ Norddeutsche Allgemeine Zeitung 1912. június 11.

Gyula önuralomnélküli vad fanatikus, akinek Tisza iránti féltelmes gyűlölete a fejébeszállt és teljesen elvesztette ép elméjét.⁴¹¹ A „Hamburger Nachrichten“ szerint viszont Kovács teljesen megfontolással követte el tettét és párhíveinek szinte bejelentette és senki sem mozdult, hogy a rabbiátus embert megakadályozza szándékában. Az elnök egészen jogosult eljárásából, amely a parlamentarizmus szellemének érvényt szerzett, a maga számára azt a jogot vezette le, hogy a maga ellenvéleményének revolverrel adjon kifejezést.⁴¹² A merénylet feltárja azt a romlottságot és erkölcsi elvetemedettséget, amelyre a magyar pártaiét lesüllyedt. Kovács boldogtalan tettében annak a már alig fokozható elvadulásnak a jelenségét tekinthetjük, melynek színhelyévé vált már régóta a magyar parlament az ellenzék féktelensége folytán. Mert csak a határtalan elvadulás hitelhette el a merénylővel, hogy megváltó hazafias tettet miivel, ha a Ház elnökét egy golyóval elteszi láb alól.⁴¹³ Tisza Istvánnak mindenesetre meg kell adni az érdemet, hogy a magyar parlamentben végei vetett egy visszataszító és következményeiben az államra veszedelmes komédiának.⁴¹⁴ Jellemző az a szomorú dolog, hogy ezt a gyilkos szándékú országgyűlési képviselőt a szanatóriumban üdvözléssel és együttérzésről biztosító Írásokkal halmozzák el, sőt még ajándékot is küldenek neki. Mint nemzeti hőst ünneplik, s akadnak nők, akik virágokkal díszítik szobáját sőt meg is látogatnák, ha detektívek nem őriznék. Félreismerhetetlenül mutatják e jelenségek a szenvedélyek elvadulását és azt is, hogy a 48-as ellenzék mértéktelen izgatása minő gyümölcsöket termett.⁴¹⁶ Az ítélethozatal után a berlini „Taegliche Rundschau“⁴¹⁷ Kovács Gyula fölmentésével foglalkozva megjegyzi, hogy az esküdteknek szentimentális okokból különösen Franciaországban szokásos fölmentő verdiktjeihez itt egy tisztán politikai okokból történt vakmerő fölmentő verdikt járult. Kovácsnak bűne, t. i. Tisza István gróf ellen való gyilkos merénylete, a napnál is világosabb. Mivel pedig a vádlott nem elmebeteg, a fölmentés csakis politikai szempontokból jöhetett létre. Az igazságszolgáltatásnak idegen érdekből való lealacsonyítása, aminőnek az esküdttörvényszékek történetében nincsen párja, az egész civilizált világban jogos és általános elítélő feltűnést kelt.

⁴¹¹Neue Freie Presse 1912. június 5.

⁴¹² 1912. június 12.

⁴¹³ Neue Freie Presse 1912. június 8.

⁴¹⁴Hamburger Nachrichten 1912. június 12.

⁴¹⁵Berliner Deutsche Tageszeitung 1912. június 18.

⁴¹⁶ 1912. december 19.

A külföldi sajtó ezen állásfoglalása mutatja, hogy ha a magyar sajtót a politikai pártok és az akkori politikai helyzet nem befolyásolta volna, azaz megtartotta volna tárgyilagosságát, akkor a közönség a merényletről egész más képet kapott volna.

ÖSSZEFÜGGÉS KOVÁCS ÉS JUKICS MERÉNYLETE KÖZÖTT.

A hírlapok észrevették a Kovács és Jukics féle merénylet közötti szellemi kapcsolatot, sőt a Népszava még többet tétel fel mikor azt mondja, hogy Jukics talán jóvá akarta tenni, ami Magyarországon nem sikerült. Az összefüggés következménye, hogy a hírlapok a Jukics-féle merényletet, pert és ítéletet abból a szempontból bírálják meg, hogy minő hatása van a Kovács ügyre. Természetes tehát, hogy a kormánypárti lapok a merényletet elítélik, a perfolymatot és ítéletet helyeslik, egyúttal rámutatnak arra, hogy Jukics épelméjű, az örültséget csak szimulálja. Az ellenzéki hírlapok pedig azt emelik ki, hogy Horvátországban is nagy az elnyomatás, amiben része van a magyar kormánynak is — és ennek következménye a merénylet. A vizsgálat a kormány nyomása alatt történik, ezért nyilvánítják az elmebeteg Jukicsot az elmeszakértők épelméjűnek. A halálos ítélet a bán befolyásának következménye. Ilyen ítélet csak Horvátországban jöhetett létre, mert ott még mindig az elavult szakbíróóság, melynek tagjai függnek a mindenkori kormánytól, működik és nem a modern esküdtbíróóság. Jellemző, hogy a „Világ“ mely rövid idővel az előtt még felszólítást intéz a közönséghez és arra inti az olvasókat, hogy térjenek vissza a szakbíróósághoz, mert az esküdtszék nagyon függ a kormánytól és nem mer független ítéletet mondani, a Jukics-féle ítéletnél szintén a szakbíróóságot okolja és ostorozza. A pártonkívüli hírlapok, melyeket nem vakított el a pártszenvedély, helyes politikai érzékkel és belátással rámutatnak arra, hogy a trialista horvátoknak az a céljuk, hogy a külföld előtt a zágábi perből botrányt csináljanak, bizonyítva azt, hogy Jukics elmebeteg, de az orvosszakértők a kormány nyomására épelméjűnek nyilvánítják. Mindezt azért, hogy bemutathassák az osztrák-magyar elnyomatást. Pedig Jukics tényleg épelméjű volt, A szakértők véleménye mellett bizonyítja az is, hogy Jukics a vizsgálati fogságból jól előkészített szökést kísérelt meg. Az egész beállítás tehát nem egyéb, mint vádaskodás és politikai tüntetés az anyaország ellen, egy újabb sirám az *elnyomatásról*, amellyel már oly sokszor félre tudták vezetni Európa közvéleményét, azok a horvátok, akik mindenüket, ennek az össze-vissza

rágalmazott és Európa előtt befeketített magyarságnak köszönhetik.

Ezt a véleményt támogatni nyilvánvalóan nemzet- és haza ellenes cselekedet volt. Itt látjuk legjobban, hogy az ellenzéki orgánumok hazafias szólamai rendszeren csak üres frázisok és szemfényvesztés voltak, mert, mint jelen esetben is, úgy igen gyakran a nemzet jól felfogott érdekei helyeit, sőt annak ellenére, a párt érdekeit képviselték. Igaz, hogy sokszor abban a hitben tették ezt, hogy a párt az egész nemzet érdekét képviseli. Hogy ezen utóbbi nézetet, mikor hitték valójában ők maguk is és mikor használták fel csak hangzatos jelszónak, azt már megállapítani igen nehéz. Csak a kormánypárti hírlapok közölték azt a tényt, hogy maga a horvát országos közegészségügyi tanács is elítélte a horvát orvosegyesület azon eljárását, hogy az elmeszakértők véleményét megbélyegezte, mert ez nem csak inkollegiális, hanem illegális volt, amennyiben túllépték a hatáskörüket is.

Látjuk tehát, hogy a hírlapok álláspontjában egyenes átmenetet találunk a védelem, a neuralitás és vád között. Mindegyik hírlapot ebben az esetben politikai pártérdek a vezérli, míg a pártonkívüli orgánumok, melyek igyekeznek semlegességüket megtartani, teljes egészében ezt nem tudják elérni, csak részben képesek tárgyilagossá lenni. A hírlapok nagy többsége Kovács Gyula mellett foglalt állást és igen nagy agitációt fejtett ki érdekében. Az ennek ellensúlyozására hivatott kormánypárti hírlapok csak keveset és azt sem mindig kellő helyen és időben tették meg. A semlegességüket megtartó orgánumok is szimpatizáltak Kovács Gyula személyével. Így a közvélemény, mely nem más, mint a korszellem, ezt pedig mindig vezeti valaki, vagy valami, önmagától soha ki nem alakul, a hírlapok többségétől vezetve olyanná alakult, hogy az esküdtek helyesnek és jónak látták a képviselő felmentését. Legjobb bizonyítéka annak, hogy az esküdtszékek tényleg befolyásolhatók voltak, hogy az igazságügy-miniszter a délvidéki izgatásokkor az esküdtszékét rövid időre felfüggesztette, mert veszedelmesnek tartotta, a nemzetiségi lázítókat olyan törvényszék esküdtbírósága elé állítani, mely nagyrészt nemzetiségi emberekből kerül ki. A hírlapok a közvélemény illetően való kialakulásánál, nem törődtek azzal, hogy a sajtó legfőbb kötelessége a meghízható tudósítás, hanem a nézeteket és tudósításaikat, ha szükséges pillanatnyi követelményekhez irányították. Kritika és tárgyilagosság hiánya jellemzi a hírlapokat, ezért igen sokszor bizonyos körülmények között önmagukkal is ellentétbe jutnak. Az egyes hírlapok argumentumai nem mutatnak mindig egyenes vonalú gondolatvezetést. A cél azonban majdnem mindig ugyanaz, egyrészt Kovács Gyula egyéni morá-

lis felelősségét áthárítani. Tisza István erőszakosságára és a kormányuralomra, másrészt szájalomkeltéssel a képviselő felmentését elérni, illetve, hogy ezzel demonstrálhassák a kormány elítélhetőségét, bukását. Nyílt céljukat elérték. Kovács Gyulát felmentették, A rejtett tervet azonban, azaz a kormány elbuktatását nem sikerült keresztülvinniök.

Röviden összegezve az előzőket a következő eredményekre juthatunk:

Kovács Ovula képviselő merényletet intézett a házelnök, gróf Tisza István ellen. A merénylet nem sikerült. Kovács tettéért az esküdtbíróság elé került, mely felmentette. Ez ítéletében nem azt mondta ki, hogy tette elkövetésekor beszámíthatatlan, vagy túlságosan exaltált állapotban volt és ezért nem felelős a tettért, hanem hogy nem bűnös. A szakbíróság más ítéletet hozott volna ezt Jukics esete mutatja, sőt az esküdtbíróság is, ha egyszerű gyilkossági kísérletként kezeli a pert, bizonyítja ezt a villamoskalauz esete. Ha a 12 esküdt foglalkozását nézzük, (2 gyáros, 1 nyug. ezredes, 4 kereskedő, 1 háztulajdonos, 1 cukrász és 3 hivatalnok) láthatjuk, hogy csupa jómódú polgár volt az ítélkező, tehát olyanok, akiknek érdeke ellenkezik minden anarchiaszerű jelenséggel és érdeke minden ily irányú törekvés elfojtása és példás megbüntetése. Mégis felmentő ítéletet hoztak. Itt tehát egy különleges helyzettel állunk szemközt. Ennek pedig mélyebb okai vannak, mint egyszerűen az esküdtek megbízhatatlansága, vagy az esküdtszék tarthatatlansága, melyet sokan jelöltek meg okul azon korban. Már a merényletkor a Neue Freie Presse esti száma⁴¹⁷ rámutatott arra, hogy az a naív kérdés, miként hat majd az eset a közvéleményre. Vájjon úgy ítélik meg Kovácsot, ahogyan rászolgált, mint egy önuralom nélküli vad fanatikust, akinek Tisza iránti félelmetes gyűlölete a fejébe szállt és teljesen elvesztette akkor ép elméjét, vagy izgalmas napok személyesítőjének tekintik, akiben a politikai szenvedélyek bosszúvá alakulnak, vagy talán az ország vértanúja lesz? A közvélemény, illetve csak az uralkodó közhangulat (mert egyöntetű közvélemény nincs) nemzeti célért vértanúságot szenvedett mártírt, nemzeti hőst látott Kovács Gyulában, a haza és alkotmány nemes védőjét, az alkotmányromboló, nemzetellenes. Ausztria érdekeit szolgáló Tisza Istvánnal szemben. Kovács Gyula tette így hazafias cselekedet, tehát nem bűn. Ennek a közvéleménynek volt kifejezője a 12 esküdt.

A közvélemény ilyen kialakulásának oka az akkori közjogi harcainkban, a pártok gyűlölködésében. Tisza István alakjának

⁴¹⁷ 1912. Június 8.

gyűlöltté tételében és a hírlapírók szerepében rejlik. E kort jellemzi a közjogi harcok meddő csatározásai. Azok akiknek, akár helyzetüknél, akár hatalmuknál, akár erkölcsi súlyuknál fogva módjukban volt a nemzeti és társadalmi erők szervezése, ezt a feladatot nem teljesítették, hanem a széthúzás irányát szolgálták. Magyarországon ekkor minden téren a politika egész területén és a társadalmi munka mezéjén nem is vetekedő ellenfelek, hanem csak gyűlölködő ellenfelek voltak. A pártok nem elvek, hanem a közjogi harc jelszavai, illetve bizonyos személyek körül csoportosultak. Mindegyik párt a saját belső életének biztosításával, a mandátumok megszerzésével, a hatalom megkaparintásával foglalkozik. Rendszerint közjogi jelszavakkal akarja a tömegeket síkra szólítani, közjogi frázisokkal lelkesítik, illetve félrevezetik az embereket. Politikai gyűlölködés és elvakultság, hatalomvágy, a tömegszenvedély állandó ébrentartása, parlamenti és közélet eldurvítása jellemzi ezen partokat. A közjogi harcok kimélyítése, az ellennézet nem tűrő sovinizmus elhatalmasodása, a nemzeti ábrándok és illúziók megerősödésének okozói a hazafiasságot tökécsítő kapitalisztikus hírlapok voltak. Ezen hírlapok, melyek előtt csak az anyagi érdekek voltak a fontosak, korán felismerve a népszerű irányt, bekapcsolódtak a közvélemény alapáramlatába, (nemzeti függetlenségre való törekvés) azt megerősítették és oly mérvűvé fejlesztették, hogy az lett az uralkodó „közvélemény“, melynek ellentállni, vagy ellentmondani csak a hazafiatlanság bélyegével lehetett. A hírlapírók ezt fegyvereikkel: az állandó ismétléssel, azaz a nemzeti követeléseknek a köztudatba való beégetéssel, a közjogi követelések jelszavainak terjesztésével, tendenciózus vezércikkkel, hírek kommentárjaival illetve azok elferdítésével, fontos tények agyonhallgatásával érték el. Aki pedig ezen áramlattal szembehelezkedett, vagy terveiket keresztelte, vagy bármely érdekeit értette, azt megrágalmazták, befeketítették, alakját gyűlöltté, sokszor megvetette tették. Rákosi Jenő hírlapírótól a Budapesti Hírlap hasábjain kitegyesztett imperialista álmok, vak sovinizmus és gyűlölködő nacionalizmus 1912-ben már teljes erejében volt. A társadalom minden rétege átívódott a nemzeti jelszavakból, még a 67-es alapon állók is. (Andrássy Gyula gróf) Érthető tehát, hogy a nemzeti álmok és függetlenségi törekvésekkel impregnált magyar lelkek előtt érthetetlen volt a reálpolitika, 67-es kiegyezés változatlan fennhatásának, véderőreform keresztülvitelének és az obstrukció letörésének szükségessége. A reálpolitikust, ki mindezt keresztülvitte, erőszakosnak, önző, gyűlölt és rettegett zsarnoknak tartották, ki hatalmát a jogos nemzeti követelések letörésére használta fel. Ezen hitet megerősítették a hírlapok tendenciózus, gyű-

löleteket keltő cikkeikkel és híreikkel, másrészt az igazság elhallgatásával. Ezt annál inkább elérhették, mert az intelligencia, sőt a társadalom minden rétegének képviselői úgyszólván egész műveltségüket, minden irányban való érdeklődésüket, a napilapokban (melyek enciklopediaszerűen kiterjeszkedtek mindenre) keresték és találták meg. A kapitalista sajtónak uralmát elősegítette a sajtószabadság szentsége és a hírlapíróknak a tulajdonostól való anyagi és erkölcsi függése.

A per folyamán ezen hírlapok túlnyomó része ezen elveknek és az ellenzéki pártpolitikának megfelelően (mert pártatlan hírlap nincs, azok amelyek pártonkívülinek mondják magukat, azok is a nemzeti követelések, azaz az ellenzéki szellemet képviselik) továbbfűtik a politikai gyűlölködést és a gyűlöletet Tisza István ellen, míg Kovács Gyula mártíromságát emelik ki, ezt tetézik az egyéni szánalomkeltés érzelmes tudósításaival. Itt is tények elferdítése, igazságok elhallgatása, az eszköz, Ellensúlyozásul a kormánypárti lapok is igyekeznek a Kovács köré szőtt nimbuszt megrontani, ugyancsak hasonló eszközökkel, azonban a népszerűbb irányt követő ellenzéki lapok nagyobb sikerrel tették ezt. Az ítélet mindenesetre szomorú tünete a közlélekben végbement nagy destrukciónak.

Azok, akik 1912. június 4-én oly szenvedélyesen támadták Tisza Istvánnak a reálpolitikusnak erőszakosságát és emelték azt a vádat ellene, hogy a haza ellensége, nem vették észre, hogy ők azok, akik a 67-es alap megingatásával, az állandó közjogi harcok ébrentartásával, juttatják majdan el Magyarországot egy másik június 4-éhez (1920. Trianon.) hol beteljesülnek Lukács László szavai:

„A legsajnálatosabb, hogy a mi pusztulásunkon senki sem fog sírni, mert mindenki azt fogja mondani, megérdemelték, mert ők maguk készítették elő bukásukat.”⁴¹⁸

Az idő azonban ítélte és ebben a kérdésben Tisza Istvánnak adott igazat.

⁴¹⁸ Képviselőházi Naplók 1912. jan. 26. 355. orsz. ülés XIV. k. 390. 1.

TARTALOMMUTATÓ:

	oldal
Történelmi előzmények	3
A merénylet és az ezzel kapcsolatos bírósági eljárás	9
A tárgyalás.....	4
A politikai párt.....	23
A magyarországi pártok 1912-ben	39
A közvélemény	41
A sajtó és közvélemény összefüggése.....	47
A hírlap	49
Az olvasóközönség	55
Tisza István alakja.....	61
A hírlap Magyarországon 1912-ben.....	70
A merénylet az egyes hírlapok tükrében.....	80
Budapest.....	—
Magyarország	85
A Nap.....	87
Egyetértés.....	89
Független Magyarország	91
Alkotmány	93
A Polgár.....	95
Népszava.....	96
Világ.....	100
Magyar Hírlap.....	103
Pesti Hírlap.....	105
Pesti Napló.....	107
Az Est	109
Friss Újság.....	111
Neues Politisches Volksblatt.....	112
Az Újság.....	113
Budapesti Napló	114
Pester Lloyd	115
Budapesti Hírlap.....	117
Magyar Nemzet	121
Magyar Figyelő	122
Külföldi sajtó.....	123
Összefüggés Kovács és Jukics merénylete között.....	125
Összefoglalás	127